

OLION

A.M.

ILLUSTREERITUD
KUUKIRI - NR. 2
VEEBRUAR 1931

Soome antoloogia 1. aenne

KANTELETAR I. Soome rahva kangelaslugusid, ballaade ja legende. Tõlkind ja sissejuhatand August Anni 372 lk., hind 5 kr. 50 senti, köites 6 kr.

„Kanteletar“ sisaldab pärima osa vennasrahva muinasluulest ja seda võime kasutada endagi hingesügavuste mõõtmiseks. Siin on palju ühist meie rahva leeloga — „elutundes, vormis, üksikmotiivides“, aga ühtlasi meie leelot täiendavaid või uusigi „välismaisi“ toone: „põhjamaisemaid, mehisemaid, ürgsemaid“, nagu öeldud eessõnas. See raamat moodustab tõelise raudvara numברי meie kirjanduses, igas avalikus, kooli- ja eraraamatukogus. „Kanteletar“ on piltidega kaunistatud ja seletava eessõnaga varustatud, mis sarnase teose juures väga tähtis.“

Ed. Hubel — „Päevaleht“ 7. I 1931.

„Minu meelest see kõlbaks otsekoheseks eeskujuks Soomeski, kui seal kord jõutakse soome rahvaluule antoloogia väljaandmiseni.“
Dr. M. Haavio.

Eesti Kirjanduse Seltsi Kirjastus

On palju rohtusid...

Teie tervisele, kuid pesemiseks ainuke—

VERONIKA
S E E P

Ainult „VERONIKA“ nime ja
kaitsemärgiga seep on hea!

Müügil igalpool

Üleriiklik Põllupidajate Ühing

„PÖLLUMEESTE KESKKASSA“

peakontor asub Tartus, Rüütli tän. 18 — Telef. 10-08

Töötunnid kella 9—3 p. l.

Praegusaja majandusliku kitsikuse kuristikust väljapääsemiseks on ainuke abinõu ühineda vastastikkude enesekorraldamise mõttes, et ühisel jõul saada üle raskustest.

Sellepärast, põllumehed, astuge kõik Üleriikliku Põllupidajate Ühingu „Põllumeeste Keskkassa“ liikmeiks ja koguge liikmemaksude näol vääriline kapital, mis võimaldab Teile loodusõnnetuste ja hobuste kahjude korradel majandusliku julgeoleku.

Liikmeks astuge esindajate kaudu ehk pöörake soovivaaldustega Ühingu juhatuse poole Tartu, Rüütli tän. 18.

Üleriikliku Põllupidajate Ühingu „Põllumeeste Keskkassa“ väljaandel ilmub üks kord kuus Ühingu häälekandja-kuutkiri

„PÖLLUMEHE HÄÄL“

mille tellimishind on: aasta peale 1 kr., poole aasta peale 50 senti.

JUHATUS

Tutvunege meie laboratooriumi saadustega

3-kordne Eau de Cologne ja lillelõhnaga

Soovitame: Narcisse noir, Muguet, Viviits, Lis, Lilas j. t. Hinnad 75 send. alates

Naharaviks on parimad kreemid:

Regina Extra rasvata — päevakreemina, ületab oma väärtusega välismaa omad

Regina Extra rasvaga — öhtukreem, parimal oliivõlil valmistatud

Juusteraviks:

Crinol Hitz — juuksekasvu edendamiseks ja kõõma hävitamiseks, vedelik

Vedel kummeli- ja kummeli tõrvaseep peapesemiseks heleda ja tumeda juukse jaoks

A-S. Prov. JUL. LILL'e kosmeet. ja keemilis. laboratooriumid

Rohukauplused: Tartus, Rüütli 10, Narva 6

OLION

TEINE AASTAKÄIK

N 2 (14) VEEBRUAR 1931

Sisus:

Hanno Kompus: Tallinna uue raekoja kavand. — R. Lesta: Lossiplatsi kujundus-ideaal ja vene katedraal. — J. Vasar: Eestlaste tõulisest kujunemisest ajaloolisel ajal. — A. Bergman: R. Gabreli portree, Tali-maastik. — M. Kisling: Naine kindaga, Laevahukk. — Adamson-eric: Pr. Siuts Barbaruse portree. — Maskipilte. — H. Visnapuu: Talvised tööd I ja II. — Catherine Mansfield: Tass teed. — Iluduskunin-gannad 1931. — R. Tiitus: Kohvik Werner. — H. Visnapuu: Kui hää on mälestada. — K. E. Sööt: Ülemiste Vana. — C. R. P.: Balti eined Pariisis. — J. Mägiste: Niilo Kärki in memoriam. — A. Remmel: Kunstide vormikeel. — H. Masing: Šumerlaste hukkumine. — O. Rütli: India. — J. Vahtra: Rännakuid Võrumaal. — Läänemaa Õpetajateseminar 10-aastane. — B. Linde: Õigus teisiti näha ja hinnata. — H. Jansen: Kunstielu küsimusi. — Henr. V.: Kuhu jääb seadus, mis takistaks kirjandusliku pähna pääsemist avalikesse raamatukogudesse. — O. Berting: Mathias Haupti kummaline pääsemine. — J. Aavik: Uusi sõnu. — Homo Primigenius: Kes matab viimse eestlase? — Ed. V.: Kontserte Tartus. — Jne. Hulk pilte

SUUSATAJAD OTEPÄÄL
Fot. K. Kalamees

TOIMETAJA: DAVID KAROPUN

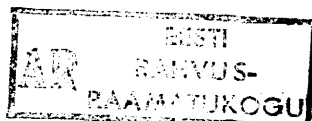
VÄLJAANDJA:
GEORG NAELAPEA
TARTU, RIIA T. 64-3
TEL. 5-42

ILMUB KORD KUUS

TELLIMISHIND: AASTAS 6 KROONI
POOLAASTAS 3 KROONI

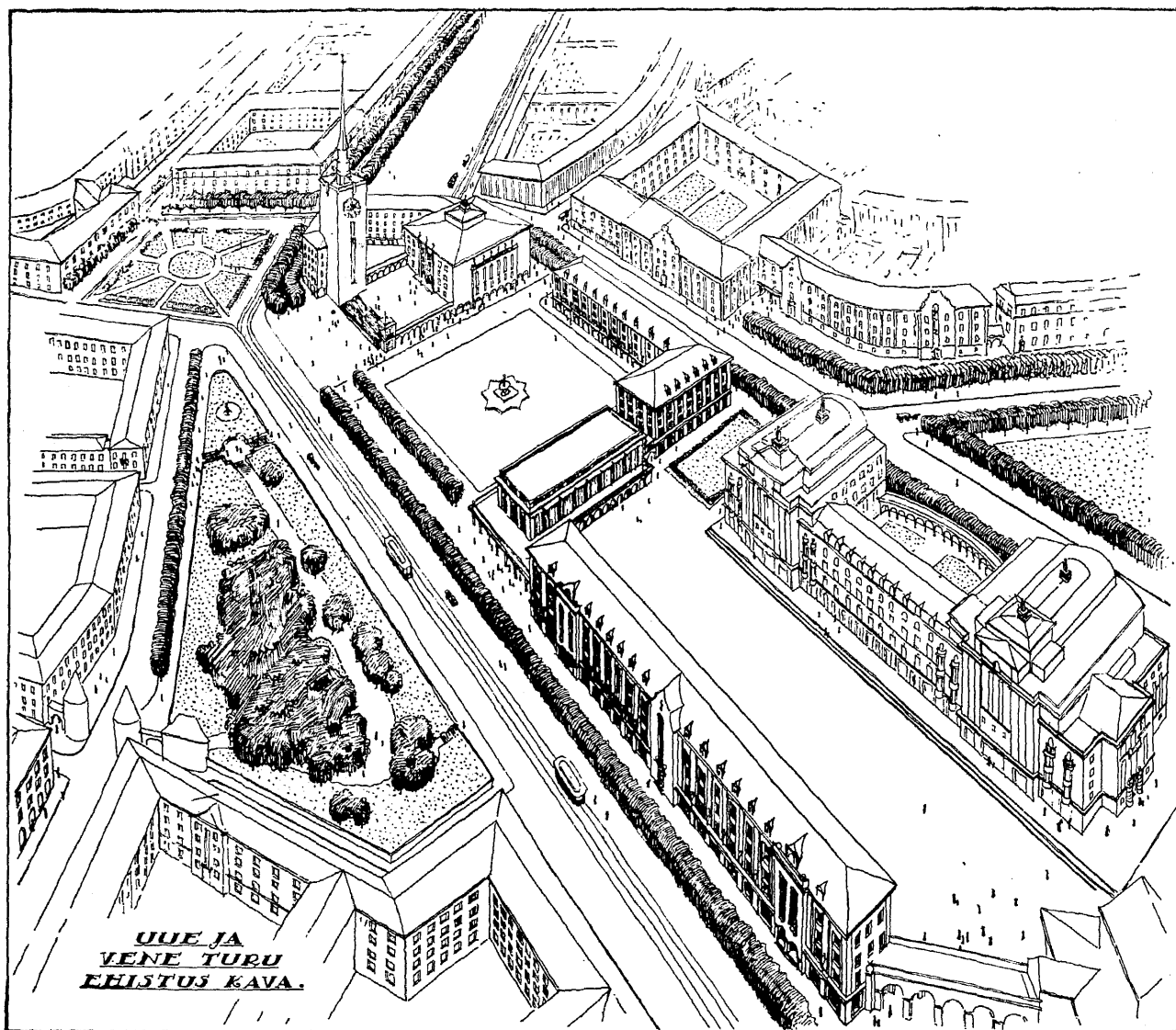
UKSIKNUMBER 75 SENTI

ADDRESS: OLION - TARTU

Hanno Kompus

Tallinna uue raekoja kavand

TALLINNA UUE TURU JA VENE TURU HOONESTAMISE KAVA ÜHES UUE RAEKOJAGA

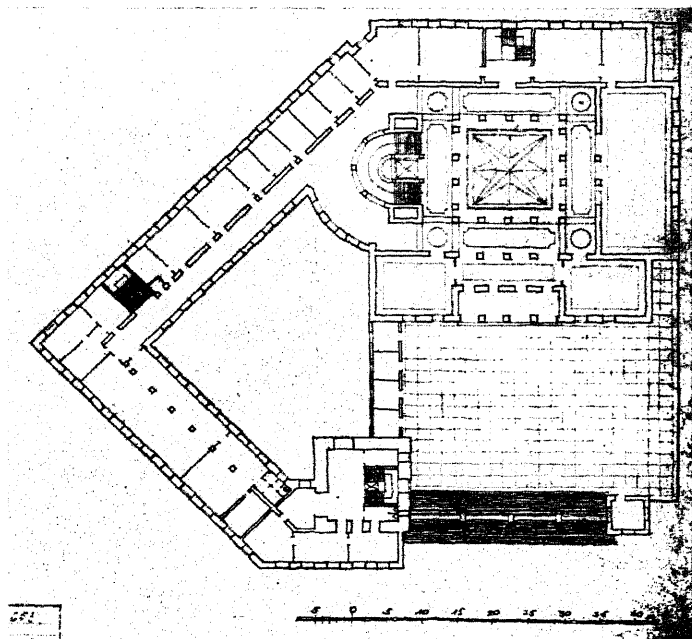
KÄESOLEVAS *Olioni* numbris esitame mõned joonistised, mis selgitavad noid kavatsusi ja ettepanekuid, mida valmistanud Tallinna linna ehitusosakonna juure asutatud projekteerimise büroo volikogu ülesandel Tallinna uue raekoja asukoha, ruumide liigituse ja välise kuhu kohta. Projekt, mis koostatud 1929. aastal, ei ole lõplikult läbitöötatud, kuna tarviliste kapitalide puudusel ehituse teostamine niikuinii ettenägemata aja peale edasi lükkub. Ometi sääraselgi ideekavandil ei puudu oma huvitavus, kuna ta ilmestab projekteerimise büroos töötavate arhitektide kujutlusvõimet, vormitunnet ja mõningaid mõjutisigi, millede eeskujud ses kavandis märgitav. Nii võib küll kinnitada, et selle ja muudegi teostatamata projektide ilmutamine tähendab mõndagipidi meie arhitektoonilise mõtlemise dokumentaalsete illustratsioo-

nide avaldamist, mis peaks olema hinnatavaks lisandiks ja täienduseks meie ehituskultuuri arengu üldpildile, nagu see saabub teostatud või järk-järgult teostatavate hoonete vaatlusest. Need on kõigile nähtavad ja hinnatavad, mida ei saa lausuda arhitektide mappidesse jäänud kavandite kohta. Nende hulgast väljavalides kujukaimateid ja neid aegajalt avaldades loodab *Olion* oma lugejaskonnale pakkuda midagi uut ja huvitavat: puutub ju ehituskunst, kui kõige sotsiaalsem kõigist kunstest, igäüht.

Linnuvaatelises perspektiivis, mis kujutab UUE JA VENE TURU HOONESTAMISE KAVA, leiame kõigepealt Uue turu välja ka Jaani tänava poolt piiratud pika korpusega, mille kohta, muide, projekteerimisbüroo samuti valmistanud üksikasjalise kava mitmes variandis,

projekteerides ehitist suurejoonelisena äri- ja büroohoone, mis muu hulgas peaks majutama ruumide kitsikust kannatava linna apteegigi. Niiviisi muutub Uue turu väli kõikjalt suletud siseplatsiks, mille seinteks ühelt poolt *Estonia* teatri- ja kontserdihoone, teiselt poolt praegu mainitud büroohoone, mida kava ühendab kaarkäigu varal Saksa teatriga, kuna neljanda sulgseina moodustaks praegune turuhoone, joonistisel välisvormidelt moderniseerituna. Turuhoone jätkuna on ettenähtud uus ehitiskorpus, mis ulatub *Estonia* esifassaadi jooneni, kus pöörduv õiges nurgas ja seda joont jälgides teine tiib uue raekoja poole.

Estonia kontsertsaali poolse otsfassaadi ja selle hoone vahele jääks väike, *Estonia* puiestee poole avanev plats, mis koos suure turuplatsiga moodustaks samalaadse plat-side rühma, nagu seda eeskujuna teame olevat Veneetsias Püha Markuse igast küljest piiratud platsi ja sellega samal viisil ühendatud, Canale grande poole avaneva piazzetta näol. Teispool turuhoonet näeme kolmest kül-

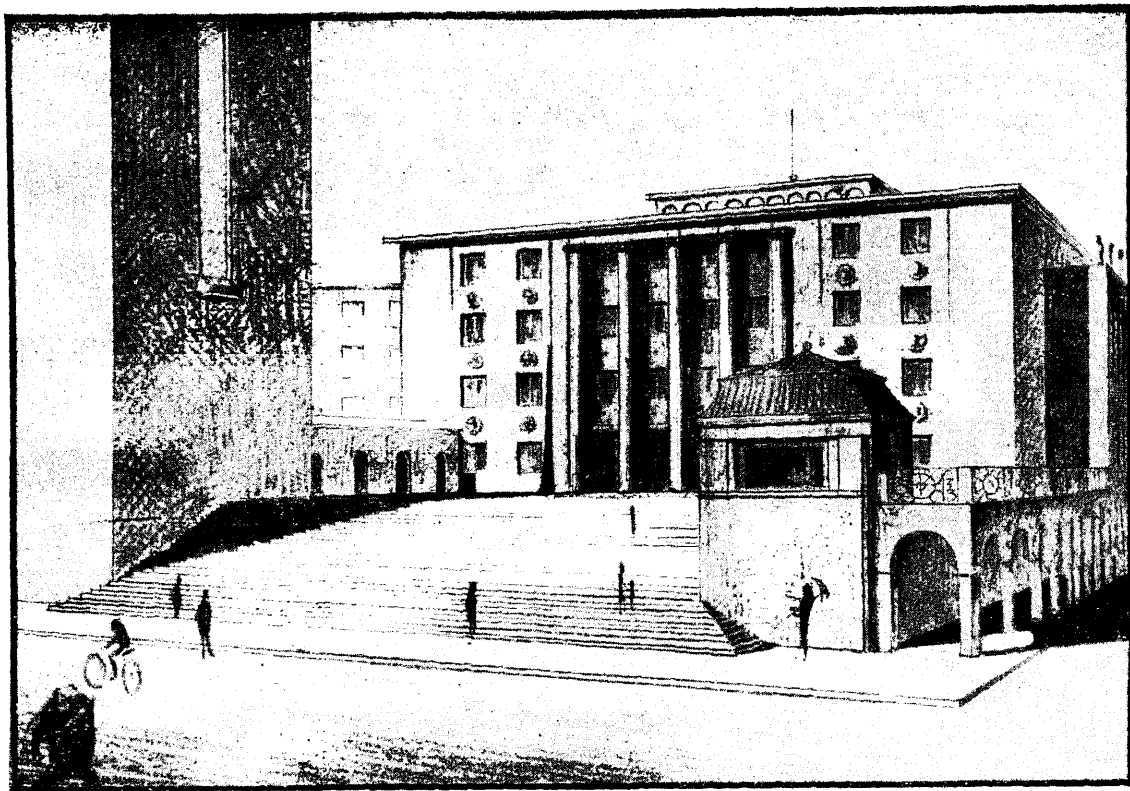
TALLINNA RAEKODA. PÕHIPLAAN

jest hoonetega piiratud, Jaani tänava poole roheline palistatud ligikaudu kvadraatse raekojaplatsi, mis turuplatsiga ühenduses kaarkäigu varal. Selle kaarkäigu vastas, Vene turu ääres, kerkibki raekoja imposantne arhitektuur, vabas rühmituses liitudes praeguse välja kontuuresse. Raekoja torn on asetatud nii, et ta ju eemalt paistab kätte Merepuiestelt, südalinnast Viruvärava kaudu, Jaani kiriku poolt ja Tartu maanteelt tulejale, tähisena moodustades pilkude sihtpunkti. Peasissekäik raekotta, laia suurejoonelise vabatrepi ja avara terrassi kaudu, on ettenähtud Jaani tänava poolt.

RAEKOJA FASSAAD-JOONISTIS esitab hoonet raekojaplatsi poolsest küljest. Siin näeme, kuidas projekti autor lihtsa, lapidaarse selgusega on tasakaalustanud kaks kontrasteerivat põhielementi, püstloodis kerkiva torni ja rõhtloodis areneva, põhiplaanis ligikaudu kvadraadile rajaneva tüseda peakorpuse. Neid mõlemaid ühendab eespool mainitud suur terrass, mis toetub üle kogu fassaadi pikkuse ulatuvale kaarestikule, — igivana, juba keskajast põlvnev (Vana-Roomagi avalikkude hoo-

TALLINNA RAEKODA. FASSAAD

TALLINNA RAEKODA. PEASISSEKÄIK

nete juures esinev) raekodade tüüpiline motiiv. *) Väike, terrassi nurka toonitav vahipaviljong on mõõtüksuseks nii tornile kui peakorpusele, milline ehitusesteetiline funktsioon eriti kujukalt väljendub hoonestikku peatrepi ja peasissekäigu poolt kujutatavas perspektiivses joonistises.

PÕHIPLAANI silmitsedes näeme seda kompleksi — torn, trepp, terrass, peakorpus — teisest, Vene turu poolt küljest haaratavat kahest õigenurkselt hargnevast tiivast kui tangide vahele, piirates ligikaudu kolmnurkset hoovi, mis jääb selle kahe tiiva ja terrassi vahele. Nii saame õige iselaadse, väga liikuva ja mitmekesise rühmituse, mille üldine kontuur põhiplaanis tingitud hoone asukohast, ehitusplatsi piirjoonist. Paleearhitektuuri näha ihkajat see muidugi ei rahulda; kes aga oskab nautida ja hinnata asukoha tingimustest orgaaniliselt väljakasvava maalilise kavatise vaheldavust, see leiab siit külluses suundade kontraste, joonte ja masside üllatavaid ülelõikeid ja lähedaid rühmitusi ning ometi ka küllaldast sidet üksikute osade vahel, sisemist loogikat.

*) Tallinna vana raekoja kaarestik on vaesel ajal välja üürivatateks äriruumideks kinni ehitatud.

Lõppeks paar sõna **SISEMISEST RUUMIJAOTUSEST**. Peakorpuse tsentrumi moodustab avar, kõigist kordadest läbiulatuva, basilikaalse ülavalgusega katusestki ülekerkiva valgushoov, mille ümber asetsevad ringgalerii kaudu kättesaadavad eriruumid, muu hulgas representatiivne trepp ja suur saal, mis kogu hoone tähtsaimana ruumina tungib fassaadist raekojaplatsi poolse etteehitise näol väljagi. Estonia puisteelt siia peakorpusesse on ettenähtud teinegi, kõrvaline sissekäik.

Seks tsentraalseks valgushooviks kahtlemata on annud tõuget hiljuti valminud Stokholmi uus raekoda, mille eeskujul küllap on julgustanud ka torni kavatsemisele niiviisi pea vabalt seisvana ja suuremõõdulisena.

Tangi kujulised tiibhooned sisaldavad alumisel korral äriruume; nende jaoks peamiselt ongi määratud hoov, kuhu teine juurepääs (ka sõidukitele) on mõeldud terrassi alt läbi, tugikaarestiku kaudu. Järgmistel kordadel leiavad ruumi üksikud linnavalitsuse ametkonnad ja asutised, muu hulgas ka linna pank. Ka torn, mis esijoonel teetähisena peab tegema raekoja üle linna nähtavaks ja igamehele küsimatagi leitavaks, ka torn ei jää kasutamata, kuna on mõeldud sinna paigutada arhiiv.

Seda saatesõnaks Tallinna uue raekoja hoone ideekavandile.

Rudolf Lesta

Toompea läna ja homme

Lossiplatsi kujundusideaal ja vene katedraal

PARIISI MADELEINE- KIRIKU MONUMEN- TAALSUS

Napoleon I. käsul P. Vignon'i kavandi järel ehitatud Kuulsuse Templiks, kuningriigi restauratsiooni ajal kristlikuks kirikuks ümber ehitatud Vignon'i enese ja Hauvé poolt, varustatud apsisega ja kolme madala kupliga, mis jäid endise hellenistliku viilu ja katuse varju

TOOMPEA lossi idakorpus nõuab välist suveräniseeringut, otsadelt pikendust ning uue monumentaalfassaadi etteehitust Louis XIV stiili varaklassitsistlikus varjundis. Selle väite olen üksikasjaliselt põhistanud *Olion* nr. 4, 1930.

Toompea lossile vastava peafassaadi soetust selles ainuliselt õigustatud stiilivarjundis takistab keset Lossiplatsi seisev vene katedraal.

Viimase välisarhitektuur on meelega, üldtuntud sihiga, valitud ehitajate poolt — venelikuna äärmuseni, on bütsantsi stiili venestatud varjund, asub aga Eesti pealinna tähtsaimal platsil kõrgel Toompeal, kus nõutud repräsenteerivat väljendusvormi Eesti riigi ja rahva suveräniteedile. Sellist provintsiaalvenelist katedraali-arhitektuuri peeti vastuvõtmatuks Vene keisririigi enesegi pealinna Peterburi läänelisele arhitektoonsele ilmele, pealegi — tasapinnalisele Peterburile... Lossiplatsi katedraali madal ning veniv etteehitus vastu Toompea lossi takistaks ka viimase tulevase monumentaalfassaadi vajalist ettepoolenihutust.

Katedraali mainitud madal ettevenitus on loodud Vene keisririigi kubernerri kasukahoiuruumiks: pole sakraalse otstarbega juureehitis kirikukorpusele. Selle lammutus ei võiks kellelegi usulisi tundeid riivata; võiks mitte meeldida ainult Vene haarangvõimu mõnele tagantjale.

Tekib küsimus: kas Lossiplatsi katedraalil üldse kuidagi olla või — mitte olla?

Kes süvenenud Lossiplatsi kujundusideaali, esitab vahest pahase vastuküsimuse: kuidas võib üldse olla juttu küsimuse esimesest pooldest, katedraali — kuidagi edasi-olemisest?!

Nii Lossiplatsi avarduse võimalused kui ka kujunduse ideaalsedki nõuded lubavad küll ka leplikumat küsimuse asetust, lubavad ainult ühel tähtsal tingimusel: kui katedraali kasutajad tahavad tunnustada Lossiplatsi kujundusideaali ja Lossiplatsi tulevase kivisümfooniaga tahavad akordeerida katedraali välisarhitektuuri, võib see kirikukorpus oluliselt lammutamatuks jääda ning tema sakraalne sisearhitektuur koguni muutmatuks...

Ümberkujundatav Lossiplats omaks nimelt nii avara ulatuse lõunast põhja, et poleks põhjust keelata katedraali sakraalse korpuse välisarhitektuuri asendust sellise arhitektuuriga, mis akordeeruks platsi tulevase kivisümfooniaga Louis XIV stiili suveräänses varjundis. Lossiplats ise vajaks võimalikult mõjuvamat laiutiavardust; seda nõuaks ka põhjakülje palistuseks väga tähtsail põhjusil õigustatud Contant d'Ivry' kavand: nad nõuaks seks Riigivanemapalee nihutust viimse võimaluseni Toompea idaservale, seniste ehitisekeste eestlammutuse järel. Nii võimaldaks ka tulevase Lossiplatsi laiutiavarust katedraali välisarhitektuuri asendust sellisega, mis akordeeruks platsi kivisümfoonia ideaaliga. Tulevane avar Lossiplats nõuaks otse oma tühja pinna keskkohale mingit monumentaalset ehet.

Ideaalsegi Lossiplatsiga akordeeruks täiesti vene

katedraali kirikliku korpuse välisarhitektuuri peitmine, etteehitiste ja kuplite lammutuse järele, antiiksesse peripteros-templisse.

See peitevahend peaks ainult ehituskunstiliselt käsitluselt olema suveräänse iluga nägemus...

ANTIIKNE NÄGEMUS HOMSEL LOSSIPLATSIL

Videviku ajal eriti on mõnigi Tartus olnud sunnitud seisatuma Küütri ja Jaani tänavate nurgal: teda on sunnitud seisatuma ülikooli peahoone fassaadi nelja lihtsustatudki antiikse hiiglasamba valgendav mulje.

Selliste sammaste piklik nelinurk ümber vene katedraali kupliteta ja etteehitisteta korpuse, antiikne madalkatus külgsammastest kantud, õhtu- ja idapoolt vahest ka teine sammasrida välissammaste taga, — selline antiikse tempel-nägemuse peripteros-skelett Lossiplatsil kõrvaldaks Tallinna linnapildilt Vene haarangvõimu räuskava kivitoonituse, ja jäljetult... Ta likvideeriks iseteadlike eestlaste laiade ringkondade nii avaliku püha viha kui ka eraviisil hõõguva vimma Toompea Lossiplatsi katedraali vastu...

Muidugi Lossiplatsi ümberkujundusideaal ei lubaks leppida katedraali peitmisega Tartu ülikooli peahoone

peitmisele antiiksesse nägemustemplisse.

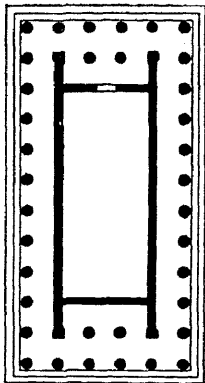
Viimane valik nõuaks küll ümberehituseks tubli kapitali kokkukorjamist, kuid selline korjandus oleks — üks populaarsemaid, mis kunagi Eestis olnud.

Antiikne peripteros-tempel Lossiplatsi katedraali välisarhitektuuriks, selline ehitusstiil ei tarvitseks Eesti Apostliku Kiriku tegelastele tunduda hoopis mitte ebasümpaatne. Vatikan ja katoliiklased on tänini ülirahul Pariisi Madeleine-kirikuga, mis on ometi maailma suurim peripteros-tempel. Kreeka-katoliiklased kasutasid V sajandist kuni 1204. a. jumalateenistuseks Partenoni, paganlikku Neitsitemplit Ateena Akropolisil.

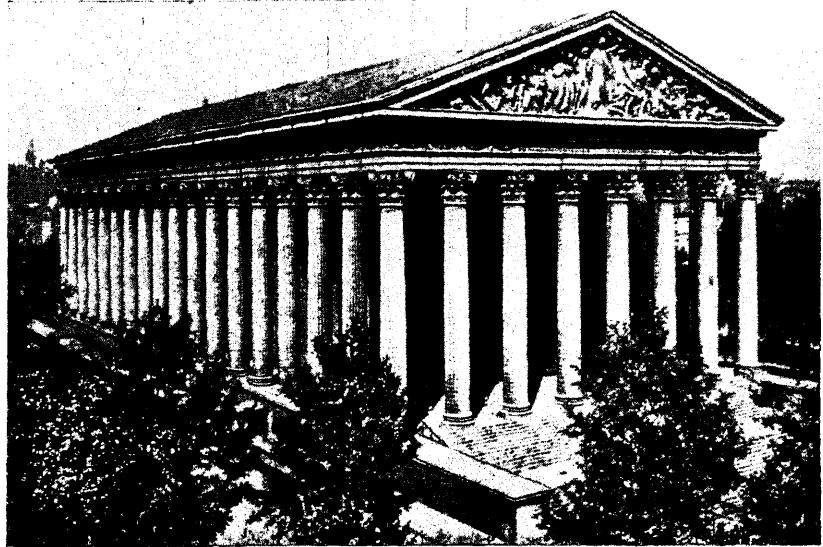
Sibultornide lammutus ei tarvitseks kurvastada apostliku usutunnistuse pooldajaid — kellatornigi pärast. Madeleine-kirikul Pariisis pole ka kellatorni; katoliiklased kasutavad aga ei mõtelnudki seepärast kunagi loobuda selle templi kasutamisest. Pealegi tunneb kreeka-katoliiklik kirikuarhitektuur eraldiseisvat kellatorni. Viimane võiks, tõsise vajaduse puhul, ehitada Toompea serva alla.

ISESEISVUSEMONUMENT LOSSIPLATSILE

Antiikne tempel vene katedraali asemel, see võimaldaks kahekordse ja astmelise arhitektuurse tagaseina

Peripteros-templi põhikavand

Madeleine-kirik Pariisis — maailma monumentaalseim kristlik kirik antiikse templi peripteraalses vormis

sammaste odava lihtsusega sammasnelinurk-templisse: ta peaks olema antiikne nägemus. Ta peaks olema midagi hiilgavate peripteros-templite, Ateena Partenoni või jälle Pariisi Madeleine-kiriku astmesse kuuluvat.

See oleks küll ideaalne abinõu katedraali venelikkuse kõrvaldamiseks. Kuid kas sobiks selline nägemus Lossiplatsi ümberkujundusideaaliga?

Silmitsetagu *Olion* nr 8, 1930. a., pildistatud Pergamoni Zeusi-altari rekonstruktsiooni: kuidas selle kiviastmestiku ja postamentide iluga sobib altariterrassi tagant paistev peripteros-templi külgsiluett! Lossiplatsil vene katedraali enesesse peites, jääks antiikne peripteros-tempel — pika külgsammastereaga — vastu platsi lõunapalistust — kiviastmestikku. Selline arhitektuur poleks ka riigi suveräniteeti repräsenteeriva platsi ilmet muutev — kiriklik: küljelt pole Madeleine-kirik üldse mitte kristlik-kiriklik arhitektuur.

Katedraali antiikne-ilmalik välisarhitektuur võimaldaks õhtufassaadi viiluvälja ehtida kunstiväärtusliku, uusliiskirikliku plastikaga.

*

Lossiplatsi katedraali kasutajail on tulevikus valida embakumba: kas käed rüpes hoida ja osutada varsti katedraali täielise lammutuse ees, või asuda katedraali

Toompeale kord vajalikule Iseseisvusemonumendile: sellele oleks ometi ideaalseks asetuskohaks Lossiplats ja nimelt Lossiplatsi tulevane keskmine lõunaterass.

Vist iga *Olion* nr. 8, 1930. a. lugeja aimas Lossiplatsi kujundusideaali kirjelduse lugemisel: Pergamoni altariterrassiga Lossiplatsi lõunakülje palistamine poleks mitte ainult platsi tehniline ja esteetlik laiendusvõte, vaid ka vastav monumentaalsokkel platsil vajalikule Iseseisvusemonumendile; Contant d'Ivry' kavandi teostus Kunstimuseumi hoonena avardatava Lossiplatsi põhjakülje palistuseks oleks monumentaalarhitektuurne tagasein sellele monumendile.

Tulevasest Lossiplatsist kui kivisümfooniast suveräänse stiilis ei oleks vastavamalt ümbrust leida Tallinnas kusagil pronkskolossile, Iseseisvusemonumendile.

Eeldades monumenti inimliku sümboolkujuna, tuleks nõuda vähemalt selle pea paistmist Vabadusplatsile. Monumendi ülemise osa paistmist Vabadusplatsile ei takistaks tulevase Riigivanemapalee ots: viimasele ei luba ainult õigustatud stiilivarjund vertikaalset monumentaalsust; viimase võrdlemisi-madalusest peaks kõrgemale õhku ulatuma pronksist platsieha, Iseseisvusmonument. Monumendi ülemine osa peaks paistma — vene katedraali kullatud kuplite asemel — ka Tallinna lahele, Kunstimuseumi tornide kolmiku kõrvalt...

Juhan Vasar

Eestlaste lõuline kujunemine ajaloolisel ajal

Järg.

Kommentaariid on üleaarused. Lõuna-Eesti mandri-osa 4485 leibkonnast oli siis 1638/41 revisjoniraamatu andmetel:

3773 eesti rahvusest ehk	84,2%
341 vene „ „	7,6%
202 soome „ „	4,5%
111 läti „ „	2,5%
58 muust rahvusest	1,2%
Kokku 4485 leibk. —	100%

Enne kui neist arvudest teha järeldusi, peatugem pisut nende täpsuse juures. Olgu otsekohe öeldud — võõrast rahvusest isikute suhteline arv on võetud minimaalne. Tegelikult tohiks ta olla palju suurem. Seda järgmistel põhjustel. Käesolevates tabelites on võõra rahvuse hulka arvatud ainult sellised leibkonnad, kus revisjoniraamat ise lisab juure, et taluperemees on kas venelane, soomlane või lätlane, või kui taluperemehe nimi — Andrjuška, Ivaška, Timmoška — seda otsekohe peale sunnib. Juba viimasest asjaolust selgub, et revidendid mitte igakord ei ole olnud järjekindlad rahvuse juuremärkimises. Me teame ka 1638. a. revisjoni inkvisitsioonprotokollist, et juba 1638. aastal Põltsamaa lossiläänis oli 191 soome kolonisti leibkonda, revisjoniraamatust näeme, et 1641. aastani tuli paarkümmend peret juure. Revisjoniraamat ise aga märkis ära ainult 136. Ka siis, kui me peatume ainult 191 soomlase juures, muutuks Põltsamaa lossilääni rahvuse suhte protsent tunduvalt. Endine eestlaste suhe muulastele 369:152 asenduks 314:207 ja võõraste protsent moodustaks juba 39,8!

Ka muidu, kui meil revisjoniraamatu kontrollleerimiseks neid andmeid ei olekski, võib revisjoniraamatust enesest järeldada, et märkimata on jäänud väga suur osa võõraid. Kui kümnel korral on ära märgitud, et Läti Jaanid ja Jaagud on pärit Kuramaalt ja et Rootsi Andreased ja Soome Olled on rootslased ja soomlased, nagu Lemba Ivanid venelased, siis on arusaadav, et meie sellise nimega talupoegi ka siis, kui poleks eriti ära märgitud, peaksime pidama võõrasse rahvusse kuuluvaks. Ja selliseid nimesid esineb tosinate kaupa. Kõike seda arvesse võttes peame järeldama, et muulaste protsent 1638 Lõuna-Eestis oli kaugelt suurem kui see, mis tabelites tähendatud.

*

Praegusel ajal on eesti vähemusrahvuste protsent kaugelt väikesem kui lõuna-eesi maarahva oma 1641. a. Selleli murdosa moodustavad peamiselt linnaelanikud ja piiriäärsete alade kodanikud. Praktiliselt võttes selle need maa-alad, kus 1641. a. leidub vähemalt 15,8%, kuid arvatavasti rohkem, muulasi, kuhu võõraid väga tõenäoliselt siirdus hiljemgi massiliselt, on nüüd puhteestilised. Eestlased on võõrad ümberrahvustanud, enesesse absorbeerinud võõra elemendi.

Muidugi nüüd tagantjärele on väga raske kindlaks teha, kuidas igal üksikul juhul toimus see ümberrahvus-

MAG. JUHAN VASAR

tamisprotsess. Kindel on aga, et võõrad varstigi abielludes segunesid pärisrahvaga, kaotades oma keele, eestlaste soontesse tuues aga osa võõrast verd. Assimilatsiooniprotsessi soodustas see asjaolu, et võõraid immigrerues küll pidevalt, aga siiski vähehaaval. Sel ajal, kui uued võõrad sisse rändasid, oli üks osa nende kaasmaalasist muutunud juba eestlasiks, teised aga selleks saamas.

Ka 1638./41. a. revisjoniraamat lubab konstateerida niisuguse ümberrahvustumise mitmeid staadiume. Sel ajal, kui värskest tulnud venelased on veel Timmoškad, Ivaškad ja Levoškad, on nende pojad juba Timuski Jürid ja Ivaski Jaanid. Serve Ivaška on moskoviitlane, kuid Serve Jaagul on eestipärane nimi. Värskest tulnud lätlased on Pusseneekid ja Asmused, nende järeltulijad aga Raudsepa Peebud ja Asmuse Jürid.

Paljude põlvete kestel on võõras element eestlastega segunenud, ja on raske, kuigi kirikuraamatute abiga mõnesugusel määral võimalik, praegusel eestlasel ära määrata võõra vere mürdosa oma soontes. Vanad liignimed said tihti priinimedeks. Kuid nende põhjal järelduste tegemine on riskantne. Kes garanteerib, et mõnel Rebasel, Mäel või Kasel on vähem muulasist esivanemaid (ema poolt muidugi) kui Ivand'itel, Ivask'itel, Olesk'itel, Esku'del, Lemba'del*), Timuskitel ja Riskadel, Roots'idel ja Roost'idel; Asmus'tel ja Läti'del ning Soome'del. Ometi on need nimed pärit esivanemast, kelle nimi oli Ivan, Ivaška, Aleška, Timmoška, Griška,

*) Millisest algvormist Esku ja Lemba nimi moonutatud, ei ole autoril teada. 1638/41 revisjoniraamatus aga järjekindlalt see liignimi esineb lisandiga, et nende kandjad on venelased.

jne. Lõppeks ei ole nimedki alati järjekindlad, nimetamise ju lätlast Raudsepp Peepu; ja lätlane Saksa Jaan oli vist küll esimene ajalooliselt tuntud kadakas.

*

Mis puutub sellesse, kuidas need muulased sattusid Eesti maa-alale, siis annab Põltsamaa soomlaste kohta käiv inkvisitsiooniprotokoll selle kohta seletust. Põltsamaa lossilääni koloniseerimine soomlastega oli kavakindlalt ettevõtte. Kas siin initsiatiiv väljus kohalikust staarostkonna omanikust või riigivalitsusest, ei ole ilma pikema uurimiseta selge. Kindel on aga, et suur osa kolonistidest paigutati siia mitte nende eneste eestvõttel. Seda tunnistab asjaolu, et inkvisitsiooni protokoll muuseas võrdlemisi arvukate erandite puhul eriti allakriipsutab, et kolonist on tulnud ise, vabatahtlikult. Üldiselt aga on Põltsamaa soomlased väljateeninud sõdurid väga mitmekesistest väeosadest, pärit kõigist Soome maakondadest. Savolased paistavad olevat ülekaalus, kuid paljud on ka Varsinais-Soomest, isegi Turu linnast. Sõdurid olid enamasti perekonnaisad ja asusid uuele kodumaale sageli arvurikaste perekondadega.

Kolonistide perekondade suuruse kohta leiame teateid juba käsiteldud inkvisitsiooniprotokollist. Kolonistidel oli kaasas poegi:

60 kolonistil ei ühtegi	
45 „	1 poeg
43 „	2 poega
24 „	3 „
14 „	4 „
4 „	5 „
1 „	8 „

Kokku 191 kolonistil 287 poega.

Peale selle oli ühel kolonistil kaasas 4 venda, teisel 2. Arvestades asjaolu, et naishingi oli vähemalt niisama palju kui mehi, saaksime Põltsamaa soome kolonistide üldarvu — 964 inimest.

Põltsamaa Soome kolonistid olid ka ainukesed, kes Lõuna-Eestisse asustati kindla kava järele. On küll teada, et varemalki Rootsi valitsuse poolt on tehtud katseid asutada sõjaväe kolooniaid Liivimaale. Nii rootsi ajaloolase R. Liljedahl'i andmetel Gustav Adolphi poolt on asutatud Soome militarkolooniad Tartu ümbruses olevatesse mõisadesse, kui ka Läti alale, endisesse Volmar-Võnnu piiskopkonda. Iseloomult erinesid viimati nimetatud kolooniad oluliselt Põltsamaa omast, kuna nad ei koosnenud väljateeninud, vaid tegevväes olevaist sõdurist. Liivimaa kuberneril Andreas Eriksonil täie õigusega puudus usk selliste kolooniate püsivusse. Tema arvates olid kolonistid selleks liiga noored ja pealegi vallalised. Gustav Adolf ise oli küll optimistlikum ja humoorikam ning arvas, et noorus ja poissemehelikkus olevat asjad, mis lasevad end ajajooksul parandada. Selgub siiski, et kuningas oli liiga optimistlik. Hiljemini Tartu ja Volmar-Võnnu kolooniad vist kaotati ära, igatahes 1638. a. maaraamatus ei ole neist jälgegi. Põltsamaa koloonia aga oli püsiv, kuna kolonistid olid perekonnaisad ja osa neist oli tulnud siia vabatahtlikult. Kui kavakindlat kolonisatsiooni võib üldse pidada erakorraliseks nähtuseks (selliseid kolonisatsioonid tuli ette ka poola-ajal — jällegi Põltsamaal), siis muud muulaste siia

siirdumist peab pidama täiesti normaalseks nähtuseks. Nende soomlaste juures, kes sponaadiliselt laialipillatuna esinevad üle terve Lõuna-Eesti, võime sageli leida revisjoniraamatus märkuse, nagu: „Heike, üks soomlane, juba poola-ajal siin olnud“, ja on raske ette kujutada, kuidas Rootsi valitsus võis ühekordse plaani järele tuua Kuramaalt lätlasi ja Venemaalt venelasi ja nende abil maad koloniseerida.

Muulaste tulek, väljaarvatud Põltsamaa kolonistid, sündis ikkagi nende omal algatusel. Nii paradokslikult kui see ka kõlab, just sunnismaisus, keeld oma kohalt ära minna, tegi muidu niivähe liikleva talupoja Eestis kui ka naabermaades väga liikuvaks. Sunnismaisus võimaldas mõisaomanikule veeretada talupoja õlgadele suure teokoorma, millest ei olnud pääsemist muul teel kui ära karates. Omal maal kargamisvõimalused olid piiratud: seadused ja mõisaomanikkude omavahelised konventsioonid tegid liigagi usutavaks võimaluse, et uude kohta siirdudes talupoeg loovutatakse varsti uuesti endisele omanikule, kelle juures teda ootas paremal juhul endine viletsus, harilikult lisaks aga ka karistus ärakargamise eest. Peamiseks siirdumiselaks oli aga välismaa, kus mõisnikud oma majanduslikes huvides võtsid uustulnu-kaid vastu ja riik fiskaalsest seisukohast lähtudes soodustas sisserändamist. Meie väidet kinnitab asjaolu, mis pole ka muidu huvitusetu, et suurem osa 1641. a. Lõuna-Eestis leiduvatest lätlastest ei ole, nagu võiks oodata, piiriäärsed, vaid Poola valitsuse all olevalt Kuramaalt ära karanud talupojad.

Sunnismaisus sel kombel põhjustas suurema rahvasterändamise edastagasi. Eestlased kargasid paremaid olusid otsides Soome, Rootsi ja peamiselt Venemaale. Eesti absorbeeris suurel arvul põgenikke ka Kuramaalt, Leedust, Poolast ja eriti lähedalolevast Venest. Mis puutub soomlastesse, siis nende vabatahtlikku siirdumist Eestisse ei või põhjendada sunnismaisusega ega ka ainuüksi majanduslike raskustega. Soomes talupoeg oli vaba. Soome talupoja pagemist Eesti põhjustas aga kõige suuremal määral see asjaolu, et sel ajal Rootsi poolt peetavates suurtes sõdades maa liigselt kannatas nekrutitevõtmise all. Soomest siirdujad enamasti olid väejooksikud.

Rootsi valitsuse esindajad muidugi püüdsid takistada sellist ärakargamist ja jooksikuid kinni püüda, või vähemalt neile peale panna ratseteenistuse kohused uuel kodumaal. See aga oli sageli väga raske. Kuigi liivimaa kindralkuberner Bengt Oxenstjerna soomlaste ülesotsimiseks ka 1638./41. a. revisjonikomisjoni poole abi saamiseks pöördus, kästes neid kohapeal mõisades asuvaid soomlasi üles märkida, ei annud see soovitavaid tagajärgi. Soomlased lihtsalt salgasid oma rahvuse ära ja nimetasid end eestlasteks. Omas ürituses leidsid nad tuge lähema ümbruskonna juures, kes muidugi ei lähtunud lihtsast hõimutundest, vaid sageli lähematest ja ka reaalsematest kaalutlustest.

Bengt Oxenstjerna teadete põhjal ärakaranud soomlase saatus kujunes Liivi- ja Eestimaaal tavaliselt järgmiseks. Ärakaranud soomlane tavaliselt asus sulaseks mõne eesti peremehe juure. Teada saades soomlase tulekust ka mõisaomanik püüdis seda oma huvides kasutada. Kuna sel ajal mõisade all sõja tagajärjel oli palju tühji maid, siis mõisniku huvides oli muidugi neid asus-

ALEKSANDER BERGMAN

R. GABRELI PORTREE
õh

ALEKSANDER BERGMAN

TALIMAASTIK
õli (1930)

ALEKSANDER BERGMAN
EELMISTE MAALINGUTE
AUTOR

M. KISLING

NAINÉ KINDAGA

M. KISLING

LAEVAHUKK

ADAMSON-ERIC

PR. SIUTS BARBARUSE PORTREE
õli (1930)

tada. Asustamisobjektiks käesoleval juhul valiti uus-tulnuk-soomlane. Mõisnik kasutas oma mõju selleks, et survet avaldada oma taluperemeestele, et mõni neist oma tütrel laseks abielluda soomlasega. Oli see juhtunud ja soomlane seega juba teataval määral köidetud ühte kohta, siis lõpuks mõisnik asustas ta mõnele söötis talule. Soomlane sai seega harilikuks Liivimaa päristalupojaks. Kuigi B. Oxenstjerna püüdis sellist protsessi takistada, ei läinud see tal enamail juhtudel korda.

Meie seisukohast Oxenstjerna teateil on suur tähtsus. Nad näitavad, et peale 1638./41. a. revisjoniraamatus äramärgitud soomlaste Lõuna-Eestis asus terve rida selliseid, kelle olemasolust revisjoniraamat ei räägi midagi. Soomlasi oli siis 1638. a. Lõuna-Eestis palju enam kui 4,5%.

*

See asjaolu, et suurem osa muulastest, mis esineb 1638./41. a. revisjoniraamatus, ei asetatud Eestisse mitte mõne erakorralise kolonisatsiooni kava järele, on meie seisukohalt väga tähtis. See lubab kindlusega järeldada, et immigratsioon, mis peegeldub meie revisjoniraamatus, ei ole olnud mingi ühekordne akt, vaid üks osa pidevast protsessist, mis ei toimunud mitte ainult 1638. a. eel käival aastakümnel.

See läbilõige Lõuna-Eesti rahvastikust, mis annab 1638./41. a. revisjoniraamat, näitab sedagi, et näit. revisjoniraamatu koostamise ajal sisseändamine protsess kestis edasi ja et paljud võõrad veel neil 3 aastal asusid uude kohta. Need aastad, mil koostati revisjoniraamat, ei olnud Lõuna-Eesti suhtes milgi viisil erakorralised, et nad oleksid põhjustanud erilist võõraste juurevoolu. Ja kui võiks väita, et maa suhteline tühjus meelitas siia võõrsilt talupoegi, siiski, nagu nimetatud, maa ei olnud täis ka kõige soodsamal pilgul — rootsi-aja lõpul, pika rahuperioodi järele. Ka seal, kust tulid sisseändajad, ei sündinud midagi erakorralist, mis oleks just neil aastail põhjustanud suurema emigratsiooni.

Võõraste juurevool, keda a. 1641 vähemalt 15,8% Lõuna-Eestis leiame, kestis nähtavasti tervel sunnismäisuse perioodil, alates 1500. aastast, eriti aga ajal, mil Poola, Rootsi, Vene vaheline ligi kahesajaastane heit-

lus maad laastas. Kui juba üksi 1641. a. niipalju võõrast elementi Eestis ees leiame, siis varem ja hiljem võis samal määral võõraid sisse rännata ja eestlaseks muutuda.

Muidugi on meil ka kõige paremal tahtmisel võimatu ära määrata, kui suur on olnud see sisseändamine. Kõik revisjoniraamatud ei ole nii kasutatavad selles küsimuses kui 1638./41. a. oma, ja kui tulevane uurimus selle tänuliku ala ka varema ja hilisema aja kohta läbi töötab, ei saa me kunagi vastust küsimusele, missugune osa vanade Läti Hendriku aja eestlaste verd voolab veel praegugi meie soontes. Kui me näiteks teaksimegi täpselt sissetulnukate suhtarvu, ometi on meil tegemist terve rea irratsionaalsete teguritega, nagu ühe või teise rahvuse suhteliselt suurem või väikesem sigivus, ja ka asjaolu, missugusest rahvusest pärit olevaid perekondi sõjad hävitasid suhteliselt enam. Lõppeks — sisseändajad tulid Eesti naabermaadest, kuhu selsamal teel oli sattunud eestlasi kui võõraid siia orjade ja ärakaranud talupoegade näol. On ju isegi mõeldavad niisugused eri juhud, kus siia siirdunud võõrad ei olnud muud kui ümberrahvastatud eestlased.

Üks on siiski kindel — nende kahe ülalkäsiteldud nähtuse tõttu eestlaste vere koosseis on ajajooksul allunud märgatavatele muutustele. Vanade Läti Hendriku aegsete eestlaste ja praeguste vahel on antropoloogiliselt teatav vahe. Antropoloogiliste uurimuste juures ei tohi seda teatavat, kuid imaginaarse suurusega vahet silmist lasta. Praeguste eestlaste kohta on kindel, et mongooli sugemeid on siin äärmiselt vähe. Kuid on väga võimalik, et enne suuri segunemisi, Läti Hendriku ajal, oli neid rohkem. Muidugi on võimatu ette kujutada, et eestlased tolgi ajal olid puhtmongoolased. Ka siis, kui eestlased oleksid tulnud siia maale puhtmongooli suguharuna, nad pidid siit eest leidma rahva, kellega seguneda.

Võib-olla aga annavad käesolevad tõsiasiad pisut valgust ka mitmesugustes keelilistes, etnograafilistes ja folkloristlikes küsimustes. Rahvaliikumine poola- ja rootsi-ajal Lõuna-Eestis, vist aga samal määral ka mujal, oli väga suur, arvestades nii sisemist kui ka välist kolonisatsiooni. Ühes rahva siirdumisega aga kanti kaasa ka murdesugemeid, rahvajutte jne.

(Lõpp).

SOOME-ÕHTUL
PALLASES, TARTUS

Teises reas pahemalt viies —
Soome kunstiajaloolane dr.
L. Vennervirta, seitsmes —
Soome Tallinna saatkonna sek-
retär Snellman

Fot. E. Kaldt

MASKIPILTE

Mask, maskikostüümid on naisele selleks, et kogu tema graatsiat, šarmi allakriipsutada, rõhutada, avastada. Alati pole pidanud ega pea daamid ise seda silmas. Kunstiliselt orienteeritud maskideloaja aga käib selle eelpool nimetatud põhimõtte järele. Ajaloolised eeskujud, samuti rahva- ja kutseala-

rõivad ei paku talle suurt abi. Parim ja mõõtuandev on temale vastava momendi mood, see, mis moodne daam peab sel ajal kõige ilusamaks. Sellelt seisukohalt väljudes on valmistatud ka siin kujutatud maskikostüümide kavandid, mis on pärit Müncheneri Riikliku Tarbekunstikooli prof. Else Jaskolla klassist

Fot. Ed. Bakis

TALVEÖÖ TARTU VEERUL

ÖÖ TOOMIMÄEL

Henrik Visnapuu

Talvised tööd I

*Nii kui pakane kord hingab vette,
vesi seisma jääb ja sild sest saab,
ja kui lund veel tuleb, siis läeb lahti.
Kõlgusest ree roosteraudse a'ab
talunik siis kohe talli ukse ette.*

*Varbu korjab reel ja vaatab kabjaraudu,
tõstab jalga hobul, tõstab teist,
ja siis üle konarate sõidab sepipatta.
Raudu vahetakse, haagitakse mõnda neist,
tagastullakse soid, jääb siis kaudu.*

*Külajuttu korjatakse vallamajast.
Regi lai on sõbrajuttu täis,
ja see tuuakse kõik õhtul tuppa.
Reel on rauad hõbeks hõõrut. Nõnda näib,
hobuselgi hõberauad sepipajast.*

*Heintest, puiest, palkidest ja veost
kapsasupi juure õdanguks saab jutt.
Laua ümber lastepaar peab õppust.
Öö on pikk ja puudub uneks rutt,
meel on ärevusen igast vastsest teost.*

*Kahte saabast isa pliidi suu ees paistab,
peon täita sisse kastet jäneskäpp,
ajalehest turuteateid noorem veerib.
Seinapalki vastu külm lööb kõpp!
Tuul siis lumeteri ümber maja puistab.*

*Ema nõelaga käib ringi sukakanda,
kindapäkka kulub villast lõng,*

*ja siis rätti köidetakse keedet liha.
Soe ja lõhnadest on küllastatud hõng,
siis kui pere vaob vaikselt une randa.*

Talvised tööd II

*Vara veel, kuid talliuksest pahvab aur.
See, kes laternaga käib, on pereisa.
Tallist kostab kõrva kaera krõmpsumine.
Tulihoonest tuleb õvvele veel lisa,
kolmandamat korda kostab kukelaul.*

*Lumekuma ümber maja, teele sõitvad reed.
Näha midagi ei ole, ainult pehmelt naksub
maanteel look ja aisad, kostab kerge hüüe.
Kohati noor jää all jalaste vaid praksub,
kuhja juure läbi lume rajatakse teed.*

*Mälestusi õhkub hangutäie seest,
suvikumusest ja nõretavast higist,
armuvalust, seiklusist ja süütust lõbust.
Sügis nõnda kiirelt tuli, jõudis ligi:
otsi unistusi lumeks lauldud veest.*

*Ja siis taliteele kerkib väike saun —
heinakoorem tuleb, hobust een kui pole.
Ümber läheb, vandumisest suule sooja.
Habe purikaten meestel, verev pale
helendab kui talveks hoiet piprakaun.*

*Lavalõbud — need on väikelaste lust.
Hangutäied pimeks matavad maailma.
Kes saab ohjad, hobust talli ette juhti!
Suhu lendab heina, pepreid silma,
virnavahe ajuti kui põrgu must.*

Katherine Mansfield

TASS TEED

ROSEMARY Fell ei olnud just mitte ilus. Ei, ilusaks ei võinud teda nimetada. Meeldivaks? Noh, kui teda just arvustava pilguga vaadelda... Aga miks olla nii julm, et vaadelda üht daami arvustaval pilgul? Ta oli noor, sädeleva vaimuga, äärmiselt modern, valitult hästi rietatud, üllatavalt palju lugenud uuemast uusimat kirjandust, ja ta külalisvastuvõetud olid kõige meeldivam segu tõeliselt tähtsatest isikutest ja... kunstnikest — veidratest olenditest, keda ta ise oli kusagilt välja hankinud, kellest mõned olid sõnul-kirjeldamatult hirmuäratavad, kuid teised üsna vastuvõetavad ja huvitavad.

Rosemary oli abielus juba kaks aastat. Tal oli üks poja-kullakene. Ei, mitte Peeter, vaid Michael oli selle nimi. Ja ta mees otse jumaldas teda. Nad olid rikkad, tõeliselt rikkad, mitte ainult kaunis jõukad, mis on nii tüütult tavaline, umbne ja kopitanud kõlaga. Aga kui Rosemary soovis teha sisseoste, ta sõitis Pariisi, nagu teie ning mina vahest läheme Bond Street'ile. Kui ta soovis osta lilli, ta auto peatus tolle täiusliku poe ees Regent Street'il, ja Rosemary kaupluses vaatas ainult ringi pool-piluli silmil oma veidi eksootilisel viisil ja sõnas: „Ma soovin seda ja seda. Andke mulle neli kimpu neid lilli. Ja see vaasitais roose. Jah, ma võtan kogu vaasitäie roose. Ei, sireleid mitte. Ma vihkan sireleid. Neil pole mingit vormi.“ Müüja kummardus ja pani sirelid kõrvale, nagu oleks see liigagi tõsi; sirel on nii vastikult vormitu. „Andke mulle nood jässakad väikesed tulbid. Nood punased ja valged.“ Ja talle järgnes autoni kõhetu müüjanna, kes taarus määratusuure valge paberisse mähitud sületäie all, mis nägi välja nagu sülelaps pikis rõivais...

Ühel talisel õhtupoolikul ta oli läinud midagi ostma ühte väikesesse antiikasjade poodi Curzon Street'il. See pood oli talle meelejärgi. Esiteks, sääl oli ta harilikult täiesti üksi. Ja siis, mees, kes pidas poodi, otse naeruväärselt armastas teda teenida. Mees otse säras, kui Rosemary sisse astus. Ta ringutas käsi; ta oli nii õnnelik, et vaevalt suutis rääkida. Meelitus, muidugi. Ent siiski sääl oli ka midagi muud...

„Näete, armuline proua,“ seletas mees oma tasasel, aupaklikul häälel, „ma armastan oma asju. Ma pigemini ei lahukski neist, kui et müüksin neid kellelegi, kel puudub see peen maitse, mis on tänapäev nii haruldane...“ Ja sügavasti hinge tõmmates mees rullis lahti tillukese lapi sinist sametit ja surus selle laiaili klaasist letile oma kahvatute sõrmeotstega.

Täna oli see üks väike kastike. Ta olevat selle hoidnud just armulise proua jaoks. Ta ei olevat seda veel kellelegi näidanud. Suurepärane emaileeritud kastike, mille glasuur oli nii peen, et ta näis olevat nagu rõõsas kooses küpsetatud. Kaanel keegi pisitilluke olend seisis õilmetes puu all ja veelgi tillukesem olend hoidis oma käed esimese kaela ümber. Tillukese naisolendi kübar, mis oli tõeliselt mitte suurem kui geraaniumi õie-leht, rippus puu oksal; kübaral olid rohelised paelad. Ja roosakas pilv, nagu kaitsevalmis keerub, hõljus nende päade kohal. Rosemary võttis ära oma kindad. Ta alati

võttis kindad käest, et vaadelda sääraseid asju. Jah, kastike meeldis talle väga. Ta otse armastas seda, see oli nii kena asjake. Ta peab selle omale saama. Ja pöörates koorekarva kastikest, avades ning sulgedes seda, ta ei võinud jätta märkamata, kui võluvaten ta enese käed paistsid vastu sinist sametit. Poodnik vist ka julges sedasama arvata kusagil oma mõistuse hämaras sopis. Ta võttis pliiatsi, kummardus leti kohale, ja ta kahvatud, veretud sõrmed roomasid arglikult nonde roosakate, säravate sõrmekeste poole, kuna ta mahedalt sosistas: „Kas ma tohiksin juhtida armulise proua tähelepanu lilledele tolle väikese daami pihikul?“

„Veetlev!“ Rosemary jumaldas neid lilli. Kuid mis oli kastikese hind? Viivuks poodnik ei näinud nagu kuulvatki. Siis kuuldus sosin: „Kakskümmend kaheksa gineed, armuline proua.“

„Kakskümmend kaheksa gineed.“ Rosemary ei annud vähimatki märki. Ta pani kastikese käest; ta tõmbas oma kindad uuesti kätte. Kakskümmend kaheksa gineed. Isegi kui ollakse rikas... Ta vaatas ebamäärasel pilgul. Ta silmitses paunakat teemasinat, mis asus rasvase kanana poodniku pää kohal, ja ta hää oli unistav, kui ta vastas: „Hää küll, palun hoidke see alles minu jaoks. Ma ehk —“

Kuid poodnik oli juba kummardunud, just nagu oleks asjakese armulise proua jaoks alalhoidmine kõik, mida keegi inimese üldse julgeks soovida. Ta oleks, muidugi mõista, valmis seda armulisele prouale alal hoidma igaveseks.

Tagasihoidlik poeüks langes klõpsatades kinni. Ta seisis väljas trepiastmel, vaadates talisesse õhtuhämarusse. Sadas vihma, ja sellega ühes näis sadavat ka pimedust, mida keerles tuhana alla. Õhus tundus külma kibedat maitset, ja äsja süüdatud tänavalaternad paistsid nukralt. Nukrad olid ka tuled vastasolevates majades. Tuhmilt põlesid nad, just kui kahetsedes midagi. Ja inimesed ruttasid mööda, peidetud oma vastikute vihma-varjude alla. Rosemary süda tõmbas kokku imelikus valus. Ta surus oma muhvi vastu rinda; ta soovis, et ta ka toda kastikest käes võiks pigistada. Muidugi, ta auto oli sääl. Tal tarvitses vaid üle tänava minna. Kuid siiski ta viivitas. On hetki, kohutavaid hetki elus, mil väljutakse ulualusest ja vaadatakse ringi, ja see on kole. Ei tohiks anduda säärasele hetkedele. Peaks mindama koju ja joodama tass ekstra-peenemaitselist teed. Kuid just silmapilgul, kui ta seda mõtles, keegi noor tüdruk, kõhetu, tumedajuukseline, varjutaoline — kust ta ometi oli esile kerkinud? — seisis Rosemary küünarnuki juures, ja hää, mis kõlas ohkena, peaaegu nuuksumisena, sosistas: „Armuline proua, kas tohiksin teiega paar sõna rääkida?“

„Minuga rääkida?“ Rosemary pöördus ümber. Ta nägi väikest rõhutud olendit päratasuurte silmadega, kedagi üsna noort, temast enesest mitte vanemat, kes kramplikult hoidis kinni oma mantli kraest punetavate kätega ja vabises, just kui oleks ta parajasti veest välja tõmmatud.

„Ar-muline proua,“ kogeles hääl. „Kas annaksite mulle raha, et osta tassi teed?“

„Tassi teed?“ Hääles oli midagi lihtsameelset, siirast; see ei olnud põrmugi kerjuse hääl. „Siis teil ei ole sugugi raha?“ küsis Rosemary.

„Mitte sugugi,“ tuli vastuseks.

„Kui kummaline!“ Rosemary piilus läbi videviku, ja tüdruk silmitses omakorda teda. Kui väga kummaline! Ja äkitselt kogu asi näis Rosemaryle huvitava seiklusena. See oli nagu midagi Dostojevski romaanist, see kohtumine videvikus. Mis oleks, kui ta kutsuks selle tüdruku enesega koju? Mis oleks, kui ta teeks midagi tolletaolist, nagu tihti võib lugeda romaanides või näha näitelaval? Mis tuleks sellest välja? See oleks huvitav. Ja ta kujutles end rääkivana hiljemini oma hämmastunud sõpradele: „Ma lihtsalt tõin ta enesega koju“, kui ta astus sammu edasi ja sõnas tollele hämarale kujule enese kõrval: „Tulge minu poole teed jooma.“

Tüdruk pörkas ehmunult tagasi. Ta isegi lakkas silmapilguks vabisemast. Rosemary sirutas välja oma käe ja puudutas tüdruku käsivart. „Ma ei naljata,“ ta ütles naeratades. Ja ta tundis, kui südamlilik ning lahke ta naeratus oli. „Miks siis mitte? Tulge. Sõidame praegu minu autos minu poole ja joo teed.“

„Te — te ei mõtle seda ometi tõsiselt, armuline proua?“ ütles tüdruk, ja ta hääles kõlas valu.

„Aga muidugi,“ hüüdis Rosemary. „Ma soovin, et te tuleks. Mulle teeks see häameelt. Tulge kaasa.“

Tüdruk pani sõrme huulte ja ta silmad otse neelasid Rosemaryt. „Ega te — ega te ometi mind taha politseisse viia?“ kogeles ta.

„Politseisse?“ Rosemary pahvatas naerma. „Miks peaksin ma olema nii südametu? Ei, ma tahan ainult teid veidi soojendada ja kuulda... mida te ehk hääks arvaksite mulle jutustada.“

Näljased ei tõrgu kaua vastu. Teener avas autoukse ja silmapilk hiljem nad libisesid läbi videviku.

„Noh näete,“ ütles Rosemary. Tal oli võidurõõmus tunne, kui ta pistis käe läbi sametist paela. Ta oleks võinud öelda: „Noh, nüüd olete mul käes“, kuna ta vaatles väikest vangit, kelle ta oli kinni püüdnud. Kuid, muidugi, ta tahtis ju lahke olla. Oo, enam kui lahke. Ta tahtis tõendada sellele tütarlapsele, et — kummalisi asju sünnib elus, et — on tõeliselt olemas häid kaitsevaime, et — rikkastel on südant, ja et naised on tõeliselt õksed. Ta pöördus impulsiivselt, öeldes: „Ärge kartke. Ja miks ei peaks te minuga kaasa tulema? Me mõlemad oleme naised. Ja kui minul on olnud rohkem õnne, siis on teil õigust oodata...“

Kuid õnneks — sest ta ei teadnud, kuidas lõpetada alatud lause — auto peatus just sel silmapilgul. Helistati; uks avanes, ja peaaegu kallistaval liigutusel Rosemary tõmbas oma kaaslast eeskotta. Soojus, mahedus, valgus, magus lõhn, kõik need asjad, mis olid talle enesele nii hästi tuttavad, et ta nende üle isegi ei mõelnud, — ta vaatles, kuidas teine neid vastu võttis. See oli kütkestav. Ta oli nagu rikas tütarlaps lastetoas, kus on niipalju kappe avada, niipalju kastikesi lahti teha.

„Tulge, tulge aga üles,“ ütles Rosemary, igatsedes peale hakata oma suuremeelsusega. „Tulge üles minu tuppa.“ Päälegi ta tahtis päästa selle vaese olendi teenijate uurivate pilkude eest; ta otsustas trepist üles min-

nes, et ta ei helista isegi Jeanne'i, vaid aitab ise oma külalisel riided ära võtta.

Ja „noh näete!“ hüüdis Rosemary uuesti, kui nad jõudsid ta kaunisse suurde magadistuppa kõrvaletõmmatud eesriietega, imeilusalt lakeeritud mööblil hüpleva kaminatulega, kullakarvaliste sohvatpatjadega ja kollaste ning siniste põrandavaipadega.

Tüdruk seisis vaevalt ukselävest seespool; ta näis olevat hämmastunud. Kuid Rosemary ei hoolinud sellest.

„Tulge võtke istet,“ ta hüüdis, tõmmates oma suure tooli kaminatule ette, „sellel pehmel toolil. Tulge ja soojendage ennast. Teil näikse olevat kole külm.“

„Ma ei julge, armuline proua,“ sõnas tüdruk ja nihkus tagasi.

„Oo, palun — Rosemary jooksis ligi — „te ei pea kartma, tõesti mitte. Istuge aga, ja kui ma olen võtnud üliiriided seljast, me läheme teise tuppa ja joo me veidi teed ja mõnuleme. Miks te kardate?“ Ja hellalt ta poolvågisi surus kõhetu keha sügavasse hälli.

Kuid vastust ei järgnenud. Tüdruk jäi just nagu ta pandi, käed külgedel ja suu veidi avali. Kui päris avameelne olla, siis ta nägi välja üsna juhm. Kuid Rosemary ei tahtnud seda tunnustada. Ta kummardus oma külalise kohale, öeldes: „Kas te ei võtaks oma kübara ära? Teie kenad juuksed on üleni märjad. Päälegi on hoopis mugavam ilma kübarata, eks ole?“

Kuuldus sosin, mis kõlas nagu „Väga hää, proua“, ja muljutud kübar võeti ära.

„Ja lubage mul aidata ka teie mantel ära võtta,“ ütles Rosemary.

Tüdruk tõusis püsti. Kuid ta hoidis teise käega toolist kinni ja laskis Rosemaryl tõmmata. Oli tükk tööd sellega hakkama saada. Teine vaevalt üldse aitas kaasa. Ta näis taaruvat kui väike laps, ja Rosemary aju läbisitas mõte, et kui inimesed soovivad, et neid aidataks, siis peaksid nad ometi veidi vastutulelikumad olema, kas või õige natukene, sest muidu on ju tõesti väga raske neid aidata... Ja mida pidi ta nüüd mantliga päale hakkama? Ta jättis selle põrandale, kübara samuti. Ta pidi parajasti võtma kaminaäärelt sigareti, kui tüdruk lausus kiiresti, kuid tasaselt ning veidrakõlaliseltselt: „Vabandust, proua, kuid ma minestan. Ma nõrken, proua, kui mulle midagi ei anta.“

„Taevake, kui hoolimatu ma olen!“ Rosemary tormas kella juurde.

„Teed! Viibimata teed! Ja veidi konjakit otsekohe!“

Toatüdruk oli läinud, kuid võõras peaaegu karjatas: „Ei, ma ei vaja konjakit. Ma iialgi ei joo konjakit. Ma vajan ainult tassi teed, proua.“ Ja ta puhkes nutma.

See oli kohutav ning haarav silmapilk. Rosemary põlvitas tema tooli äärde.

„Ärge nutke, vaene lapsuke,“ ta ütles. „Ärge nutke!“ Ja ta andis teisele oma pitsilise taskuräti. Ta oli tõesti väga liigutatud. Ta pani oma käsivarre nende kõhnade, linnutaoliste õlgade ümber.

Nüüd lõpuks ometi teine unustas oma kartlikkuse, unustas kõik, välja arvatud selle, et nad mõlemad olid naised, ja hingeldas:

„Ma ei suuda seda kauemini kanda. Ma ei suuda seda välja kannatada. Ma ei suuda seda kannatada. Ma teen enesele otsa. Ma ei suuda enam kannatada.“

„Teie ei tarvitsegi enam kannatada. Ma hoolitsen teie eest. Ärge nutke. Kas te ei mõista, milline õnn see oli, et te mind kohtasite. Me joomes teed ja te jutustate mulle kõik. Ja mina korraldan midagi, ma töotan teile. Ärge nutke ometi. See on nii kurnav. Jätke ometi!“

Teine lakkas nutmast just ajaks, et Rosemary sai tõusta üles enne kui toodi tee. Ta laskis asetada teelauala nende vahele. Ta külvas vaese väikese olendi üle kõigea, ulatades talle kõik võileivad ja koogid, ja igakord, kui külalise tass oli tühi, ta täitis selle uuesti tee, koore ja suhkruga. Räägitakse ju ikka, et suhkur olevat väga toitev. Mis puutus temasse enesesse, ta ei sõõnud; ta suitsetas ja vaatas peenetundeliselt kõrvale, nii et teine ei tarvitseski häbeneda...

Ja tõepoolest, selle kerge toidu mõju oli imestusväärne. Kui teelaud kantü ära, hoopis uus inimene, õhuline, habras olend sassis juustega, lamas suures tugi-toolis mingis magusas rammetuses, vahtides leekidesse. Rosemary süütas uue sigareti; oli aeg alata.

„Ja millal sõite te viimast korda?“ küsis ta tasaselt. Kuid sel silmapilgul uksele pöördus.

„Rosemary, kas tohin sisse astuda?“ See oli Philip. „Aga muidugi.“

Mees astus sisse. „Oo, vabandust,“ ütles ta ja peatus hämmastunud pilgul.

„Pole viga,“ ütles Rosemary naeratades. „See on mu sõber, preili —“

„Smith, armuline proua,“ lausus rammetu kuju, kes oli võõristavalt liikumatu ning ükskõikne.

„Smith,“ ütles Rosemary. „Me tahtsime veidi juttu vesta.“

„Nii, nii,“ ütles Philip. „Muidugi,“ ja ta silm langes mantlile ning kübarale põrandal. Ta astus üle toa kamina ette ja pöördus seljaga tule poole. „Küll on vastik ilm,“ ütles ta ootavalt, ikka veel vaadates jõuetule kehale toolil, vaadeldes selle käsi ja kingi, ja siis vaadates jällegi Rosemaryle.

„Jah, üks ole?“ ütles Rosemary hoogsalt. „Otse kole.“

Philip naeratas omal võluval naeratusel. „Asi on selles,“ lausus ta, „et ma tahtsin sind paluda silmapilguks raamatukokku tulla. Kas võiksid tulla? Ehk preili Smith vabandab meid?“

Suured silmad tõsteti rääkijale, kuid Rosemary vastas külalise eest. „Muidugi ta vabandab.“ Ja nad astusid üheskoos toast välja.

„Kuule,“ ütles Philip, kui nad üksi olid, „seleta ometi. Kes ta on? Mida see kõik peab tähendama?“

Rosemary naerdes toetus vastu ust ja ütles: „Ma leidsin ta Curzon Street'ilt. Ikka tõepoolest. Ja ta on huvitav leid. Ta palus minult tassi tee raha, ja ma tõiin ta koju kaasa.“

„Aga mida mõtled sa ometi temaga päale hakata?“ hüüdis Philip.

„Tahan ta vastu lahke olla,“ vastas Rosemary kiiresti. „Üliväga lahke olla. Tema eest hoolitseda. Ma ei tea veel, kuidas. Me ei ole veel lähemalt rääkinud. Kuid

ma näitan talle — ma kohtlen teda — lasen tal tunda —“

„Mu kullake,“ sõnas Philip, „sa oled vist küll päris arust ära. See on ju lihtsalt võimatu.“

„Ma teadsin, et sa seda ütled,“ vastas Rosemary. „Aga miks siis mitte? Ma soovin seda. Kas see ei ole põhjendus? Ja, päälegi, raamatutes alati loeme säärestest asjadest. Ma otsustasin —“

„Aga,“ lausus Philip aeglaselt, lõigates ära sigari otsa, „ta on ju nii hämmastavalt ilus.“

„Ilus?“ Rosemary oli nii üllatatud, et ta punastus. „Arvad sa. Mina — mina ei mõelnudki sellele.“

„Jumaluke!“ Philip tõmbas tikku. „Ta on ju otse vaimustav. Mõttele järele, mu lapsuke. Ma olin otse jalust rabatud, kui ma sinu tuppa astusin. Noh, aga... Ma arvan, sa teed eksisammu. Vabandust, kullake, kui ma ehk olen veidi ebaviisakas või midagi tolletaolist. Kuid, palun, teadusta mulle aegsasti, kas preili Smith meiega ühes õhtust sööb, et ma võiksin enne midagi sobivat leida moeäride kuulutustest.“

„Oled sina aga kentsakas!“ ütles Rosemary ja ta astus välja raamatukogust, kuid ta ei läinud mitte tagasi magadistuppa. Ta läks oma kirjutustuppa ja istus oma puldi ette. Ilus! Otse vaimustav! Jalust rabatud! Ta süda peksis nagu kirikukell. Ilus! Vaimustav! Ta tõmbas ligi oma tšekiraamatu. Kuid ei, tšekist ei oleks muidugi kasu. Ta avas sahtli ja võttis välja viis naelalist pangatähte, vaatas nendele, pani kaks tagasi, ja pigistades kolm pihku, ta läks tagasi magadistuppa.

Pool tundi hiljemini Philip oli veel raamatukogus, kui Rosemary astus sisse.

„Ma tahtsin sulle ainult öelda,“ lausus ta ja toetus jällegi vastu ust ja vaatas mehele otsa oma pilusilmsel eksootilisel pilgul, „et preili Smith ei tule täna meie õhtusöögile.“

Philip pani ajalehe käest. „Oo, mis on siis juhtunud? Kuhugi mujale varemalt kutsutud?“

Rosemary astus üle toa ja istus mehe põlvele. „Ta ei tahtnud mingil tingimusel jääda,“ ütles ta, „ja nii siis ma andsin vaesele tütarlapsele rahalise kingituse. Ma ei võinud ju teda vastu ta oma tahtmist kinni pidada, üks ole?“ lisas ta tasakesi juurde.

Rosemary oli korraldanud oma juukseid, veidi tumestanud oma silmi ja kaela pannud pärlid. Ta tõstis käed ja puudutas Philipi põski.

„Olen ma sulle armas?“ sõnas ta, ja ta häälekõla, magus, sumbunud, segas mehe meeli.

„Sa oled mulle pööraselt armas,“ vastas mees ja surus naist tugevamini. „Suudle mind.“

Tekkis vaikus.

Siis Rosemary ütles unistavalt: „Ma nägin täna üht veetlevat väikest kastikest. See maksab kakskümmend kaheksa gineed. Võin ma ta osta?“

Philip hüpatas naist põlvel. „Võid, mu väike pil-laja,“ vastas ta.

Aga mitte see ei olnud, mida Rosemary õieti soovis mehelt kuulda.

„Philip,“ sosistas ta, ja ta surus mehe päe oma rinna vastu, „olen mina ilus?“

Tõlkinud J. SILVET

ÜLALT pahemalt: Paragrahvitark ja seadustundja kadi. — Kunstnik Viljandi armust. Viljandis toetab kunsti, Tartus võtab toetuse vastu. Kirglik jahimees. Et aga meie salakütid linnas ja kohvikus kõik jahisaagi ära hävitanud, tuleb alati tühjalt koju. — Käesoleva ajakirja meister ja sellid. Väga ebaameerikalik härra: kui täna küsid, kuidas käsi käib, vastab homme, et pole viga. Muidu valvab, et *Postimees* ülekäte ei läheks. — Öndsä üheküljelise *Karbiidi* sajamehelise toimetuse peatoimetaja. Vastutas selle üleannetu poisi ilmaletuleku eest. Kuid alimmente kannavad kõik solidaarselt. — Saluto di mare. Köneldakse, et olevat ka muusikakunsti asjatundja. Aga kuulujutte ei maksa uskuda. — Lihvlandimaa eriteadlane. Võib kirjutada, mida tahab, arvustada seda meil keegi ei oska. — Eesti ajaloo fantaseerija. Tegi Riia juutide vastu patutööd. Välimus — Stambuli viimane šnitt. — Tudengite supiköögi peremees. Praegu omaenese morsiklaasi asjus kahtluse all. — Kunsti ja vanade eestlaste direktor. Vastuhakkamist ega mässu tema asutises ei juhtu. — Poeside kuningas. Praegu päev taluperemees, teine kirjanik. — Ruudi, kuid mitte jumalik. Lõpetab veel sel sajandil ülikooli. — Ullsteini kaastööline. Varsti — ei tea kui kaugel. Kodumaal väikesem kui välismaal. Mõõtude relatiivsus! — Piibu kasutamise laiendaja suitsukunsti

alalt ka maalikunsti. Kardetakse tema tihteriks muutumist. — Suleklubi eesistuja. Pani päikese rentsisse ja tutvustas eesti rahvale ka Korsika röövleid. — Boheemlane juuksekasvult. Ei põlga ka näitekunsti. Teotseb peamiselt saalis. — Oskar Lutsu keeles noormees Liiu. Aadress (väljaarvatud öösine aeg): kohvik Werner. — Tooresmaterjaliga handeldaja. Kolme vaeva tee kõrval ei põlga ka kohvi. — Novellisepp. Nihkub elule lähemale — siirdunud ärialale. — Uurmaaker, odaviskaja, näitleja, naljaviskaja, luuletaja, laulja (salaja), nüüd ähvardab ka kirjanikuks hakata. — Pütagorase kaks esimest silpi. Propageerib tütarlastele kunstnikku. — Pallase diktaator. Ehitab maja ja illustreerib piiblit. Loti lugu on juba valmis, järgneb Soodom ja Komorra. — *Mikumärdi* roppuste nüpeldaja. Töestas ühtlasi, et võib ka üle trumbata, kui tahab. — Kodutu reporter *Päevalehes*. — Professorlik paar. — Malemeister. Annab peaaegu kõigile maletajaile nuuti. — Boheemlane sõidukunsti alal. Teeb Tartu rahvale sõitu. Materjaalsete ideaalide eest võitleja. — Kõige harvem Werneril külastaja. — Kunstnik ja raamatukogu Cerberos. — Kommentaarid ülearused. — Ainus Moosese jänger eesti kunstis. Boheemlaste mätseen. — Kõigi kohvijoojate amm.

MISS EUROPA 1931
Jeanne Juilla (prantslanna)

EMILIE BULL
Esim. lutsi maarahva soost üliõpilane

JAAN JAROŠENKO
Vahva lutsi maarahva eesvõitleja

MISS ESTONIA 1931 — LILLY SILBERG

Novelli Tass teed autor

LIGI kaheksa aastat tagasi sulges oma silmad kolmekümnekolme-aastane tiisikushaige naine. Kitsam ringkond tundis teda Londoni kirjandusliku ajakirja *Athenaeum*'i toimetaja J. Middleton Murry vaimuka abikaasana, kes iga nädal kirjutas kirjanduskriitilisi artikleid oma mehe ajakirjas. Järjest kasvavale lugejaskonnale on aga seesama naine paremini tuntud *Miss Katherine*

herine Mansfield'ina, kelle lühikese palavikulise elutöö viljana on ilmunud viis novellikogu, sellele lisaks hiljemini veel tema päevaraamat ja kaks köidet kirjavahetust.

Milline hele täht temaga kustus inglise kirjandustaevas, sellest annab loodetavasti küllaldast tunnistust ülaltoodud jutustis, mis olevat üks tema viimastest kirjutistest üldse.

J. SILVET

Henr. Visnapuu

Kui hää on mälestada

Kui hää on mälestada lumiteed,
kaht ohjaharu isa kinnastatud käen
ja hõbehalli hobust aiste vahel.
Maailma lumist mina vaevalt näen,
maanteedeks laiuks saand kõik sood ja veed.

Kaks ohjaharu kahelpool mu kätt,
ja hangeharjal lendab meie saan,
ma käpikuten isa käte vahel.
Me saanijalased on vaevalt maan,
kui juba seljataga regedest on keft.

Lund varjulaua vastu viskab täkk,
ja vastu silmi lendab kabjalt lund.
Mäe päält kui oleksime läinud lendu.
O-oi! mis nüüd on päev ja milline on tund!
Külm pureb põske, pakitab mu päkk.

Kui päikse perra meie sõit on just,
maailm on tehtud koldsest valgusest.
Me päike sügisel ju kottu ära läinud.
Las kipitada varvas, mis on sest:
lai sõidutee ja suurem sõidulust.

Mets, jõgi, heinamaa ja üksik küün,
mu tervitus! ma jälle olen teel,
kõik kaugused on ainult peoga võtta.
Las lendab saan, las lendab ikka veel.
Ma esmasünni sõidu eest see müün.

K. E. Sõöt

Ülemiste Vana

Ülemiste Vana, Sa vajad meid kõiki
Korra, kui heliseb kutsekell.
Ränduri tee käib risti ja põiki.
Süda on sünge ja hing on hell.

Vahel kui hukkumas hinge-aare,
Saatust ennustab eksitav arp;
Vilbus keegi vallutab kaare,
Laeva suundrajal väistub varp.

Unelma hõlmast elamishuvi
Haihtuvas ehas kuid särama lõõb:
Kauguse saarelt igaviku suvi
Ülfiilmses valguses väimu võõb.

Ikka ja ikka see kordab üht nime
Palvesõnades, otsides teid. . .
Hüljatu ilus on muinasjutu ime —
Ülemiste Vana, Sa ootad meid.

TALUPEREMEES JAAK SÕÖT
Kirjanik K. E. Sõõdi isa
(Sünd. 1829 S. Rõngus, surn. 1913 Iimatsalus)

Lydia Koidula põrm — kodumaale!

KAVATSUS, tuua Lydia Koidula põrm võõrsilt,
Kroonlinna surnuaialt, kodumaale, on juba kaunis vana.

On koos käinud vastav komisjongi Tartus mäleta-
tavasti juba kolm või neli aastat tagasi.

Et Lydia Koidula põrm tuleb tuua koju, seda vist
ei tarvitse enam hakata põhjendama, see on selge igale
ja seda soovib igauks. On ka selge, et sellega viivitada
pole põhjust. Kord ometi tuleb seda algatada kindlalt
ja — teostada. Pole põhjust arvata, et mõni teine aeg
oleks seks sobivam. Lydia Koidula põrm tuleb tuua
tagasi oma rahva juure veel sel aastal. Siin ta hoidub
pühimusest, mille juure tullakse kui isamaa-armastuse
sümboli ette.

Iga rahvas hoiab oma kalleid mälestisi enda ligidal.
Ja Lydia Koidula põrm on meile pühimuseks, mis peab
olema meie keskel.

Nende ridade kirjutajal on olnud isiklikke kõnelusi
isikutega, kelle kaudu võimaldub Koidula põrmu tagasi-
toomine. Kohapeal teatakse matusekohta, on võimalik
saada selle päevapiltegi. On loota, et Vene valitsus
on Koidula põrmu väljaandmisega põhimõtteliselt nõus.
Raskem on aga pääseda Kroonlinna Koidula põrmu
juure. Kroonlinn on Vene laevastiku baas. Sinna ei
lasta võõrast kergesti. Kui aga Koidula põrmu tagasi-
toomist on võimalik näidata kogu rahva tahteaktina, siis
peaks see olema kindlasti teostatav. Ainelised kulud
seejuures on nii väikesed, et neist saab igal juhul üle.

On vaja tildisi, laialdasi märkuandmisi ja — teosta-
misele asumist.

JAAK PERT

BALTI EINE EESTI SAADIKU AUKS
PARIISIS 12. JAAN. S. A.

Osa eine-
lauast. Teisel
pool lauda valgega
kaetud lauakese kohal end.
Prantsuse president Millerand
vestlemas Läti saadiku hra Schu-
mani ja J. Noulens'iga. Presidendi vas-
tas: senaator Honnorat, tema paremal käel
saadik K. R. Pusta ja senaator Le Trocquer

„Balti eined“ Pariisis

LÄÄNE-EUROOPLANE, eriti prantslane, on harjunud vaatlema n. n. uusi balti riike, Soomest Poolani, kui teatud majanduspoliitilist gruppi, hoolimata sellest, et need riigid ise ei ole mitte alati olnud teadlikud oma huvide solidaarsuses. Viimane üldine Balti konverents peeti teatavasti Riias (Bulduris) 1920. aasta sügisel, ja sest saadik on peetud konverentse ilma Leeduta, kelle esindajad keeldusid osa võtmast nõupidamistest Poolaga. 1925. aastast peale ei ole olnud ühiseid nõupidamisi ka Soome, Eesti, Läti ja Poola vahel. Rahvasteliidus ja selle poolt korraldatud rahvusvahelistel konverentsidel leidsid küll balti riigid teisi võimalusi koostööks, kuid ilma et nad oleksid eriti väljendanud oma regionaalset huvide ühtlust. Euroopa riikide koostöö event. Euroopa liidu asutamise ettepanek, mis leidis sümpaatset vastuvõttu Genfi liidus, juhtis aga uuesti tähelepanu riikide rühmadele, kelle kaudu võiks hõlpsamini teostada majanduslikku ja poliitilist Euroopa ümberkorraldust. Balti meri on üks tähtsamaid lääne kultuuri teid ja ei ole mitte üksikõikne, millises seisukorras ja vahekorras elavad selle mere ranniku rahvad.

Pariisis on pea kõigil balti riigel omad komiteed, kelle eesotsas nimekad prantsuse tegelased, poliitikud ja teadlased, kes on avaldanud erilist huvi ühe või teise maa vastu. Need komiteed on korraldanud loenguid, koosolekuid ja lõunaid, kus alati on käsitatud vaid ühe balti riigi küsimusi ja selle suhteid Prantsusmaaga. Prantsuse ajakirjanik M. Henri de Montfort, kes külastas möödunud aastal kõiki balti riike ja avaldas oma tähelepanekuist kirju Pariisi lehtedes, tegi ettepaneku koondada nende komiteede tegevust. Mõte leidis poolehoidu kõigis komiteedes, ja detsembrikuus peeti Eesti saatkonnas koosolek, millest võtsid osa kõigi komiteede esimehed ja Soome, Eesti, Läti, Leedu ja Poola saadikud.

Asutati *Balti eine komitee* ja otsustati, et tähestiku järjekorras tuleb korraldada esimene eine Eesti saadiku auks. Lauas koosviibimine leiti olevat hõlpsamaid ja mõnusa-
maid moodusi, kokku tõmmata suuremat hulka huvitavaid isikuid ja vahetada mõtteid vabalt.

Eesti einele, mis korraldati 12. jaanuaril Pariisi suurimas klubis *Union Interalliée*, ilmus üle 80 isiku, nende seas Soome, Eesti, Läti, Leedu ja Poola saadikud oma saatkonna liikmetega, kõikide komiteede juhatuse liikmed, senaatorid ja rahvasaadikud, professorid, teaduslike seltside esindajad, kirjanikud ja ajakirjanikud. Välisminister Briand'i ja prantsuse välisministeeriumi esindasid kolm kõrgemat ametnikku; meie saadiku auvõõrastena võtsid osa Rootsi, Taani ja Norra saadikud. Laudkonda juhatasid endine vabariigi president senaator Alexandre Millerand ja endine haridusminister senaator André Honnorat, kes on ka Prantsuse-Eesti komitee abiesimees. Koosolijate seas olid: J. Noulens, endine suursaadik ja minister, Yves Le Trocquer, endine minister, Euroopa tolliliidu seltsi esimees, senaator Albert Lebrun, rahvasaadikud Henri Lorin, Marius Moutet jt.; professorid Paul Labbé (*Alliance Française*'i direktor), de Lapradelle, Le Fur, Paul Mantoux, keeleteadlane Meillet, Paul Boyer, Henri Hauser, Blondel, Tibal ja René Pinon; mitmed prantsuse diplomaadid, nende seas hrd André Gilbert ja Henry Cosme, endised saadikud Eestis jt.

Lauakõne Eesti saadiku auks pidas senaator Honnorat, kuna hra Georges Reynald, Eesti-Prantsuse komitee esimees, kõneles pikemalt Eesti ja teiste balti riikide osast Euroopa korralduses ja oma isiklikkudest tähelepanekutest Eestis. Lõppkõnes tuletas meie saadik K. R. Pusta meele Eesti ja Läti *de jure* tunnustamist liit-

Niilo Kärki

in memoriam

Kogu Eesti rahvusliku ajakirjanduse läbistas neil päevil oma lakoonilisuses karm ja vapustavalt kurb teade magister Niilo Kärki' surmast Porvoos, Soomes. Mitte ainult omal kodumaal ei tundu selle noore, paljutöötand elu enneaegse kustumise valu, ka meil akadeemilise noorpõlve ridadesse on see masendav sõnum külvand sügavat leina. Mälestame kadunud meest, kes oli veendunuimaid Eesti-sõpruse tunglahoidjaid Soome iseseisvusaegses noorpõlves ning kes oma lühikesegi elu jooksul oma teotsemispüüetega ja taotlustega suutis tõestada enda veenete tõsiduse. Leiname taga neid Eesti-Soome hõimukultuuride lähendamisele suunit mõtteid ja tegusid, mis Niilo Kärki terasest pääst ja terasesest tahtest oleksid alguse saand tema maapäälse elu edasi jätkudes.

Niilo Konrad Kärki põlvneb Pohjanmaa pastoriperest, sündind on ta a. 1897. Isa juba varakult surma läbi kaotand, kasvab ta üles lese ema ennastsalgaval hoolitsusel arvukas lasteperes. Juba a. 1916 on ta üliõpilane Helsingis, kus a. 1920 lõpetab ülikooli filosoofiateaduskonna magistrikraadiga. Siitpäälle kunni surmani (6. II. s. a.) on töötand oma noorusest hoolimata vastutusrikkail kohtadel Soome riigi statistikabüroos, ühistegevusalal ja viimaks (alates a. 1926) Soome suurkirjastuse *Osäihisus V. Söderström*'i kirjandusosakonna juhatajana. Koolipõlvest pääle tõsiste kirjanduslike huvidega inimesena K. tundis täit rahuldust oma viimasel ametialal ja valmistus sel sooritama oma elutööd, kui tuli surm.

Ent Niilo Kärki ei eland ainult oma elukutsele, temas tormles haruldase pillavalküllase energiaga ja võimetega mitmekülgne teoinimene, tema teojuured suundusid mitmesse kaarde. Oma erialal küpse teadusliku mõtlejana tunnustatuna ta ju noore magistrina oli *Riigiteaduste käsiraamatu* toimetuse sekretäriks ja kirjutas rohkeid erialalisi artikleid populaarteaduslikus väljaandes *Valo* j. m. Seltskondliku tegevuse alal on eriti mainitav Kärki omaegne suur mõju soome üliõpilaskonnas, eriti *Ylioppilastele* päätoimetajana, rahvusliku üliõpilaskoondise Akadeemilise Karjala Seltsi ja Helsingi Akad. Hõimuklubi juhtivana tegelasena. Eriti Kärki' toimetusajast pääle on märgata Soome üliõpilastele veergudel suurt huvitõusu Eesti suhtes, ja Akad. Karjala Seltsi ning ta häälekanaja *Suomen heimo* Eesti-harrastused on tugeva tõuke

saand just kadund mag. Kärki'lt. Hiljemini perioodiliks saand esimestel Eesti-Soome üliõpilaspäevadel on mitmed elujõulised algatused jällegi temalt lähtund. 1922. aastast pääle on K. mitu korda lühemat või pikemat aega Eestit külastand, meie maaga ja rahvaga end nii põhjalikult tutvustades ning siin laiemalt isiklike tutvusi sõlmides, mis oli kindlaks aluseks tema Eesti-sõprusele. Oma viimases ametis rakendus ta innuga Eesti-Soome kirjastuslike ja seega ühtlasi kirjanduslike suhete sõlmimisele, ja selle viljana on just Söderströmi kirjastus viimasel ajal avaldand mitmeid eesti kirjanduse tõlkeid. Mag. Kärki vaatles hõimuharrastusi kui laiendat rahvuskultuuriliste ülesannete alal teotsemist. Tublina soome rahvuslasena ta teotses Helsingi akadeemilisis organisatsioones, pääle Porvoosse asumist aga oli selle rootsipärase linna soomemeelsete kodanikkude koondise elluäratajaid ja juhtivaid jõude ning esindas viimaseid ka linnavolikogus.

Mag. Kärki mälestuse tema sõprades kirkastab eriti kadunu päikesepaisteline, harmooniline iseloom. Kõigiga leppiv ja kõiki mõista püüdev, kaasinimesele mitte kunagi kivi viskav, kõigile abivalmis (kui paljud eestlasedki pole leidnud tema kodus Helsingis ja Porvoos lahket vastuvõttu ja nõuandeid!), seejuures siiski nii kaasinimeste kui enese inimlikkusile sooja huumoriga naerev — see oli Niilo Kärki' sügavat inimsust paistev pale. „Huumor on kaarsild üle elu kohiseva Niagaara“, need Kärki' tunnuslauseks saand ühe tema kaasmaalase sõnad on teda saatnud kuni valulise surma agoniahetkeneni. Ühtede Eesti-Soome üliõpilaspäevade ettevalmistustõtlusis kirjutet kirjale, mis adresseerit nende ridade kirjutajale, pani Kärki mottoks oma maa suure luuletaja Koskennieme sõnad „Kiire on, kiire on, me kierrämme ympäri auringon!“ Ja nüüd paari päeva pärast see mees, kes kogu oma lühikesel elul tõttas selles suures päikese-ümber-rännu teadvuses, kes hetkegi ei raatsind olla mõtlemata ega liikumata, kantakse igavesse mõtlematusse ja liikumatusse, Helsingi lähedale Malmi surnuaiahangede alla puhkama viimast und. Mälestus Niilo Kärki' lühikesest, aga heledast päikesel ümber rännust jääb kirkana püsima tema sõpradel Eestis.

12. II. 1931.

Julius Mägiste

Balti eined

laste Ülemnõukogus, tolaeagse ja praeguse välisministri Briand'i ettepanekul, mille 10. aastapäeva mälestasime 26. jaanuaril. Pöördudes endise presidendi Millerand'i poole, kellele saadik esitas 1921. a. oma volitused, tuletas ta meele Millerand'i julgustavaid sõnu Eestile Elysée palees ja väitis, et Eesti on täitnud temale pandud lootusi, saada korra, sotsiaalse ja rahvusvahelise rahu teguriks ühes teiste balti riikidega. Balti eined Pariisis ei taha kuidagi viisi asendada balti konverentse, küll aga luua balti riikide saadikute ja prantslaste vahel usaldava õhk-

konna, milles võib käsitada rahulikult tähtsamaid üldprobleeme ja valgustada neid küsimusi, mis huvitavad üksikuid maid. Ülistades välisminister Aristide Briand'i tegevust Rahvasteliidus ja tema algatust Euroopa liidu loomiseks, pöördus saadik eriti skandinaavia saadikute poole ja tõendas, et Eesti tervitaks igat algatust, mis süvendaks sõprussidemeid ja rahulikku koostööd lääne kultuurirahvaste vahel, kes asuvad kahel pool Balti merd ja keda on saatus ühendanud nii mitu korda minevikus.

Osavõtjad tunnustasid esimese balti eine täiesti kordalainuks ja soovisid selle kordamist. Järgmine eine on Soome auks, veebruarikuus.

C. R. P.

A. Remmel

Kunslide vormikeel

KUNSTITEOS on kunstniku elamuste kehastus. Elamus on see, mis moodustab kunstiteose sisu, kuna faktide kogu, tegevustik ja sündmustik on vaid abinõuks sisu, s. o. elamuse, väljendamisel. Sisukas töö on seepärast sügavalt tuntud töö. Kunstiline elamus ise esitab mõtete ja tunnete põimingut, mis ühinenud üheks hingeliigutuseks, haarates enda alla lühemaks või pikemaks ajaks tervet inimest.

Elamus kutsub esile hinges väljendustungi.

Kuid selles väljenduspiüides ei ole veel midagi, mis oleks omane ainult kunstnikule: kõikidel inimestel on tung väljendada oma elamusi väliselt, olgu žestides, laulus või kõnes. Kunstnikule eriliselts omane on see, et ta väljendab oma sisemisi elamusi jäädavates vormides — kunstiteostes, mil on omadus nendesse suletud elamusi ka teistele üle anda. Kunstiteos seega on kehastatud elamus.

Sisu — elamuse — tajumises on kunstilise naudinguga ja kunstiteose mõistmise peamoment. See nõuab aga publikult teatud suhtumist kunstiteosesse, mida võib nimetada sisseelamiseks ehk järeleelamiseks. Säärasel sisseelamisel inimene süüvib kunstiteosesse, laseb siit muljeid endasse voolata, alistub nende suggestioonile ja elab kõigi oma tunnetega ainult tajutavale. „Kunstiteost mõista tähendab mitte muud ega mitte rohkem kui jõuda selgusele temas peituva tunde üle.“ (M. Deri.)

Kuna kunsti peasihiks on väljendada elamust, pole tähtis, et ta alati esitaks ilusat. Sügavamaid elamusi ammutame sagedasti just inetust ja õudsest. Hirmus, julm ja inetu on Matthias Grünewaldi pilt *Kolgate*. Kuid just seepärast ta haarab vaatlejat sügavalt, just ainult seetõttu tunneme hingepõhjani seda kurbmängu, mis sündis *Kolgatal*. Muljet Grünewaldi *Kolgatast* esitab väga mõjuvalt J.-K. Huysmans oma romaanis *La-bas*.

Nagu kerjusemängad põgenesid vaesusse, et seega lasta seda selgemalt areneda hingel, nõnda põgeneb kunstki tihti elu põhja ja kuristikudesse, et selle välise vaesuse ja eemaletõukavusega eriti toonitada hinge suuri elamusi. Väline ilu ja toredus aga matab hinge enda alla.

Elamuste edasiandmine nautijale sünnib kunstiteose vormi kaudu: luuletis, romaan, pilt, kuhu, ehitis, muusikateos, tants. Materjaliks, millest ehitub vorm, on seejuures: sõnad, ruumilised vormid, helid ja liigutused.

Peab kodunema kunstiliste vormidega, et mõista nende keelt — seda, kuidas nad tõlgitsevad elamusi.

* * *

MILLINE ON LUULE VORMIKEEL?

Iga sõna, mida vahenditult — mõistusest mööda — lastakse mõjuda tundes, kutsub seal esile oma sisuga teatud tundeheelinaid. Kevadine, kurbus, kuldkollane, meri, eeleogia — need kõik on avatud tundega tajujale rikkaliku sisuga elamuste sümbolid. Teatava elamuse väljendamisel poeet valib sõnu, tarvitades ainult neid, mille tundetoon on kooskõlas väljendatava elamusega.

Nõnda moodustuvad sõnadest poetilised figuurid, figuridest fraasid, fraasidest terved teosed. Fraasid tihti karakteriseerivad reaalsest ilmast võetud pilte, sest täie selgusega lugeja fantaasiasse vahendatud reaalsed pildid annavad elamuselegi kindlaimaid piirjooni. Nii talveõhtu pilt Ridalal:

*Üle ääreta lumise välja,
nii tühja ja palja,
viib üksik tee
üle jõe...*

Siin juba iga üksik sõna kutsub esile tundepeäraselt häälestatud lugejas teatud elamusi: ääretu, lumine, väli, tühi, üksik jne.; figurideks moodustatult elamus veel enam kristalliseerub: ääretu lumine väli, üksik tee jne. Terve reaalne kogupilt ääretust lumedäljast, kus lookleb tühi ja üksik tee, annab autori melankoolsele meeolule eriti arusaadava ja kujuka tõlgitsuse.

Reaalse pildi esitamine luules ei ole aga ometi mitte ilmtingimata tarvilik: pilt võib olla ka täitsa ebareaalne, ainult uduselt teadvusega tajutav. Elamus vahendub sel puhul lugejale ainult üksikute sõnade ja figuride sisu kaudu. See on reaalsusest kauge poeesia:

*On nii kui valgus
suurt vaigistust
ja õrnust alla
kõrgusest, kust
siravad tähed.* (Verlaine.)

*Tuul kõnnib kõrgel, vöö pilvedest vöö,
Kõrgel, kõrgel kesk õhkude sära.* (E. Enno.)

Väljendada elamusi võib ka sõnade muusikalise elemendi — kõla, rütmi ja riimi — varal, või vähemalt on võimalik muusikalise elemendi varal tõsta sisu väljendusvõimet. Nõnda G. Suitsul:

*Rauda raome,
Terast taome... või H. Visnapuul:
Samsammult astub ikkes härg...*

Esimeses on selgesti tunda tagumise rütmi ja r-hääliku kordamine annab koguni raksuvate löökide illusiooni. Teises aga tundub selgelt härja raskepärast tumedalt kõlavat sammumist.

* * *

INIMESE HÄÄL on muusikalise väljenduse ürgeeskuju. Nagu inimene muudab oma hääle valjuks või õrnaks, uhkeks või alandlikuks, nagu ta paisutab häält pealetungil ja laseb vajuda loobumisel, nagu ta kiirendab kõnerütmi ärrituses ja pikendab rahu — nõnda väljendab elamusi helides ka muusika.

Lõbu ja valu — neid väljendab muusika selgemalt ja puhtamalt kui ükski teine kunst. Kui luules tungib vahel esiplaanile sündmustik ja maalis naturalistlikud vaatepunktid, siis muusika on terveneni elamus: inimese lõbu või valu, pinge või rahulduse, rõõmu või kurbuse avaldaja.

Muusika — see on innete liikumine, nagu on elu liikumine rõõmu ja valu, pinge ja rahu, elu ja surma vahel. Muusika ei esita, ei põhjenda ega kirjelda mitte

hingeelu üksikuid momente, vaid ta näitab üldist tunnete tõusu ja mõõna nende lõpmatutes värvingutes — ta esitab inimhinge kõige elementaarsemat ja ürgsemat avaldust.

Juba iga üksik heli mõjub meie tundes mitmet viisi. See oleneb ta tämbrist ja kõrgusest. Trompeet kõlab sõjakalt, vibreeriv viiul — tundeliselt, metsasarv kõlab kauge muinasjutuna. Kõrge heli on naiselik ja läbibast õhku kiirelt, madal heli on mehelik ja valgub rahulikult ümbrusse laiali. Vastavalt sellele on ka meeleolud, mida nad väljendavad.

Meeleolu kandjana esineb enamasti meloodia. Tema väljendusvõime seisab selles, et „tõusev helide rida mõjub positiivse, vajuv — negatiivse tahtväljendusena; esimene mõjub kui tungiv, teine kui loobuv. Selle mõju alust tuleb otsida loodusest: jõud ajab end üles, nõrkus vajub alla“. (H. Riemann.) Sedasama tõusu ja langust avaldab helide jõu (*crescendo* — *diminuendo*) ja kiiruse (*stringendo* — *riterdando*) vaheldus. Nende kolme teguri omavahelise kombineerimise teel saadakse rida varjundeid. Erilise väärtuse omab meloodia kõrval harmoonia oma jõudude mänguga, rahustavate konsonantsidega ja erutavate dissonantsidega.

Kahe või mitme helide rea kõrvutamine annab kuulamisel mulje, nagu põimuks jooned teineteisest läbi. Muusika-estetik Hauslik võrdleb seda ornamendiga: „Muusika on helide ornament. Nagu arabeski me näeme looklevaid jooni, mis kord pehmelte vajuvad, kord julgelt ülestungivad, kogunedes kenasti suuremateks või vähemateks kaarteks. Kujutleme arabeski, mitte surnud ja paigalolevat, vaid alalises kasvamisest meie silmade ees tekkivat.“ Nii mõjuvad helide read. Sügavamalt sisseelades ja helide elavat põimingut fantaasiasse mõjuda lastes, muutuvad helide read elava hinge avaldusteks: „Midagi võitlusrõõmust... usume väljenduvat kahe hääle võistluses. Enam kui kahe hääle esinemisel tundub kas kõikide võitlus kõige vastu... või tundub hinge käristumine vastukäivate tungide vahel... Mitmehäälelise lause looja juhivad oma hääled nagu draama looja oma tegelased läbi kõigi segaduste läbimõeldud lõppeesmärgini.“ (Grunsky.)

Nii siis muusika on inimhinge elamuste liikumise, tõusu ja mõõna, üleskuhjumise ja rahunemise, omavaהלise võitluse ja harmoonia väljendus.

* * *

KUJUTAV KUNST — graafika, maal, skulptuur ja arhitektuur — kasutab väljendusabinõudena joonelisi, pinnalisi ja ruumilisi vorme ühes valguse — varjude ja värvide — nähtustega.

Tunded väljenduvad mitmesugustes liigutistes — liigutise abstraheeritud vorm on aga joon. Seega on joon kaudselt nagu tunde nähtav fiktsioon, ja ümberpöörduvalt, et mõista joont, tuleb osata tajuda tema taga seisvat tunnet. Suur kunstnik on see, kelle iga joon ja punkt on elav ning kõnelev.

Samuti palju kõneleb joonte rütm. Kui näiteks analüüsida abstraktseteks joonteks Botticelli *Veenuse sünd*, Leonardo *Mona Lisa* ja Rubensi *Amatsoonide lahing*, siis saame hoopis lahkumineva rütmilise pildi. Botticelli pildi joonte rütm on kerge ja mänglev, Leonardo pildil

jooned liiguvad rahulikult ja voolavalt, Rubensi pildil aga mässab meeleetu rütmide orgia.

Sügav on värvide mõju meie tundes. „Nad võivad kurbust sisendada, nagu vaikselt surev laul; nad võivad meid üleskihitada ja võitlusvalmiks muuta, kui ülev vana ballaad.“ (C. Weymann.)

Soojus ja külmus — need on kaks poolust, millele vahele astuvad värvide mõjud kõigepealt, sellejärgi kas nad kuuluvad kollaste, oranži ja punaste või violeti, siniste ja sinakasrohelistele hulka. Täisvärvist valkjate värvide poole nihkudes saame kaks uut poolust: jõuline ja õrn; puhastest mustjate poole minnes — rõõmus ja kurb, värvide mitmekesisusest resignatsioonile poole kaldudes — rikkalik ja vaene. Nende põhiriidade põimingud aga loovad uusi mitmekesisuseid tundeid.

Kõigest, mis kõneldud vormide ja värvide suhtes, on selge, et nad suudavad väljendada elamusi vahenditult, reaalelu kujutamata. Säärane abstraktne vormide ja värvide kunst on näiteks arhitektuur. Arhitektuuri väljendusmeetod läheneb seega muusika väljendusmeetodile — „arhitektuur on kivinenud muusika“. Sedasama meetodit tarvitab aga ka abstraktne ornament ja abstraktne maal. Kuid suurem osa maalikunstist jääb siiski truuks reaalelule. Miks? Reaalelu pildid ise juba suudavad sisendada inimesele mitmesuguseid elamusi: ülev tunne mägimaastikust, sügavad elamused mässavast merest, mahajäetud pargi melankoolne mõju, meeliharav rahva vabadusliikumine, pörutav kurbmäng perekonnas jne. On selge, et sidudes reaalelu meeleolusid kunstiliste väljendusabinõudega — vormide ja värvide ekspressiooniga — saame kahekordselt intensiivse mõjuvuse. Teiseks, reaalelu pildid (asjad) annavad kunstilistele elamustele kindlaid piirjooni. Omas kirjutises A. Vabbe puhul selgitab reaalelust võetud pildi tähtsust J. Semper järgnevalt: „Van Gogh'il on pilt tsüpressist. See on puu, mil lehtede asemel on värviõigud otsekui tulekeeled. Tsüpressist pole muud kui nimetus, muud kui vaevalt-vaevalt aimatav puu siluett. Kuigi selles pildis asi (tsüpress) iseenesest pole sugugi tähtis, pealegi on ta vaevalt aimatav, siiski leiame, et vaatleja vastuvõtet ja arusaamist oleks raskendanud, kui needsamad põlevad värviõigud oleksid näit. lõuendile visatud väljaspool ühendust mõnegi asjaga. Nii siis, asi on sild kunstniku ja vaatleja vahel. Seda on ka elutu, abstraheerit sõna — mõiste, millega inimene teise inimesega kõnelda saab, see on kunsti sotsiaabiliteedi eeltingimus.“

Selge on kõigest öeldust, et kunsti eesmärgiks ei ole kunagi reaalelu kopeerimine. Kunstnik kasutab vaid reaalelu meeleolusid, et neid siduda abstraktsete vormide ja värvide ekspressiooniga üheks võimsaks tunnete keeleks. „Ma võtan tükk elu, mis toores ja vaene, ning loon talt hurmava legendi.“ (Sologub.) Isegi portrees ei taotle õige kunstnik lihtsat peegelsarnasust. Seda selgitab nii hästi Van Gogh'i kiri vennale ühe portree maalimise puhul: „Ma tahaksin sisendada sellesse portreesse kõik oma armastuse tema (ühe kunstniku sõbra. A. R.) vastu ja seepärast täitsa vabalt valin värve. Ma liialdan ta heledate juuste värvis kuni oranžtoonini. Ja siis fooniks, banaalse korteriseina asemel maalin lõpmatuse — kõige intensiivsem sinine toon, mis üldse leidub mu paletil. Selle kombinatsiooni tõttu kuldkollane pea hakkab mõjuma tähena sinavas taevas.“

Hugo Masing

Šumerlaste hukkumine

VÕIME enamvähem kõiki olnud ja tuntud kultuure jälgida nende sündimismomendist nende surmani. Ainus erand ses suhtes on šumeri kultuur, sest selle algpäevist, tarvitades Spengleri väljendust, merovingide ja gootika ajast, pole meil teada midagi, sest midagi pole säilinud. Viimase ajani on olnud tuntud ainult šumeri kultuuri dekadentsiaja produktid, millede väärtust pole kunagi hinnatud liiga kõrgelt. Ajaloolaste keskel on moeks pidada kõige vanemaks maailma tuntud kultuuriks egiptuse kultuuri. Ja tööpoolest on Egiptuses tunda elu, mis seni Šumeris arvati täiesti või peaaegu täiesti puuduvat. Sellesse hinnangusse on toonud põhjaliku pöörde väljakaevamised Uris (praegune Tell-al-Makajjar), mis piiblis esineb linnana, kust Aabram rändas välja Palestiinasse.

Mõni sõna üldse šumeri probleemi kohta. Öieti on neid kaks: Kas šumerlased on Mesopotaamia algelanikud või kusagilt sisse rännanud ja millisesse raassi või keelepiirkonda nad kuuluvad. Esimene küsimus lahendatakse viimasel ajal enamasti nii, et nad on sisse rän-

URI HOOVIDAAM PEA- JA KAELAEHETEGA

SIKK

kullast, lapislasuulist ja konnakarpidest

nanud, aga on ja jääb teadmatuks kust. Kas läänest, olgu Egiptusest või Atlantisest, või idast? Mõlemile neist teooriaist võib tuua põhjendusi nii poolt kui vastu. Veel raskem on otsustada teine küsimus, sest keelelt mahuvad šumerlased kõikjale, kuhu neid aga tahetakse asetada. Meie K. A. Hermann tahtis tõestada, et šumerlased on soomeugrilased, ja sedasama teha on katsund ka teised, küll pisut laiemal alusel. Viimasel ajal on sarnasuste otsimised siirdunud Aafrikasse (Bornu, Zulu, Bantu) ja E. Stucken ning M. Rivet on koguni püüdnud tõestada, et keelised sarnasused ulatuvad Egiptusest üle Šumeri ja Eelami, Tiibeti, Birma, Mon-Khmer'i rahvaste Vaikse Ookeani saartele ja sealt Kesk-Ameerikasse (Mehhiko, Maya). Igal sellisel teorial on oma osa õigust ja valet. Šumeri keele mõistmine on alles algastmel: juhtub seesuguseid asju, et üks teadlane interpreteerib ühe teksti nõialauluks ärajooksnud naise tagasitoomiseks ja teine liturgiaks surnumatmise puhul. Ja keel ise on selles süüdi, sest sellest ajast, mil ta meile

tuntud, on ta lagunev: tüvede lõppkonsonandid ja lõppvokaalid on välja langenud, nii et ühel tüvel on lõpmata hulk tähendusi. Lagunev keel on aga selgeim tõestis selleks, et kultuur on suremas.

Šumeri kultuuri algajaks võiks arvata umbes 4000 e. Kr. Sest ajast pole meile aga mitte midagi säilinud; mis selle põhjuseks, on raske öelda. Võib-olla annavad sellele küsimusele mingi vastuse väljakaevamised Uris.

Uris on kaevatud juba a. 1854 ja 1922. a. peale kaevavad seal Briti Muuseum ja Pennsylvania ülikool koos. Arvatakse olevat tõestatud veeuputuse olemasolu. Nimele kahe prügikihi vahel on enam kui 2,5 m paks sauekiht, mille sinna võis uhtuda ainult vesi, mis järeldades

URI SINIHABE

Kullast härjapea, sinise habemega, mis peab kujutama looma mehelikuna ja hirmusisendavana

järgneb siis esimene Uri dünastia, mis viimase ajani oli ajaloolaste arvates lihtsalt muinasjutt. — Urist mitte väga kaugel asub kungas, mida araablased nimetavad Al-Ubaid. Ka see kungas on läbi kaevatud ja sealt on leitud tempel ja templi ehitaja A-anni-pad-da, Meš-anni-pad-da poja, esimese Uri dünastia esimese kuninga, dokumentaalne tõendus, et tema on ehitanud templi jumalanna Nincharsag'ile. Sellega on Al-Ubaidi tempel maailma kõige vanem rekonstrueeritav maja. Ta asetub platvormil, millele viib trepp valgest lubjakivist astmetega; trepi väline külg on põletatud telliskivist, kaetud puuga. Ukseesise kohal on vaskplekiga kaetud katus, mida kannavad puust vasega kaetud sambad. Ukse kõrval seisvad sambad on olnud puust ja kaetud ornamentaalselt pärilmutri, punase ja musta kiviga. Ukse kohal vaskreljeef: kotkas kahel põdral, 1,05 m kõrge ja 2,35 m lai. Ukse kõrval lövid, puust ja asfaldist, vasega kaetud, silmad ja hambad valgeist tigukarbest ja keeled punasest kivist. Platvormi äärt mööda seisavad vasest härgade kujud, kunagi vist asetatud savist lillede vahele. Sellest kõrgemal vaskreljeef-friis: puhkav kari. Üle selle

KULLAST JOOGINÕUD URI KUNINGATE HAUAST

sauekihi kõrgusest merepinnast on katnud umbes 600 klm pika ja 150 klm laia maa-ala. Võib oletada: veeuputus on hävitanud Šumeri kultuuri algmed või leiduvad need kihis, mis on allpool seda saue. Šumeri ajaloolaste järgi oli enne veeuputust olemas riiklik kord: kaheksa kuningat valitsesid viies linnas kokku 241, 200 aastat ja osa linnu jäi veeuputusest puutumata. Uri ei ole nende seas, kuid väljakaevamiste juhataja C. L. Woolley arvamise järele on väga võimalik, et Ur jäi puutumata. Nii palju kui on avaldatud esemeid enne veeuputuseaegsest kultuurist, tunduvad nad mulle olevat väga sarnased varase Eelamiga, kuigi Woolley arvab neid tõestavat šumeri-semiidi segakultuuri olemasolu.

Peale veeuputust valitsevad hegemoonidena Šumeri üle kaks dünastiat, kokku umbes 2700 aastat, ja neile

mosaiikfriis: sammuvad lehmad, keskel neid lüpsvad mehed ja kõige kõrgemal rida jämedakontuurilisi linde. Madalamal seisvad osad on paremini väljatöötatud, nii et vaatlejalt on nõutud perspektiivi mõistmist. Platvormi alumine osa on põletatud telliskivist, ülemine osa ja tempel valgeks lubjatud põletamata telliskivist.

Esimene Uri dünastia tuleb asetada aega umbes 3200—2800 e. Kr. Kuid Uri enda väljakaevamistel on leitud kuningate haudu, mis on vanemad kui esimene Uri dünastia (umbes 3500—3200 e. Kr.). Suurem osa neid haudu on tühjaks röövitud, aga siiski on leidusid nii palju, et nad muudavad põhjalikult senise arusaamise šumeri kultuurist. Haud on piklik võlvitud käik, mis päälle matmist on ülalt täidetud mullaga. Laip on mäsitud kõrkjast matti, mida hoiab koos vasknael, või on

asetatud puust, savist või kõrkjast punutud kirstu, kusjuures surnu on alati asetatud magaja seisundisse; suu ees ta hoiab alati mingit jooginõud. Muidu on kaasaanded olnud väga rikkalikud. Kuninga surma puhul järgnesid talle ka tema sulased, naised ja õukondlased ja tema sõjavanker ühes eeslite või härgadega. Nii on leitud kuningas A-bar-gi hauast 65 inimest, kuninganna Šub-ad'i hauast 52, neist 68 naist, kelledest kahekümnekaheksal kuldseid peavõrud, teistel hõbedased. C. L. Woolley arvates on need kaaslased surnud vabatahtlikult, juues mingit müriki. Vastupidist tõestada on aga niisama raske kui eelmistki. (Nimet. kuninga haud on rüüstatud ja kuningas ise kadunud, kuninganna haud aga on puutumata.)

Leidudest siin mõned näited. Kuldsed jooginõud, vormilt päris ultramodernsed, millede tarvitamisviisi kohta aga midagi kindlat öelda ei saa. — Uri vapp: kuldne härjapea sinisest lapislasuulist habeme, silmade, sarveotsade ja kuklaga. Pisut dekadentlikku õhku tundub selles. — Hõbedane kaksikrõngas, mis asetus vankri juhtpuul ja mille läbi olid tõmmatud ohjad. Sel kaksikrõngal kuldne eesel (või hobueesel?). Ma isiklikult ei tunne kuski „primitiivsete“ juures ilusamat ja siiski realistlikumat eeslit kui see; egiptuse loomakujutused võivad alles Amenhotep IV päivil sellega kuidagi võistelda, s. t. paartuhat aastat hiljem. — Ühe õuedaami pea ja ehted. Pea on modelleeritud ühe tolleaegse pealuu järgi ja annab vähemalt mingi aime sellest, millised olid šumerlased oma välimuselt. Parukasse (šumerlased vanemal ajal ajasid paljaks nii näo kui pea) on aasadena põimitud kuldlint, selle üle kolm pärga. Alumine, mis langeb laubale, on lihtsaist kuldrattaist, teine kuldseist pukspuulehist, kolmas kolmekaupaga asetatud pajulehist, kõik need on omavahel ühendatud lapislasuuli ja karneolpärlite keega. Kuklas on kuldne kamm, mille ülemiseks osaks kuldsed lilled, lapislasuulist südametega. Paruka kõrvallokes on kuldtraadist spiraalrõngad, kõrvus suured poolkuutaolised kõrvarõngad. Kaelahted on korraldatud selleaegse moe järgi. Rõivastusena kandsid šumeri daamid karminpunasest villasest riidest käistega seelikuid, millede üle õmmeldud pärlid. Meestel oli kõige vanemal ajal ülemine pool keha paljas, alumist kattis lühike villane kuub, sõjas kanti selle üle veel mingit, vististi vildist mantlit, hilisemal ajal peakattena kujutud mütsi.

Viiks kaugele loetella, mis haudadest veel leitud; tähelepanavaist esemetest oleks veel nimetada: üksikuid lühikesi mõõku, mida kunagi pole tarvitatud, sest nad on kas kuldsed või ilustatud mitmevärviliste kividega; neli võrdlemisi tervet kannelt; hõbedane lehmapea; hõbedast ja lapislasuulist sikk, mis seisab kuldse puu ees; kuningas (?) Mes-kalam-dug'i kuldne kiiver; kaks mosaiiktahvelt stseenidega kuninga ja tema sõjaväe elust ja müütusest; hõbedane lõvipea; mingisuguse mängu lauad, koostatud üksikutest kuupidest, jne.

Esimesele Uri dünastiale järgnes nii šumeri kultuuri kui šumerluse langus. Tuli kodusõdade aeg lühikeste dünastiatega, milledest üks valitses ka Uris. Kuid šumerluse keskkohaks, vähemalt näiliselt, sai peagi väike La-

gaš, mille kuninga Gudea'ga (umbes 2400 e. Kr.) algab n.-n. šumeri renessanss. Kodusõdadest tuli esmalt võitjana välja semitiseerunud šumerlane Lugal-zag-gi-si (kolmas Uruki dünastia). Tema aga võitis peagi semiit, Agade kuningas Sargon. Sellele dünastiale järgnesid jälle riiklikud segadused ja võimu said endile võõra-raassilised mägirahvad — gutaalased (umbes 2500—2300 e. Kr.) Gutaalased võitis viienda Uruki dünastia ainus kuningas Utu-chegal ja sellelt läks valitsus üle kolmandale Uri dünastiale (umbes 2800—2170 e. Kr.) See aeg oli väliselt šumerlusele suur ja viimne õitseng, kuid sisemuses puudus elu, šumerlased ise semitiseerusid ikka enam ja enam, nagu võib arvata kuningate nimedest ja nende rõivastuse moodidest. See on aeg, mis vastaks kultuurmorfoloogiliselt umbes viimsete Lääne-Rooma keisrite ajale.

Arhitektuurile tuli aga õitsenguaeg, nagu ikka kultuuri surmapäivil. Dünastia esimene kuningas Ur-Nammu (loetud ka Ur-Nanše) oli kõigist šumerlasist hoogsaim ehitaja, näiteks on tema linna müüri alus 8 m kõrge ja 23,5 m paks. Tema alustas ka Uri tempeltorni (ziggurati) ehitust, mille lõpule viis tema poeg ja järeletuliija Dungi. Tempeltorn peab kujutama endas tervet maailma, alumine osa allilma (värvitud mustaks), keskmine osa maad, ja ta tipul asetub väike tempel jumalale (Uris kuujumalale Sin'ile). Just niisuguse ehitusviisi olemasolust järeldatakse, et šumerlased on alguses elanud mägedel. Uris on ziggurat 60 m pikk ja 150 m lai (Woolley andmed pole siin ühesugused: kord ta ütleb 45 m, teinekord 150, plaanist järeldades on õige viimane), kõrgus algselt umbes 21 m. Üles viivad kolm treppi, igaüks umbes 15 m kõrge saja astmega, treppidelt pääses värava kaudu järgmisele terrassile, millel arvatavasti on kasvanud puud. Tähelepanav on veel see, et müürid horisontaalses kui vertikaalses suunas on kõverdunud, sellega tunduvad massiivsemad; veel viimase ajani aga peeti seda leiutist kreeklaste omaks, kes seda Part henoni ehitades esmakordselt tarvitanud. On üldse selgunud, et nii paljugi, mida seni peetud kreeklaste omaks, on šumerlaste juures tarvitatud juba mitu tuhat aastat varem. Seepärast pole ka ebaõige öelda, et meie kõik oleneme šumerlasist, isegi nende maailmatunne ja maailmamõistmisviis esineb veel praegugi paljude juures. Aga šumerlasil endil oli peagi lõpp, nad ei toibunud kunagi enam hoobist, mille andis Eelam sellega, et hävitas Uri ja viis vangi viimse kuninga Ibi-Sini. Aga õieti oli ka nende aeg läbi, sest tsiviliseeritud rahvas ei suuda kunagi vastu panna loodusrahvale, kel pole muud käepärast kui toores jõud. Ja seda oli semiitidel. Mesopotaamia semiitidest sel kujul aga pole kunagi saanud kultuurrahvast, sest kui nende aeg oli käes (umbes 500 e. Kr.), siis kadusid nad pikkamisi aramälaste ja perslaste hulka. Kuid tegelikult elas šumerlus ikka edasi, sest veel Kristuse sündimise paigu õppisid kaldea preestrid šumeri keelt, ja šumeri müstika ja maagia elab meie päivini ja saab aina seda elavamaks, mida lähemale jõuab Euroopa omale otsale.

Oskar Rütli

India

(Algus vt. 1930. a. *Olion*)

Kirju Madura — Lõuna-India kõige püham paik — on oma suure Tuhande Samba Templiga, inetute irvitavate jumalate kujudega, vastikute tolmuste ja mustade tänavatega, rumalate nägudega mitmes värvingus tõmmu ja kollakas-pruuni rahva hulkadega, räbalates tolgendavate kerjustega, fakiiridega, madude-taltsutajatega, oma väga huvitava, kärarikka ja kauba poolest väga mitmekesise ja haruldase päris india basaariga, oma kuningliku Tirumala Nayak lossiga ja jumalikkude Banyani puisteedega juba seljataga.

Rong vurab edasi Madras'e poole üle Trichinopoli ja Tanjore'i (ütle: Tandžur). On küll juba õhtupoolik, aga päike paistab nii soojalt, et vagunis on üsna palav: higi aina tilgub. Kavatsen Tanjore'is jälle ühe päeva viita ja linna ühes ümbrusega vaadata ning alles järgmisel õhtul edasi sõita.

Maduras nähtu on üsna uus ja omapärane, meeliärritav, nõnda et Indiaga tuleb harjuda ja aegamööda täiesti rahuneda. Maastik raudtee ümbruses on enamasti madalmaa, s. o. mitte üle 500 m mere pinnast kõrgemal. Sõit ei ole igav, sest soojuse, niiskuse ja India päikese mõjul on taimestik võrdlematu. Kirjud lilledemetsad lendavad mööda, kuid nende vahel on ikkagi viletsad pärismaalaste külad. Trichinopolis peatub rong ainult pool tundi, ja selle aja sees võib natuke linna

TANTSIV ŠIVA. Pronks

KRISNA. Näide india kunstist

vaadata. Raudteejaamas sama kära ja müra ning rahva segu nagu Maduras. Olgugi et linnas üle 100.000 elaniku, on eurooplasi siin üsna vähe, ja Fort ehk eurooplaste linnaosa koosneb peajasalikult ametiasutiste hoonetest ja kauplustest, millede akendel ilusad käsitöö kaubad: kuld, hõbe ja kangad. Põhjapoolses otsas on väike küngas — ligi 90 m, kõrge kalju. Hiinlane, mu rikkamees, näitab kätega veheldes ülespoole, ise kiiresti edasi joostes. Mõistsin, et on tarvis veel kalju otsa minna. Otse trepi otsa juures, mille kõrval kivist elevandid, peatub kaarik, hiinlane näitab jälle käega, enesel kaval läige silmis ja väike irvitus näol, — vististi mõtles, et roni nüüd sina kuuma päikese paistel üles, mina seni aga puhkan. Istuski maha kaariku kõrvale ja näitas mulle veel käega ülespoole.

Astun siis kärmesti laia valget treppi mööda üles ja umbes 300 astme järele olen kalju otsas. Vaade on üllatav: kaugel sinised mäed, otse ees linn, mis upub palmidesse, milledest siin ja seal välja paistavad mõned toredad ja omapärsed templid. Kalju enese otsas on ka väike ilus tempel, ja igal pool nagu oleks Šiva, Kali ja Wišnu läheduses. Ei ole aga palju aega vaatlemiseks, jälle kaljult alla, tagasi jaama, ja sõit läheb edasi Cauveri jõe madalikus Tanjore'i poole, kuhu ka rong veel enne õhtut, umbes tunni aja pärast, jõudis.

Jaamas märkan jälle, et vaadatakse vaguni küljes olevat nime, märgitakse üles, jälgitakse, missuguse hotelli vankrisse minu reisu-kohver paigutatakse ja kuhu ka mina ise istun.

Hotelli ees pool-hämaras seisab trepi kõrval mees, kell üle 2 meetri pikk kirju madu sallina ümber kaela. Mao saba on kõveras üle mehe puusade ja pea rõngas ümber käevarre, mille juures madu laiutab aeg-ajalt lõugu, keelt liigutades, ja silmad vahivad tuimalt, jäise läikega, liikumatult. Jalgade ees on mehel korv samasuguste mitmes suuruses elukatega. Üks neist on korvist välja roninud ja keerab end ümber mehe põlve, teine on poolest saadik väljas ja kolmas alles pistab pead üle korvi ääre. Mees ise puhub vilet, raputades väljasirutatud kätt, nõnda et on mõista, et sinna tuleb panna raha ja natuke seisatuda. Seisatun ka minagi, panen rupia maotaltsutaja kätte ja astun siis võõrastemajja. Võõrastemaja on küll väike, aga pakub kõik, mida eurooplasest reisija nõuab, välja arvatud ainult paras mõnus temperatuur.

Vanniskäimisele järgneb rikkalik õhtusöök kõikisugu puuviljaga, ja soojusest hoolimata jään varsti magama, sest tunnen, et päev on olnud väsitav, vähem töö kui kliima pärast. Siin tunnen, et organismis nagu hakkaks miski ümber moodustuma. Juba kolmas nädal troopika päikest, ja selle mõjul kiirendatud elu tempo mõjub olgugi hästi, aga väsitavalt, sest organism ei ole veel harjunud ja ei jõua seesmiselt välisele mõjule järele. Uni ei ole aga sellegipärast mitte päris rahulik, vaid päevased sündmused ja nähtused ilmuvad veel kord unes hoopis isesugustes kujudes ja ei lase mitte nõnda sügavasti ja rahulikult puhata nagu harilikult. Paar moskiitot, kes võrgus vististi mõne väikese augu leidnud, on ka agarasti segamas. Taipan kõike seda pool-unes, ärkamata, ja nõnda jõuab hommik kätte.

Kell 7 olen juba linnas. Kõikjal on juba elav liikumine ja kära on suur: hommikumaaelane elab ju päeval, kui veel liig kuum ei ole, uulitsal. Rikša-meestel on nagu irooniline jume näol, kui neist möödun. Saatmas on mind muidugi kari: alasti lapse-põngerjaid ja räbalais kerjuseid väljasirutatud kätega, kelledel huuled vahetpidamata liiguvad, ja aru on saada ainult sõnadest *master* ja *sahib*. Otse jaama ees on ühe „vigurimehe“ ümber tihedalt rahvast kogunud. Mees pakub suure häälega hüüdes kobra-madusid müüa — rupia tükk. Lähemalt vaadates aga näen, et maod on puust järele tehtud, aga osavasti kokku pandud, jätkude kaupa, nõnda et liigutused on ehtsalt kobra omad. Üks reisija inglane juhtub ka sinna minu kõrvale, vaatab, ütleb „Very funny“, ostab ühe ja kaob jälle. Minagi ostan ühe.

Tanjore on Cauveri jõe ääres selle koha läheduses, kus jõgi enne merre langemist haruneb. Ümbrus on, nagu ikka jõe madalikus, väga viljarikas. Cauveri jõgi on Lõuna-Indias väikesel määral sedasama, mis Põhja-Indias Ganges. Cauveri jõgi on Reini jõest pikem, saab oma alguse Lõuna-Dekhanis, Snilgiri mägestikust, ja voolab Bengali lahte mõnikümmend kilomeetrit idapool Tanjore'i, sünnitades laialise delta. Soe ja niiske Bengali tuul paistab linna, tuues kaasa suuri vihmasadusid,

kuid enamasti on ilmad selged ja päike paistab halastamatu kuumusega. Seepärast on ka Cauveri jõe piirkond Lõuna-India viljaait, nagu seda on ka terve Coromondeli rannik, mis asub kaunis laia ribana lõunast põhja poole Bengali lahe ja õhtu pool asuva Dekhani kõrgustiku vahel. Tanjore'is on umbes 60.000 elanikku, nii siis elanikkude arvult umbes Tartu suurune, kuna pinna poolest aga mitu korda suurem, nagu vähemad Hommikumaa linnad harilikult ikka.

Fort'is ehk eurooplaste linnajaos on vaatamisväärtne Tanjore'i printsessi loss, mis õues osalt 8-kordne ja umbes 500 aastat tagasi ehitatud. Lossi ruumides on viimase maharadža suur raidkuju ja suur vana arvukas sanskriti keele raamatute ja käsikirjade kogu. Käsikirju olla 20.000 ümber, ja neist umbes pool palmilehtedele kirjutatud, mis suure ruumi enese alla võtavad. Kõrgele vanadusele vaatamata on käsikirjad hästi alal hoidunud ja võimalikud lugeda. Tähelepanu väärtne on ka Tanjore'i n. n. Suur tempel, mis suuruse poolest pole küll Madura suure templiga võrreldav, aga kuulub India ilusamate templite hulka. See tempel on ehitatud umbes 1000 aastat tagasi ja on alguses Wišnule pühendatud, aga hiljem, kui Šiva kultus ja iseäranis Kali austamine võidule pääses, on tempel ka nendele pühendatud. Seal leiduvad ohvrialtarid kalasilmadega jumalannale ja ka madude kummardajatel olla oma nurk ohverdamiseks. Samuti ei ole ka Šiva verejäänuline poeg — sõjajumal Karttikeya ära unustatud. Viimane on brahminide kaitsejumal, ja ümber lonkivad brahminid ilmutavad mõnesugusel määral oma näojoontes samasugust kavalat, julma verehimu, nagu nende kaitsejumalgi. Kõige selle sügavtõsiduse keskel näeb usukommetes ka üsna naljakat. Näiteks: preestrid lasevad veel voolata üle suure Šiva kuju, ja usurändajad arvates, et vesi on püha, joovad seda ja maksavad selle vee klaasi eest, nagu meil maksakse veini eest. Templi õues on veel hiiglasuur kivist kõrge India püha looma sümbol — härg. Lehm on Indias ühes kõigi päraldistega püha ja teda tappa ei tohi. Isegi lehma rahu ei või rikkuda. Sageli on lehm tänaval magama heitnud — muidugi pärismaalaste linnajaos — ja koormad ootavad, kuni vastav isik, arusaadavalt preester, lehma ära ajab, palub lehma lahkesti teed anda. Samuti nagu lehm on ka ahv püha loom, ja neid ei või keegi lüüa, ammugi tappa. Seepärast on neid ka igal pool julgesti „jalutamas“ näha ja metsaäärsetesse elumajadesse tulevad nad inimestest hoolimata. Eurooplastes käituvad nendega muidugi omal viisil, aga takt, mida inglased nii palju, nõuab ikkagi, et pärismaalasi ei pahandataks. Seisab ju inglaste tugevus selles, et suurte rahvahulkade üle mõistuse ja takti abil valitseda. Inglise oskab suurepäraselt teisi rahvaid oma teenistusse painutada, ja nõnda, et need allaheidetud — õieti majanduslikud orjad — on üsna rahul, inglaste valitsusele veel tänulikudki, ja seda on ka India suuremalt jaolt. India ja Inglismaa vahekorra aga hiljem.

(Järgneb.)

Jaan Vahtra

RÄNNAKUID VÕRUMAAL

Autobiograafilisi pilte aastailt 1902—1909

Järg

„Õige!“ arvas Jaangi, ning kui ta mõne päeva pärast jälle meile tuli, siis ajas pika jutu sellest, kuidas ostnud kana, missugust kirja ta on ja kuidas kana end uues kodus ülal peab.

„Timä um üts imelik lind, ta kana,“ seletas Jaan. „Kõnd ümbre tarõ, vahis otsa, tsiuk, nigu tahassi kõnõlda. Ei tiiä, mis timä piässi ka mõtlema..“

Seepeale tehti meie rahva poolt Jaanile selgeks, et ega kana ilma kuketa või olla, — peab olema ka kukk.

Seepeale jäi Jaan tüki ajaks mõttesse ja sõnas siis: „Kikas. Timä prohvus süü paljo... Kui tii lupas, agu vast ma võissi uma kana tii kikka mano tuuva.“

Kui meie rahva poolt vastati, et selle vastu ju midagi pole, tuligi Jaan teisel päeval koolimaja juure, kana kaenlas. Kuid seal juhtus skandaal, mis Jaani väga pahandas: niipea kui Jaan oma kana meie kanakarja sekka lahti laskis, kargas meie kukk, kuriloom, otsekohe võõra kana kallale ja andis sellele esiotsa rängasti tappa, nii et suled lendasid. Kirudes ruttas Jaan oma ainsale linnukesele appi, päästis ta kurja kuke käest ja sammus pahaselt kodu poole. — — —

Ükskord istus Jaan meie pool köögis ja vestis naisetega magusat külajuttu. Silmates köögiseinal prussakaid, ei jõudnud Jaan imestust tagasi hoida:

„Küll om teil paljo prussakit! Aga minol ei ole mitte üttegi.“

Seda kuuldes mängisid naised Jaanile viguri, mis teda kauaks ajaks rängasti pahandas. Momendil, mil Jaan elavas jutuhoos oli, korjas üks neist tikukarbi elavaid prussakaid täis ja poetas karbi Jaani laia viltsaapa sääرده. Paha aimamata kõndis Jaan oma onni poole, kus ei pidanud olema ainustki prussakat. Läks hulk aega, ja Jaani ei olnud meil näha. Trehvasin teda teel ja kui pärisin, kuidas käsi käib, sõnas Jaan üsna pahaselt:

„Mis ta käü, — tii naase, põrgulise, lasiva õkva mul hindäl prussaka' maija tuuva.“

Ja siis seletas Jaan juba koguni naeratades, misugune jant tal prussakatega olnud. Koolimajast koju tulnud, tõmmanud viltsaapa jalast ja — ennä! tikukarp kukub säärest välja! Jaan kohe vaatama, kas tühi või täis. Lükkanud karbi paha aimamata lahti; kuid sel momendil hüpanud nobedad prussakad karbist välja ja lasknud igas kaares jalga. Ehmatusest kukkunud tal karp käest pörandale ja, enne kui Jaan hädaohtu aimanud, olnud suurem osa prussakaid ahju taha ja seinaga pragudesse kadunud. Pidanud mees kogu öö nende koledate putukate peale jahti, kuid leidnud teisel päeval neid ometi seintel jalutamas.

„Ega näist inämp vallaõ ei saa...“ kurtis Jaan lõpuks ja ähvardas meie naistele seda vempu kurjasti kätte tasuda. — — —

Kord tuli Jaan jälle koolimajja ja kaebas, et minu koolipoisid ei jätvat tema maja rahule: loobivad mööda minnes lumega, koputavad mõnikord varahommikul akna

pihta, kui Jaan alles magab. Üks poiss hüüdnud temale vene keeles „pustõnnik“. Jaan arvas, et see on sõimusõna ja päris minult selle tähendust. Kui ütlesin, et „pustõnnik“ tähendab üksiklast, naeris Jaan ja arvas, et see on tema kohta õige küll, kuid tema ei salli, kui poisid talle seda ütlevad. Oligi minul häda poistega: keelust hoolimata armastasid nad Jaani ja ta maja nokkida, ning „pustõnniku“ nimest ei saanudki Jaan lahti.

Kord, kui Jaani majast mööda läksin, nägin Jaani üleval maja katusel, korstna kallal askeldavat. Kui pärisin, mis ta seal teeb, seletas Jaan:

„Mõtli paar kivi korstna otsast ära võtta: küläh kõneldas, et mul olõvat maja korstna nigu mõni vabriku korstna, väega korgõ.“

Mõne aja pärast Jaani majast mööda minnes nägin, et ilus kõrge korsten oligi pea kuni katuseni madalaks võetud. Tähenidasin omalt poolt, et see pole ilus, kui majal nii madal korsten, just kui vanal sepikojal..

„Sinnä no võissi paar kivi viil pääle panda,“ arvas Jaan. Kui ma sealsamas märkuse tegin, et miks pole tal maja ümber mingit aeda, näeks kenam välja, — seletas Jaan üsna kurvvalt:

„Mul iks oll' aid kah, peris illos pistiline aid. Tei edimält siist tii viirt pite, sõs ütliivä Soe külä mehe, et küll ta Ora Jaan um rummal, tege aia õkva tii viirde, et putus vankri tele külge. Kai esi kah, et um küll väega tii veereh ja tõsti timä peris katuse servä alla, säääl ei putu ta kellegi ette. Aga Soe külä tütreku, proh-vuse, olliva küläh kõnelnu, et küll ta Ora Jaan või olla ull': timä tege aia õkva katuse servä alla, ei tiiä mis-jaoss! Mõtli, et nakka mina näide jutte kullõma, üts taht nii, tõine tõisiti, lahi tu aia hoopis ärä, sõs ei ole toda juttugi...“

Oli imelik tüüp, kes teadis kõik, mis kuski talus sünnib; tahtis olla ise nii, et ei oleks kellelegi pahandav, aga pörkas ikka ja ikka kurja „ilmaga“ kokku, kes heitis igal juhusel ta naiivsuse üle nalja. Jäigi Jaan igaveseks poissmeheks, niisama nagu tema pruut Soe külas igavesti neitsiks.

6. JAAN ROOTSLANE

Kord, jõulu eel, ilmus koolimajja isevärki mees: käes pikk apostlikepp ja õlal raske kandam. Oli võrdlemisi noor mees, mustade vurrudega. Pani kandami maha ja päris, kas siin elab kooliõpetaja Jaan Vahtra. Jaatava vastuse saanud, astus ligi, pakkus kätt ja ütles, et tema nimi on Jaan Rootslane. Ta tundvat mind nime järele juba mõnda aastat: olevat lugenud minu jutukesi ja luuletisi ajalehis. Rändavat maad mööda ringi ja toovat kirjandussõpradele pühadeks uusi raamatuid, olevat, na otsekohe öelda, rändav raamatukaupmees.

Peagi olime elavas jutuhoos. Rootslane näis olevat paljulugenud mees. Ta resümeeris igat raamatut õieti, tegi vahet hea ja halva raamatu vahel, ütles otsekohele, millist raamatut maksab osta, millist mitte. Näisid ole-

vat nii huvitavad ja kaasakiskuvad tema kõnelused uudiskirjandusest, et palusin teda jääda oma juure päevakpaariks, puhkama reisiväsimust. Jäigi mees meile kuni järgmise päevani, ja selle aja kestel kuulsin ma Rootslaselt, et ta peaaegu kõiki tolleaegseid kirjanikke kas isiklikult või vähemalt näo järele tunneb ja koguni sedagi teab, missugused uued raamatud ligemal ajal ilmumas. Peale selle oskas ta malet mängida, millise mängu lõimegi lahti, — täielik harulsus minule, kuna ma siin, külas, sellise mängu tundjaid ei leidnud.

Sain Rootslaselt uut kirjandust, ja sest ajast peale rändas ta iga pühade eel oma raamatukompsuga minu poole. Oli tõepoolest haruldane kaupmees: kandis kaasa ainult paremat kirjandust ja otsis üles neid lugejaid, kes oskasid raamatut valida. Taludes ta ei käinud, igas koolimajas ka mitte, vaid tal oli koostatud kirjandussõprade nimestik ja selle järele rändas ta läbi kas või terve maakonna, hoolimata sellest, et üksikute punktide vahemaa oli tihti 10—15 kilomeetrit. Nagu selgus, oli ta ühtlasi ka ajalehtede kaastööline, kirjutades isegi luuletisi, milledest üks, *Talumees ja õpetaja*, on ilmunud *Noor-Eesti II* albumis.

Oli vajaline isik, kelle tulekut ootasin igatsusega, eriti selle tõttu, et ta tõi kirjanduslikku informatsiooni, mis suurel määral huvitas. Pärastpoole rändasin kord suvevaheajal Rootslasega koos Tartumaale, Võndu, ja ka Tartusse, kus ta mind tutvustas Gustav Suitsuga, Gustav Mootsega ja mitme tolleaegse kirjandustegelasega. Pole kunagi näinud seesugust ideelist rändkaupmeest, kes väikese teenistuse kõrval pearõhku pani hea raamatu levitamisele, kõndides, raamatupakk seljas, koolimajast koolimajja, kihelkonnast kihelkonda, olgu tee või ilm missugune tahes. Ja surigi too ennatsalgav kirjanduselevitaja oma väikese, valitud raamatutepaki taha: sügisel 1909, olles Moisekatsi laadal, kustust ta eluküünal laadaputkas äkki, raske suhkruhaiguse tagajärjel.

Kirjutatakse inimestest, kes on omale kokku ahnit senud mammonat, peetakse juubeleid ja püstitatakse monumente neile, kes on teinud vahest kõike muud, aga mitte kultuuritööd. Kas ja kuipalju tuletatakse meele neid, kes oma väikese, peaaegu nägematu tööga on aidanud kaasa kultuuri levitamisele raamatute näol kuni kõige kaugemate metsatagusteni! Jaan Rootslane oli üks neist. Puhaku rahus tema põrm Võnnu surnuaial, kus tema hauaküngast ei näita vist küll mingi märk.

7. NOORSUSI

See oli vist 1906. aasta alul, kui tuli minu naaber-koolile, Tännasilma külla, uus kooliõpetaja E. Oli iselaadi poiss, kustki Võrtsjärve kandist pärit, kandis mulgimoodi nokaga mütsi ja ajas veidrat, humoorikat juttu. Saime kohe algusest peale sõpradeks, ja tema see oli, kes mängis suurt osa minu tolleaegses igapäevses kooliõpetaja-elus, eriti meie eraelus, olles igalpool ja igas suhtes kõva kameraad, kes ei kohkunud ühegi vembu eest, kui vemp ise oli kuidagi vaimukas ja vajaline, et hankida erakordsust ja mitmekesisust meie väikesse, troostitusse ellu. Sai tehtud E. seltsis tempe, mis küll kuidagi ei sobinud kooliõpetaja elukutsega, kuid olid selle eest hästi auditavad meile kui inimestele. Tema alati julge ja riskeeriva ülesastumise tõttu ristis meie väikesearvuline Kähri ja Põlva õpetajatepere E.-le nimeks Noorsusi, millist nime ta auga kandis, ja täna-

päevani mäletab Põlva vanem õpetajaskond Noorsutt kui niisugust, kelle vembud seal nüüdki elavad edasi kui legendid, mida jutustatakse lõbusal tunnil. Meile olid juhtumused aga tõsisajaks, kus tihti nalja ei tulnud meelegi.

Panen kirja rea neid kummalisi seiklusi, kui võltsimatuid elupilte tolleaegse külakooliõpetaja elust.

8. ÜKS SUVIREIS

Kord kevadel, kui koolitöö juba ammu lõppenud ja ilus maikuu ilm üle kauni looduse naeratas, kõndis Noorsusi minu poole ja tegi selgeks, et oleks paras aeg võtta ette üks pikem rännak, kuhugi võõrasse paika, et näha võõraid maakohti ja võõraid inimesi, ning, mis peaasi, näha võõraid neiusid, milline asi oli Noorsoele eriti meelt mööda.

No muidugi, läheb lahti! Aga kuhu? Siin oli Noorsoel ettepanek: lähme kõigepealt Võrru, võtame koolide inspektorilt eluaegsed passid välja (inspektorilt võis neid tol ajal saada) ja vaatame siis, kust kandist see ilm õieti lahti on. Lugesime oma rahad järele ja leidsime, et sellega võiksime üsna tubli tiiru teha, kas või Pihkvasse välja sõita. Öeldud, tehtud. Ilma pikema jututa sidusime selga väikesed pambud ja — tuhknai jala Võru poole.

Haljendasid ja õitsesid metsad ja aasad, puhus soe lõunatuul, säras kuldne päike üle ilusa maailma. Sammusime, kaks noort, lauldes ja vilistades ning seikluslugusid jutustades mööda küladeid linna poole, istusime teeääres mõnes õllepoes ja — edasi läks jälle lustiline teekond.

Võrus saime passid. Kui inspektor päris, kuhu me siis õieti mõtleme putkata, vastasime uhkelt, et otsekohe Moskvasse. See vastus meeldis ülemusele ja ta soovis meile õnnelikku reisi.

Kuid väljas varustasime end kehaka viinapudeliga ja jahivorstiga ning seadsime sammud raudteejaama.

„Kas sõidame tõesti Pihkva?“ küsisin Noorsoelt.

„Eks saa näha. Lähme vaksali, ega me piletit võta, sõidame „tõmna“ niikaugele kui saab.“

Kui rong tuli, tõmbas Noorsusi mind käiksest, ja me pugusime vagunisse.

„Ega konduktor niipea piletit küsima tule. Kui tulebki, pistame kaksikümme kopikat pihku, ja sõit lähed edasi.“

Liikus rong, kuid mul tuli äkki hirm, et oleme piletit ja võime kimpu kukkuda. Avaldasin seda Noorsoele. Ta sai üsna pahaseks ja pani kiruma, et sedaviisi ei saa me tõesti mitte kaugele. Rong aga ruttas kiiresti Pihkva poole. Korruga löid Noorsoe silmad särama, ta näitas käega põhjapoole, kus paistis üle metsalatvade väike, valge kirikutorn.

„Kas näed, see on Pindi kirik. Kurat, mis me sinna Pihkva lähme, meil pole niipalju rahagi, hüppame siin mäeküljel, kus rong sõidab tasemini, maha ja läheme õige Lasva. Olin seal ühe aasta õpetajaks, on kuradipalju ilusaid tüdrukuid, saab toredat janti.“

Ja enne kui ma sain selle ettepaneku üle mõelda, jäi rong tasemini minema ning Noorsusi tiris mind välja vagunitrepile, kust silmapilk hüppas liivasesse kraavi, järgmisel hetkel mina tagant järele. Lendasime küll uperkuuti, kuid jalule tõustes leidsime, et kondid on kõik terved ja viga pole juhtunud midagi. *Järgneb*

LÄÄNEMAA ÕPETAJATESEMINARI PEAHOONE

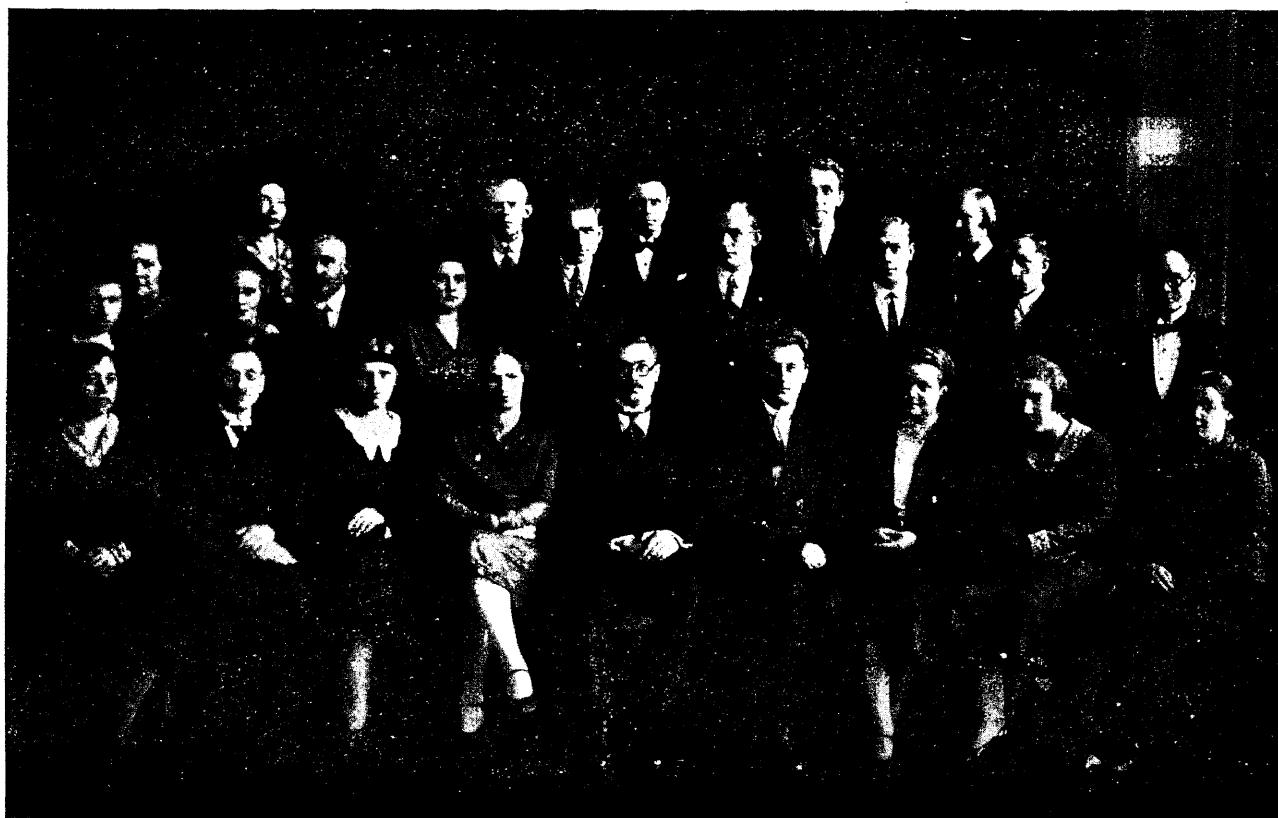
Läänemaa Õpetajateseminar 10-ne aastane

2. veebr. s. a. pühitses Läänemaa Seminar oma 10-neaastase tegevuse juubelipäeva. Praegutöötavaist kolmest seminarist on Läänemaa Seminar noorim (Tartu seminar üle 100 aasta, Rakvere ligi 20). Seega on L. Seminar rajatud meie omariikluse algupäevil; ta on kaasaja laps kõigi oma vouruste ja ebavoorustega.

Sügise- ja talveõhtuil helgib Uuemõisa tulede säras. Need kutsuvad tuled paistavad kaugele merele, isegi Noa

rootsi. Neid ridu kirjutades on siiski teadmatu, kui kauaks. Uued tuuled on taas puhumas, kümne aasta eest omaksvõetud tõekspidamised ei maksa enam mõne silmis. Mõrudaks teeb meele veel see, et koolihooneks (õieti hooneteks) ehitatud majad tahetakse anda kaitsevæosadele. Ei tahaks seda siiski uskuda, küll aga loota, et praegu järelejäänud seminarid võiksid jätkata oma õnnistuserikast tööd.

H. R.

LÄÄNEMAA ÕPETAJATESEMINARI PEDAGOOGIKA NÕUKOGU 1930/31

Õigus teisiti näha ja hinnata

MEIE elu püüab vägisi koolduda tavalise šablooni järele, nagu on see suurimaks hädahoeks kõigile väikes- te rahvastele. Sest neid kõiki on ähvardamas seesama hädahoht, mida meie võime näha looduses üksikute väike- järvede arengus: rohtuvad, umbuvad, soostuvad ja kasva- vad lõpuks täiesti kinni. Sellisest hädahohust pole vaba ükski väikerahvas oma arengu kõikidel aladel ja see on tema arengu igal astmel suurimaks kahjuriks, mis hävi- tab sisemist olemist.

Üliõpilasena töötades Oslo, tolleagese Kristiania, üli- koolis ja tutvudes norra eluga, oli mulle 1910. ja 1911. a. seal viibides alati suureks probleemiks, kuidas võis see rahvas, kes oli andnud kujutavas kunstis sellise suuruse nagu Edvard Munch ning kirjanduses seesugused genia- aalsed gigandid nagu Henrik Ibsen, Björnsterne Björn- son ja Knut Hamsun, — kuidas võis see vaimsete täna- päeva vikingite rahvas olla oma muus olemises nii väik- lane, nii piiratud oma vaimses üldolemises, nagu ta esi- nes mulle noil aegadel oma igaväevsuses. See vastand- lus esines tol ajal suure Venemaa väikesest provintsi- st tulnud vaimsete huvidega üliõpilasele pea täielise mõis- tatusena. Kuigi see üliõpilane ise oli veelgi väikesema rahva liige, kuigi tema rahvas elas rõhutatud muulasena, aga siiski ta oli pärit suurest riigist, milles oli avarust — kui mitte mujal, siis vähemalt selle riigi erirahvuste esirinnas sammuva intelligentsi mõttekujutlustes.

Nüüd, paarkümmend aastat hiljemini, elanud kümme aastat kaasa amariiklust, on mulle selgunud praegu meie olude sarnasus tolleagese väikese Norra omadega nii paljuski, vahest ükski selle vahega, et meil on paljugi tõmbunud veel kitsapiirdelisemaks kui oli see tol ajal Norras. Kuidas selguvad nüüd meie oleviku vaatepiiride kitsus ning käegakatsutavus!

Kui tol ajal lugesin norra ajalehtedest igasugustest viie- ja kümne-aastastest juubelitest, mida pühitsesid kõik, alates juhtivatest riigimeestest kuni kingseppadeni ja muude käsitööliseni, siis äratasid imestust sellised mar- disanditamisid. Kuidas on nüüd vaheajal lepitanud nende norra ajalehtedega meie kodumaised samalaadsed kirjutised eesti lehtedes, täpsalt samasugustest juubeli- test ja muust!

Meie iseseisvuse saavutamiseks on meie iseseisev mõte ja selle areng nii kängu jäänud, et oleme juba praegu märksa ette jõudnud selleski suhtes väike- rahvastest. Ja kui meie selles suunas pole kääbustu- nud veel täieliselt, siis tänu ainult asjaolule, et pole lah- kunud tegevusareenilt need, kes vaimsetl ise on küpse- nud mineviku avaramates oludes ja aitavad ülal hoida seal toodud traditsioone. Millise mõttelise kägarasse- tõmbumise teel meie olevikus juba oleme, see selgus nende ridade kirjutajale otse kohutavas selguses kõne- lustest Tartu ülikooli nooremate õppejõududega. Kui võib juba ülikooli vabas õhkkonnas juhtuda seda, et mõne professori assistent ei julge esineda väljaannetes, mis, pealegi ekslikult, võiksid tunduda professorile kon- kureerivateks nendega, milles professor ise on kas juh- tivalt tegev või jälle osanikuna huvitatud, siis ei saagi enam olla kõneteaduse vabast arengust ja ausast võist- lusest. Kes ka kõige marurahvuslikumast vene professo- rist oleks hakanud avaldama survet üliõpilasile, et need ei tohiks kirjutada, ütleme, eesti ajakirjanduses, vaid tohiks olla ükski mõne vene mustasajalise ajalehe kaas- töoline, nagu oli seda professor ise?! Tänapäeval aga kurdavad selliste nähiste üle juba muidu päris julged ja iseseisvad mehed nooremate õppejõudude hulgast. On see iseseisva mõtte edendamise ja teadusliku töö soo- dustamine?

Tohiks olla iseloomuline meie rahvale, et oleme lau- lurahvana kuulnud vähemalt oma meelet, just koorilau- lus, kuna samal ajal pole meie kuigi rikkad headest solistidest. Ka oma mõtlemises armastame meie kooris laulda, pidades vähe lugu üksiku erinevast ja omapära- sest arusaamisest ja vaatlusviisidest. Kuna tavaliselt on just mõtteline iseseisvus hinnatav juba iseenesest ja

igasugune epigoonsus mõtlemises ja vaatlustes tohiks olla hüljatav.

Agasamas karjas jooksmist võime näha praegu kõikjal, kogu oma elus ja selle mitmesugustes avaldus- tes: mis üks ees teeb, seda tõttavad kümme jäljendama. Kui meil asutati esimene paberossivabrik, tekkis neid üle öö nagu seeni kümmekond, kui meil avati esimene kompvektivabrik, asutati neidki juba järgmistel nädala- tel mitu. Nii jäljendades ja sammudes tallatud radades oleme ise süvendanud oma majanduslikku kriisi. „Sa astu ees ja näita rada“, — see näikse olevat avardunud kõikjale.

Vaimlistelgi aladel nõutakse, et arvamused kõlaksid kooskõlalisel koorilauluna. Kui aga keegi tuleb oma arvamusega, siis on ta see valge vares, kes on avaldanud selle kõigil muudel põhjustel ja kõrvalmõjudel, nagu leiavad tema leidlikud kaasinimesed ja kolleegid. Kõik see muu on määrav ja juhtiv, väljaarvatud ainult üks: et erineva mõtte avaldaja ise võiks tööpooldest ka nii arvata ja mõelda, nagu ta on kirjutanud. See võimalus langeb täiesti ära, vähemalt tema kaasinimeste silmis.

Selline *ad hominem* asjade ning nähiste kaemine on muutunud meil juba süsteemiks. Ja see süsteem on näi- liselt rajatud nii kaljukindlale alusele, nagu on seda: e n a m u s e a r v a m i n e. Kui aga see alus viia loogi- liselt veelgi kaugemale, siis tuleks üksikute arvustuste asemel asetada meie teatrite välis-uste juure kastid, kuhu peab laskma iga esietendust külastanu oma sedelikese, millele ta märgib kas etenduse pooldamise või eitamise, ning nende antud hääle lugemisel saamegi vääramatut enamuse veelgi kindlama otsuse, kui on seda arvustajate enamuse otsus. Sest mispärast peaks antama teoste üle otsustamine just arvustajate kätte ainuõigusena ja siis arvesse võetama nende enamuse otsus? Kas on siis need eesõigustatud ise nii üheväärsed? Kas on nende arva- muste kaal niivõrd võrdne, et siin võib opereerida tüki viisi?

Nende ridade kirjutaja ei kahtle ainustki hetke näi- teks oma kolleegide-teatriarvustajate loomulises geniaal- suses, kuid ta on samal ajal nii jultunud, et julgeb ketser- likult juhtida tähelepanu asjaolule, millest ta on pike- malt kirjutanud juba paarkümmend aastat tagasi, sõna võttes teatriarvustuse eritlusele, kui polnud töötamas teat- riarvustuse alal veel ühtki, kes tänapäeval siin tegevad. See olgu allakriipsutatud, et ära hoida vääroletust, nagu oleks öeldu sihitud mõne üksiku vastu.

Olen alati suurima mõnuga lugenud eriti meie provintsi ajalehtedest ja sageli meie pealinna suurematestki ajalehtedest, kuidas mõni teatriarvustaja kinnitab, et ta sel ning sel etendusel mõnes meie teatris on saanud suurima teatrielamuse. Kui võtta neid ütelsi otsema tõena, kas ei kerki siis juurdlevamal lugejal tahtmatult küsimus: kus ja mis siis selline teatriarvustaja üldse on näinud? Ütleme, mu lugupeetud kolleeg on sünnipäralt geniaalne, on varustatud suurimate loomulike annetega oma tulevaseks ametialaks, ta töötab *Tõrva Kandle* toi- metuses teatriarvustajana, ta pole oma sünnikohast kuhugi mujale saanud, ta on näinud ükski kohaliku näite- mängu-seltsi ettekandeid, ning siis tuleb Tõrva meie rändteater, mille etenduse puhul kirjutabki mu lugupee- tud kolleeg, et ta on saanud viimase mängust oma suu- rima elamuse. Kolleeg väljendab siin täiesti ausalt ja õiglaselt oma otsema seisukoha ja suhtumuse, aga kas tohime meie võtta seda ja üldistada, olgugi ainult kogu rändteatri enese kohta? Kõnelemata üldistamisest kogu eesti teatrite või veelgi ulatuselisemalt: kogu kultuur- rahvaste teatrite kohta. Et sellised üldistused pole õieti võimalikud, või kui neid keegi siiski teeb, siis ei pea need kuigi kaua paika, — see tohiks olla selge meiegi publikule.

Ka andekama teatriarvustaja kohta lubatagu siiski jääda truuks teisele põhiveendumusele, mis on küll pärit kunstide teistelt aladelt: geniaalsemgi muusik ja maali- kunstnik ei pääse kaugele, kui esimene ei oska mängida ühtki muusikariista või ei tunne nooti, samuti maali-

kunstnik, kes ei oska maalida ega joonistada. Nende aabitsatõdede vastu ei vaidle küll keegi, aga sama vaatele ei taheta lubada mõjulepääsu arvustuse alal. Muidugi ei saa teatriarvustamist sõna otsemas mõttes õppida, kuid siiski on see loov ala rajatud kõige otsemalt nägemisele, võimalikult palju ning mitmekesise nägemisele. See põhjeneb teatriarvustaja kogemustel paljus teatris. Ei ole aga kellegi saladus, et meil ei puudu teatriarvustajad, kes on näinud vaid seda, mis neile üksi kodumaa teatrid pakkuda on suutnud, kuna nad pole elus jalaga pääsenud kaugemale „Peipsist mereni“ ja Valgast Soome laheni, või paremal juhul üle lahe Soome, või jälle pole mõni meie teatriarvustaja välismaal elades tundnudki huvi teatri vastu. Kui neid tõsiasi ju täiendada veel selle tõsiasi järele, et leidub arvustajaidki, kes pole aastate kestes tundnud mingit huvi oma ala teoreetiliselt käsitava kirjanduse vastu, siis lubatagu ketserlikult kahelda säärasele alusele rajatud „idealistlikkudes“ mõtteväljendustes. Kas pole siin otse klassikaliseks näiteks Aleksander Antson, kes *Tänapäeva Venemaal* lausub otse eeskujuliselt Alice Kooneni puhul, et see näitlejanna on niisama hea kui Duse, keda ütleva ise polevat küll näinud? Mis sest, et sellist suhtumust on Heinrich Heine juba ammu parodeerinud oma lausega: Meyeri luuletised, mida ma lugenud pole, on niisama head kui Schmidti omad, mida ma ei mõtlegi lugeda? Ka meil on leidunud minevikus ja olevikuski selliseid „heinesid“, kes nägemata mõnda teatrietendust määravad täpsalt kindlaks selle etenduse kunstiväärtuse. Muidugi jääb ainult kadestada selliseid selgetnägijaid arvustuse alal, aga enesele paluksin küll luba: eelistada sellistele selgetnägijatele nende mõttekaaslaste otsema mustakunsti alalt, nagu on seda meie suguvend Kastrozza.

Seda ühest küljest, kuid teisest kandist vaatlemiseks lubatagu veel hetkeks tähelepanu.

Kui teatriarvustajal on selja taga juba vähemalt paar-kümmend aastat tööd oma alal, kui sellisele, ütleme loomulikugi inimhõimusega varustatud teatriarvustajale on võimaldanud ta eluaastad ja õpingud lugeda ulatuseliselt oma ala teoreetilist kirjandust, kui välisrännakud on viinud tema teatri alal juhtivate rahvaste juure ja seal lasknud teda vaadelda suurimate näitlejate ja lavastajate loomingut, kui selline teatriharrastaja on võinud oma matkadel täiendada oma teatrilisi vaatlusi ka kultuuri ürgrahvaste lavakunsti nautimistega, — kas ei tohiks siis seesugune loomuliku mõistusega teatriarvustaja, kui ta oma üldhariduseltki ei jää maha oma geniaalsetest kolleegidest, kas ei tohiks ta enesele lubada seda luksust, et näeb ja hindab sama nähist laval teisiti kui tema ametiala kaaslased? Kas ta ei tohi kaasa tõmmata oma teatrikogemusi? Arvan, et see pole mitte üksi sellise arvustaja õigus, vaid kohuski: julgeda näha, hinnata ja väljendada oma mõtteid. Sealjuures ei tohi küsida see arvustaja, kas ta arvamus on kooskõlas või käivad otse risti vastu üldsuse arvamustele. Need arvustaja oma arvamus ja mõtted on õiged ja jäävad ikkagi püsima, kui nende taga seisab arvustaja ise kogu oma olemusega, sest kõige vähem on arvustaja kohus olla avaliku arvamise hääletoruks, kes kuulab ja korjab raasukest teiste teatris olejate mõtetest ja arvamustest ja paneb siis need paberile. See on vaid vilets reporter, sõnade ritta seadja, kel pole kas üldse oma arvamust või kes ei julge tulla väljagi oma arvamusega. Sest leidub ka selliseid arvustajaid, kuid see on just kõige kääbuslikum tüüp arvustajate peres.

Nende ridade kirjutajal on tulnud isiklikult vägagi mitmel puhul teatri alal väljendada arvamusi, mis on seisnud otse vastandlikus olukorras üldsuse omadega. Lubatagu mõnda neist minevikust nentida. Julgesin omal ajal eitada E. Wilde *Tabamata imet* näidendina, ja seda pandi vägagi pahaks. Eitamise põhjusena nähti tol korral muidugi asjaolu, et selles näidendis naeruvääristati nooreestlaste Euroopa-tungi. Kuid lubatagu nüüd küsida: palju on veel tänapäeval neid, kes julgeksid tõsiselt väita, et *Tabamata ime* võib näidendina meiega näitekirjanduses arvesse tulla? Peale Hugo Raudsepa ei tea praegu ainustki. Aastad on siin õiguse andnud, nagu

selleski, kui *Teatri raamatus* väitsin, et Ed. Wilde *Pisuhänd* on eesti parim komöödia. Kitzbergi *Libahunt* jäi üldsuse silmis tema *Tuulte pöörises* varju ja 1913. aastal oli päris ketserlik eelistada *Libahunt* *Tuulte pöörisele*. Aeg on siingi tõestanud tookordse eriarvamuse. Veelgi kiiremini tõestus Tammsaare *Juuditi* lavalikkus, mille *Estonia* teatri dramaturg tagasi lükkas, tõestus *Draamateatri* ja hiljem *Estoniagi* laval. Ehk jätkub neist näidetest.

Tuleme nüüd viimase pärispatu juure: A. Adsoni *Lauluisa ja kirjaneitsi* näidendina eitamise juure.

Peaksime tänapäeval ometi juba teadma, mis võib teha laval hea lavastaja heade näitlejatega. Või jälle tuletage meele *commedia dell' arte* aegu. Teksti tähtsus laval võib ka eitada, sest olulise tähtsusega on ikkagi, kes mängib. Kui mängivad näidendis kolm sellist lavajõudu, nagu on Paul Pinna, Erna Villmer ja Ants Lauter ja kui neid on lavastajana juhtimas Hanno Kompus, kui näitlejad pealegi kujutavad meie ajaloost selliseid üldtuntud inimesi, nagu Kreutzwald, Koidula ja Jannsen, kui on Võrk loonud hea muusika, ja kuigi näitlejad mängivad nõrgemalt kui võiks loota neilt, — siis võib mingile edule siiski loota. Kas see kõik ei peaks suutma vähegi tõmmata?! Eriti tartlased peaksid mäletama, et nende *Vanemuine* pole kunagi olnud nii väljantunud seltskonnategelased. Aga ega see vaatlejaskond ei tulnud neil puhkudel ometi seepärast, et asjaarmastajad paremini oleksid mänginud kui *Vanemuise* kutselise teatri näitlejad? Ma ei tea, kas lugupeetud Jaan Tõnisson üldse laulab, aga olen kindel, et kui ta välja kuulutab ütleme oma aariate kontsertõhtu, siis sinna rahvast murdu kokku jookseb, igatahes rohkem kui on tulnud ühelegi Jaan Tõnissoni kõnekoosolekule, kuigi ta kõnelejana on üldtunnustatud.

Või tahavad mu lugupeetud vastuvaidlejad veel ühe õilsa näite: lugesin hiljuti meie ma laval mängitavate teoste statistikat ja leidsin, et kõige rohkem mängitakse maal näidendit *Juta Kalkuttast*. Selle statistika vääramatutel andmetel peaks see „naljand“ olema kõige parem näidend ja mine tea mitmendal kohal *Juta Kalkuttast* järele alles tuleks *Mikumärdi*, mille kohta nende ridade kirjutaja on samuti asunud eitavale seisukohale. Aga mu lugupeetud vastuvaidlejad, lepime kokku: aasta viie pärast tuleme uuesti tagasi *Mikumärdi* ja *Lauluisa ja kirjaneitsi* juure, ning siis vaatame, kuivõrd on need jäänud näidenditena püsima! Seni aga ootame aja otsust nende näidendite ja ka oma otsuste kindluse ja õigluse kohta.

Kui omal ajal *Draamastuudio* tahtis Paul Sepata asuda oma jalule ja lavastas E. Wilde *Pisuhänna* ja nende ridade kirjutaja oli tol korral selleks pahaks teatriarvustajaks, kes otsemalt maha arvustas selle esietenduse, siis nimetati seda tol korral „kaigaste pildumiseks noorte ettevõttesse“. Nüüd on neid asju selle teatri kümneaastase juubeli puhul vaadeldud teatri oma õue-historograaf Jaan Pert ja jõudnud *Draamastuudio* oma kirjatud väljaandes pea samale otsusele mainitud etenduse kohta, mida väljendas nende ridade kirjutaja juba esietenduse puhul. On ikkagi rõõmustav, kui jõutakse samale tulemusele, olgugi veidi aeglasel tempol, kuid hea seegi.

Ekslikud oleme ju inimlikult kõik, kuid väike imetus olgu nende ridade kirjutajale lubatud: ei ole ma veel ainustki korda kuulnud veerandsaja aasta kestes, et keegi oleks kunagi kurtnud, et keegi oleks kunagi olnud ülekohtune ka nende ridade kirjutaja suhtes, küll aga täiendatakse alata minu pattude registrit, kuid mis sest. Teinekord on päris lõbus kuulda, et oled süüdlane selleski, millest pole undki näinud.

Jah, see inimlik eksimine, eks ole see meile kõigile omane.

B. Linde.

TOIM. JÄRELMÄRKUS. On muidugi tervitatav, kui arvustaja ütleb parajal kohal oma julge „paha“ sõna. Oleme eelmises nr-is puudutanud vaid nähist, mis meil tihti paneb kahtlema selle julge sõna sõltumatuses mõnest isiklikust arvest.

Kunstielu päevaküsimusi

KAS pidada edasi alalisi näitusruume või nad likvideerida — see on küsimus, mis niigi lõhestatud kunstnike väerimna veel kord jagab kaheks. Mitte et asja võetaks põhimõtteliselt. Küsimuses, kas meie kunstil peavad olema väärilised esindusruumid, ei ole lahkuminekuid. Eesti „taidehalli“ ehitamine on unistus, millest vist ükski kunstnik kergesti ei taha loobuda ja mis varemini või hiljemini peab teostuma. Ei tahaks ometi uskuda, et pole tulemas mõtteviisilt kultuurilisemaid aegu kui üleelata.

Küsimus on vaid selles, kas on praegune üürikorter Rataskaevu tänaval, kus nüüd aasta ja neli kuud on peetud kunstinäitusi, jätkuv hädalahendus näitusruumide puudusele, kas niisugune lahendusviis üldse on soovitav ja kas on paika pidanud see „permanent-näituse“ idee, mis ühelt poolt loosungina välja anti ja huvitava eksperimendina vastuvõttu leidis, kusjuures aga nüüd arvatkse olevat aeg selle tulemused võtta veidi lähemale vaatlusele. Idee, et meie kunstil on seltskonnale alati pakkuda midagi nägemisväärsset, on iseendast kandev ja tühistab ametliku, alalise näitushoone ehitamise vastu toodava väite, et niisugust hoonet vajatakse vaid kuu või paar aastas. Ka alalise kunstipubliku kasvatamise ja kunsti seltskonnale lähemale toomise mõttes peeti seda ideed viljakaks. Nüüd aga kuulub vastuväiteid, praktilisel äranägemisel põhjendajaid, mis pole üleliigne võtta lähemale vaatlusele.

Praeguste näitusruumide edasipidamise poolt on ette toodud, et näituse külastajate arv kasutamisaaja, t. aasta ja nelja kuu kestel on tõusnud 9000 inimeseni, mis kahtlemata olevat tõenduseks kunstihuvilise publiku koondamisele, et kunstil nüüd on oma paik, kus ta end võib näidata, oma „kodu“, et alles nüüdsest peale, s. t. nende ruumide omamisega on alles võimalikuks saanud välisnäituste korraldamine, et ainult „kilpla kihu“ ajab mõnda meest jonnakalt tahtma likvideerida oma „taide-halli“, mis kord soetatud. (Hanno Kompus, *Päevaleht* nr. 28 s. a.)

Nendele väidetele on ruumide edasipidamise vastastel mõndagi olulist vastu panna. Eeskätt langeb arvustuse alla permanent-näituste idee ja väidetakse, et alaliselt vahelduvate näituste pidamine on osutunud nurjaläinuks, kuna publiku huvi nende vastu on langenud äärmuseni. Kunstinäitus on kaotanud oma erakorralise sündmuse, pidulikkuse laadi ja saanud igapäevaseks, reanähtuseks, millele enam mingit tähelepanu ei kingita. Endiste sügiseste ülevaatenäituste avamiste külastajate ja vaatajate arv võrreldes nüüdsete näituste külastajate arvuga tõendab seda kõige selgemini. Oli rõõmustavaks nähtuseks mõned ajad tagasi, et kunstinäituse publiku arv osutas järjekindlat tõusu. Praegused näitused seevastu mida rohkem edasi, seda suuremat huvilangust kinnitavad. Viimasel suurel üldnäitusel Krist. N. Ühingu ruumes 1928. aastal tõusis vaatajate arv üle 6000. Sihtkapitali aasta läbi kestnud näituste külastajate (9000) kui juba „kasvatatud ja kindla kunstipubliku“ kaalu väärtust vähendab suuresti asjaolu, et kaks kolmandikku sellest moodustavad kooliõpilased, kes, ühed ja needsamad, on mitme näituse külastajatenä mitmekordselt loetud. Viimase soome näituse külastajate arv sihtkapitali ruumides oli eriti skandaalselt vähene, veidi üle 200 inimese, kuna

seesama näitus Tartus, kus kunstipublikut alati on leidunud õige vähe, sai kümnekord suurema osavõtu osaliseks.

Praegustest näitusruumidest kui „taidehallist“ või kui selle hädapärasest asetäitjast on piinlik kõnelda juba ainult sellepärast, et need ruumid, osa neist poolpimedad, pole õieti muud kui veidi avaram väikekodanlik korter, kus vähegi suurema näitusega ja suuremamõõduliste töödega midagi pole peale hakata. Nii oldi sunnitud möödunud aasta sügisest ülevaatenäitust pidama kahes osas, mis paratamatult vähendas mõju ja veel kord soodustas huvikillunemist. Välisnäituste võimalikuks saamise väide ei kannata samuti välja arvustust, kuna ainuke suur välisnäitus, mis meil on olnud, nimelt rootsi kunstinäitus korraldati mitu aastat varem, kusjuures seda vaatamas käis 3000-line külastajaskond. Missugust arvu ei komplekteeri kooliõpilased, kuna näitus toimus kooli vaheajal.

Tõsiselt kaalutav peaks olema väide, et meie kunstielu arenemise rasked tingimused kunstnikel ei võimalda permanentselt kehtvat näitust pidada tarvilisel tasemel ja seda neilt nõudagi oleks ülekohtune. Kui juba varem aegadel juttu oli, kas mitte suuri näitusi pidada kord kahe aasta jooksul, et rahateenimise murega ülekoormatud kunstnikel võimalust oleks esineda küllalt tugevalt, siis nüüd näituste alalise vaheldumisega on nende üldtase nivelleerunud argipäevsuse, mis ühelt poolt lõhub seltskonna huvi ja teiselt poolt pealiskaudsemale ja meil üldiselt kunstivaenulisele seltskonnale, juure arvatud ka hariduselu juhtivad ametlikud ringkonnad, asja annab lajutada kunstielu suure kriisi ja kunsti üldise languse arvel.

Ei või ütelda, et kunsti sihtkapital poleks kannud ohvreid näitusruumide ülalpidamiseks. Seniste andmete järele on sihtkapitalil kõnesoleva aja jooksul näituse ruumidele tulnud juure maksa ligi kolmveerand miljonit, ja juuremaksu tarve näitab pealegi tõusu. Aasta kestel peetud näituste kogusissetulek ühes müügi protsentidega on veidi üle 1500 krooni, missuguse summa ligikaudu sisse töid ka endised ühekordsed, neli kuni kuus nädalat kestnud näitused. Sellest rahast jätkus kulude katmiseks ja suurem osa jaotati osamaksudena väljapanijate kunstnikkude vahel, kuna nüüd neil vähenõudlikkudel, kellelt sihtkapital ei osta, sedagi vähest raha pole loota osavõtust, vaid lisandub veel saatekulude kandmine. Eraostjaskond puudub kunstinäitustelt juba aastaid peaaegu täiesti, mis on kurb peatükk omaette.

Jääb küsida, kas niisugustel asjaoludel leidub õigust õige suurte, kuid ebaproduktiivsete kulude kandmisele, kas poleks näituste pidamine võimalik hoopis vähemate ohvritega ja vähem kroonulikult. Kas ei suiguta pettepiilt, et meil on oma „taidehall“, vähem asja sisusse tungijaid mugavas teadmises, et „asi on ju üsna korras“, kui ta ometi ei ole korras. Selle näitena võiks teenida isegi kunstiarvustaja H. Kompuse juba mainitud kirjutis. Kui näiteks põllumeeste seltsi avara näituseplatsi ja hulga hoonete soetamise vastu ei vaielda väitega, et need juba hulk aega tühjalt seisavad, siis võib seesama väide ilusti ära langeda ka korraliku kunstinäitusehoone ehitamise vastu. Kontsertsaali tarviduse vastu ei tulda ka

mitte vaidlema põhjendusega, et seal hommikust õhtuni ei laulda.

Kas mitte sihtkapital ei peaks piirduma mätseeni osaga ja loobuma ettevõtja osast, jättes selle tegevusvälja kunstnike organisatsioonidele? Kulu, mis nüüd osutub viljatuks, võiks minna osalt loova kunsti edendamiseks, osalt tulevase taidehalli alusvaraks. Üldse

jääks soovida, et see küsimus kaalumisele tuleks avalikkuse ees ilma kildkonna kantud kibeduseta ja ühepäeva kasu tagaajamiseta. Kunstnikel peaks jätkuma oma ümbrusest üleolekut sedavõrd, et oma näitusehoone küsimust mitte lasta libiseda „poliitiliste tapamajade“ tasapinnale.

Helmi Jansen

Kuhu jääb seadus, mis takistaks kirjandusliku panna pääsemist avalikesse raamatukogudesse?

MEIE teame, et avalikkude rahvaraamatukogude seaduse järele riik toetab rahvaraamatukogusid summa ulatuses, mida annavad omavalitsusedki. See toetussumma, mis tuleb riigi eelarve kaudu, ei ole sugugi nii tähtsusetu, et sellest ei peaks kõnelema, kui on tulnud avalikuks, et toetussummat ei kasutata mitte nõnda, nagu on lootnud seaduseandjad.

Avalikkude rahvaraamatukogude seadus on osutunud ilmselt puudulikuks ses suhtes, et see seadus ei aseta rahvaraamatukogudele mingisuguseid tingimusi saadud raha tarvitamisel ega teosta ka järelkontrolli raamatute nimistu koostamisel.

On tulnud ilmsiks tõsiasi, et rahvaraamatukogud ostavad suurel määral kirjanduslikku panna, igasuguseid ajalehe joone all ilmunud kõmu- ja kriminaalromaane, mil pole kirjandusega midagi tegemist. Teisest küljest rahvaraamatukogud jätavad ostmata eesti kirjanduse meisterteoseid, nagu näitab ankeet Lõuna-Eesti rahvaraamatukogude kohta, kus $\frac{3}{4}$ rahvaraamatukogudel puudub Tammsaare *Tõde ja õigus*.

Seesugused tulemused ei ole küll vist mõlknud seaduseandjate ning riigi kultuurpoliitikute meeles, kui nad on avanud krediidi rahvaraamatukogudele. Küllap riigi kultuurpoliitika on tahtnud võimaldada väärtkirjanduse pääsemist laia lugejaspere kätte, küll seaduseandjad on tahtnud kindlustada väärtkirjanduse ilmumist eesti kirjaturul nii loojate kui levitajate peale mõeldes. Tänuväärse algatuse tulemused aga on olnud kurvad, sest kultuuriline tase rahvaraamatukogude ümber jätab palju soovida.

Rahvaraamatukogude seadusega on ostujõudu suurendatud raamatuturul, mille kandepind ei ole eriti suur ja ei vasta raamatute tootmisele. Kui nüüd eraostud võivad langeda ostjate maitsete ja kalduvuste järele, kui nüüd erakirjastajad võivad arvestada ostjate madalat kirjanduskultuuri ning saata kirjaturule igasugust kaupa, siis ometi nende rahadega, mida annab riik, ei tohita osta väheväärtuslikku kirjandust. See on ometi selge.

Præguse seisukorra juures kultuurkapitali kirjanduse summad ja rahvaraamatukogude toetusrahad on kooskõlastamata. Kultuurkapitali kirjanduse summad aitaavad soodustada väärtkirjanduse loomist, võimaldades tuntud kirjanikel katta seda vahet, mis jääb sisse tulemata

kirjanduslikust honorarist. Oleks üsna loomulik, et rahvaraamatukogude riiklikud ostusummad saaksid kasutatud väärtkirjanduse ostmiseks, toimides nõnda käsikäes kultuurkapitali toetistega. Nõnda kooskõlastatult mõlemad seadused ja toetised kindlustaksid meie kirjanduslikku kultuuri nii loojate kui ka lugejate juures. Meie rahvas ei ole nii suur ega rikas, et ta võiks jätta vaimlise loomingu turunõuete määrata, samuti ei ole meie riik nii rikas, et ta võiks anda rahvaraamatukogudele lahtised summad, mille kasutamist ei kontrolli mingisugune asutis.

On osutunud, et peame tegema nii üht kui teist.

Rahvaraamatukogudele tuleb valmistada kompetentse asutise poolt raamatute nimekirjad ja tuleb öelda, et raamatukogud riigilt saadud summade ulatuses võivad muretseda raamatuid ainult antud nimekirjade järele. Nimekirjade koostamine võiks anda kultuurnõukogu kompetensi, kes omakorda koostamise võib usaldada asjatundja asutise või erilise komisjoni kätte. Kui nimistute koostamist siiski ei taheta anda kultuurnõukogu kompetensi, siis on hasominil käepärast teisi võimalusi, kuidas koostada neid tarvilikeks ja möödapäästamatuks osutunud nimistuid.

Aeg on järelejätmatu, nõnda et need nimistud tuleksid. Kultuurpoliitika on niisama tungiv vajadus nagu teraviljaseadus. Vaimutoidustus ei ole kuidagi viisi vähem põnev küsimus kui ihutoidustus. Ratsionaalne talitus nii ühel kui teisel alal annab parimaid tagajärgi.

Kui haridus- ja sotsiaalministeeriumil ei peaks olema võimu lahendada ise avalikkude rahvaraamatukogude korraldust nimistute mõttes, siis jääb püsima nõue, et haridus- ja sotsiaalministeerium algataks kõige lähemal ajal avalikkude rahvaraamatukogude seaduse täiendamise seaduse uue novelliga, mis näeks ette kontrolli nimistute mõttes rahvaraamatukogude üle.

Kultuurtegelased ei saa korraldada demonstratsioonikäike Toompeale ega saata parteipoliitilisi saatkondi riigivanema juure kultuurpoliitiliste nõuetega, kummatigi kultuurpoliitilised küsimused nõuavad niisama kiiret lahendamist nagu majanduslikudki küsimused. Käia peale meie juhtivatele riigi asutistele kultuurpoliitiliste nõuetega igal võimalusel, on iga kodaniku kohustis, kellele on kallid meie kultuur.

Henr. V.

Kontaktipuudus kaitseväe ja seltskonna vahel

Üksteistkümmend aastat tagasi lõpetasime õnnelikult sõja. Olime teinud imet vägilasmeele ja paratamatuse ajal. Olime siis lõonud käed kokku, kaitsevägi ja seltskond, olime üks võitlev pere ühise eesmärgi saavutamisel. Olime siis rohkem demokraadid kui kunagi hiljem. Oli hetki, mil väsimus ja lootmatus haaras hinge ahtistava pimedusega, oli silmapilke, mil tundsim, et õnne päike on püsahtanud meie pea kohal. Siis tuli julgus ja usk enesesse. Me sõjas peaaegu sündisime teadlikuks rahvaks, saime rahvuseks, meie, kes olime võõrad üldsetele huvidele, meie, kes olime aastasadade varju all ajanud vaid oma eraelu, perekonna või kihelkonna kiriku-asju.

Me siis teadsime ilma sundimata, kuhu me kuulume. Me teadsime, kes meist võib käskida ja kes peab käsku täitma. Siis käsutus püsis usaldusel. Kel polnud usaldust, see ei saanud käskida. Väljaspool kohusetäitmist me istusime sagedasti ühte lauda, Jaan ja Jüri. Jaan, ütleme, oli kapten ja Jüri reamees. Jüri pani siis sagedasti sõbralikult käe Jaani õlale ning vaidles ägedalt. Aga tuli kohusetäitmise tund, Jüri lõi kannad kokku ning saluteeris: „Kuulen, härra kapten!“

Selline oli siis aeg. Seltskond seisis siis tihedalt kaitseväge ümber, istus tähtpäevadel sõbralikus meeletuletuses kaitseväge juhtidega ning seisis valmisolevana kaitseväge seljataga raskeil päevil.

Oja! Me siis olime demokraadid. Meil siis puudus seesugune kastivaim, mis nüüd on imunud kaitseväge juhtivatesse ringkondadesse. Kaitseväge tükib vägisi muutuma mingisuguseks eraldatud kastiks, mille ülimalik jahe toon hoiab eemale seltskonna. Kontaktipuudus seltskonna ja kaitseväge vahel on tulnud ilmsiks selgesti. Kõrgemad kaitseväge juhid eralduvad seltskonnast ning annavad uue tooni ka alluvatele. Meie näeme juba, üksikuid märke nimetades, et aastapäevadel puuduvad seltskonna edustajad ja seltskonna meeletuletised, nagu puuduvad ka kõrgemad juhid.

Millise mentaliteedi poole me tüürime? Millise eraldatud ülimumskihi me tahame luua kaitseväge ohvitserkonnast, millise kasti kaitseväest?

Kas me siis, kui raksatavad hädapäevad, peame alles hakkama soendama jahedaks muutunud vahekordi? Kas siis peame aadressraamatust hakkama otsima, kus asub kaitseväge ja kus seltskond? Kas siis, minu härrad, ei ole hilja?

Ja küllap siis hilja ongi. Küllap ka nüüd õige sõjamehe vaist tunneb vajadust kontakti järele kaitseväge ja seltskonna vahel. Küllap nüüdki see õige vaist, paariatud läbitungiva intellektiga, protesteerib kastivaimu vastu kaitseväes. Antagu sellele õigele vaistule ja intellektile võimalus lahtikastistuda ja luua sidemeid seltskonnaga. See vahest on tähtsamaid küsimusi kui arvatakse.

M-LES

Kindlustussummad üle 13.000.000.000 sendi

Kindlustusselts „Eesti“ edu

Meie suurem ühistegeline kindlustusettevõte — Kindlustusselts *Eesti* (asut. 1907. a.), nagu esialgsed kokkuvõtted näitavad, on lõpetanud läinud ariasta järjekordse eduga.

Aasta jooksul on juure tulnud liikmeid üle 5000, seega ulatub kogu liikmete arv 30.000. Liikmete arvu poolest seisab Kindlustusselts *Eesti* kodumaal asuvatest ühingutest esikohal.

Tulud preemiast on 1930. a. tõusnud üle 60.000.000 sendi. Preemiate saagi järele kuulub selts seega suuremate kindlustusettevõtete rühma.

1. jaan. s. a. tõusis kindlustuste arv seltsi portfelligi ümmarguselt 80.000. Tulekindlustuse alal suurenesid kindlustussummad ümmarguselt 2.000.000.000 sendi võrra, endisega kokku on seltsi vastutusel seega varandusi üle 13.000.000.000 sendi väärtuses.

Hästi elav oli tegevus elukindlustuse alal ning selle ala preemiad suurenesid ligi 100% võrra eelmise aastaga võrreldes.

Kui jälgime üldiselt kindlustusselts *Eesti* tegevust, võime märkida, et see just viimaste kriisiaastate jooksul on kasvanud mitmekordseks. See on paremaks tõendusks selle seltsi jõulikkusest ja korralikust asjaajamisest. Silmas pidades asjaolu, et kindlustusselts *Eesti* sammub esirinnas võitluses võõra kapitali mõjuga meie kindlustusturul, võime selles edus näha kogu rahvusliku kindlustuse võitu.

Seltsi valitsus asub Tartus, Suureturu 10, omas majas.

M a j a n d u s m e e s.

Koolidele ja raamatukogudele

soovitame

Prosper Mérimée

igale koolile tuntud Matteo Falcone autori, jutustist

LOKIS

Hind 50 senti

Pealadu „Olioni“ talitus Tartus, Riia 64—3,
telefon 5-42

Sealtsamast saada «Olioni» eelmise aastakäik,
brošeeritult 8 kr., toredas kalingurköites 10 kr.,
kaaned eraldi 2 kr. 50 s.

Homo Primigenius

Kes matab viimse eestlase?

Läinud aastal *Olionis* (nr. 7) ilmunud M. Laarmani kirjutisele Orirahvas tööme oma ajakirjas ka vastuväiteid J. Libeda sulest. Arvestades lugejate tähelepanu sellele küsimusele, toome siinkohal veel lisaks ühe väliseestlase mõtteavaldusi sellesama teemal.

Toimet.

Kui aegvaim aaganaid tulaab...

Kreutzwald.

KES matab viimse eestlase? Sellise pateetilise küsimuse püstitamine vanal vene-ajal oleks loomulikult kutsunud esile nii mõneski ringkonnas ainult teatava paratamatuse parastava muige, — kuigi väikele rahvale, kes ajaloo voogudes jäänud suurematele pealetulijatele alla, keegi mõtleja poleks tagantjärele visanud kivigagi.

Vahepeal aga on olud muutunud. See väike rahvas sai kätte omaette elamise õigused, on elanud nii juba enam kui kümnekond aastaid, on vahepeal oma häbematult nappi põldu pidanud, selle või ja rasvaga lapsi linnas „intelligentideks“ kasvatanud, — ning kõigele krooniks on loonud oma majapidamiskorra, valitsusaparadi, mis pidi olema vähemalt niisama hea kui iga üleaedsegi oma.

Kreutzwald nägi kaugelt kodu kasvamas. Küllap ta siis uskus seda. Ta uskus elu.

Kaugel viibides ei paista kodumaistele päevamuredele kaasaelamine küll alati kerge, aga nii käepärasest päevakajalisest ajakirjandusest kui ka vilksatustest saabuvates erakirjades piisab selleks, et aastast aastasse võiks tuhmumatuks püsida inimese sinnipära pilvine päike.

Muidugi, kaebid kodumaalt on olnud alati. Ei võinud, ei saagi see olla teisiti. Tundub aga, nagu omandaks need ohklemised viimastel aegadel mingi seletamatu möödapäästamatuse kurvameelse ilme, millist tooni ajakirjanduski ei ole enam võimalik tõlgitseda ainult kõikjal tarvilise kehtuva eneseavustusena.

Ons tõesti midagi parandatult hukas? Peavad need omaenese äranedmisel tõesti paika? — „Meil puudub riiklik majanduskava, samuti puudub rahvuslik kultuurprogramm.“ (Jaak Järve, *Postimees* nr. 221, 1930.) „Elu — puudub. Kes matab viimse eestlase?“ (Märt Laarman, *Olion* nr. 7, 1930.)

See Märt Laarmani sensatsioonimaiguline õhkukappamine ei ole iseenesest uus. On kindel, et seda on mölgutanud ja mölgutat teisi „probleemitseid“ päid ülestõmmatud palitukraede vahel Tartu ja Tallinna tänavatel, silmis esteetivõitu tuglasepilkl. Nad mölgutavad seda igatahes rohkem kui see kõige kurja juur, see „enesetundetu“ pops ise, kelle öödpäevad alles ikka veel kuluvad oma soisest põllust kõigile leivapalukese väljaurgitsemiseks ja selle vahel ka veel uute „mölgutajate“ sigitamiseks. Märt Laarmani trikk on vaid see, et ta enesetaoliste lootusetuse lohutuseks kõige tülgastavamate võtetega oma meeletulisevasse keelelisse harjutusse on kokkuõnglöörinud otsituima teotuse sellele verele, mis küll ometi tema enese soontes hallitavat.

Iga asja mõnitamiseks on kaks teed, — eest ja tagant. Pole ime, et nimelt viimast teed käies tuleb kraapida isegi kas või koolnud haudadest appi, sest ainult minevikus sorides võib loota kokkuvõrrelda omaenese tontsile palgele moderni vaimukushelki.

Kompromisse laarmanidega teha ei saa. Ja ei maksagi.

Hüljates nõnda tahtmist, selliste eneseurgitsuste väiteid ükshaaval ümber lükkama hakata, ehk ongi võimalik vähemalt ära määrata tähtaega, mil tõesti kaob maapinnalt viimne pops ja ühes temaga eestlase nimi.

Tõsi, eestlasele on otsitud ja otsitakse vigu sealt, kus neid tihti ei ole. On katsutud õigeks ajada kühma, millel pahaainiti on olnud kasulikumgi olla kõveras. Ja, mis veelgi tähtsam, on püütud popsi süüdistada, et ta ei ole suutnud püsti ajada veelgi suuremaid karju seesuguseid tõparandajaid, kes tänase tollipulgaga ulatuks mõõtma tema tuleviku surmapäevagi. Või jälle manatakse seda otse homsesse.

Elu aga muigab ja liigub oma rada.

Seesuguseis maailmasuhtumusis ja prognoosikatseis on tavalisti kõige nõrgemalt esindatud majanduslikud kaalutlused. Sada aastat tagasi ei teadnud see maarahvas, kelle viimane (ja ühtlasi ka esimene — kultuuriline) koorekiht praegu veel nii saamatu näib olevat teda tema viljalkaldustes aitamiseks, undki näha kõiki-kidest kaasaegsetestki põllumajanduse edusammudest, moodstest jõuallikatest ja nende rakendustest; samuti näib tõenäolisena, et tänane põlv on niisama kanapime ka kõigi inimelu nende muudatuste suhtes, mis paratamatult leiavad aset kas või kuni aastani 2031.

Tuleviku suurus aga ärgu heidutagu meid. Kuigi rahvus selle tänapäeva kitsas mõistes kaoks.

Alles ehk järgmise sajandi möödudes jõuab kord ka tõsisemale otsustamisele inimkonna igivana põhiprobleem: kas on võimalik, kas on soovitav kasvutada meie kõikide verepiiski ühepikkusteks?

Võõrastena ja võigastena võivad kõlada ennustused, aga üksnes see asjaolu, et nad ei tõtta meid kõiki otse-teed meie tänapäeva pigistustes soovitud sihil lohutama, ei ole veel põhjuseks, et nad jäävad teostamata. Ei saa salata kellegi kaugelenägelikumu pilk, et rahvaste võidujooksule nende tänapäeva ühiskonna peeglis irvitavad vastu vaid katastroofilised ummikud, milliseid ei haruta sõlmest ei mingid arbitraarsed ilmaparandamise võtmed, — kuni jällegi ei tule teadus ja ei paku seda, mida me tihti ei oska tahtagi.

Jutud meie maamuna kokkukuivamisest on ju ikka õiged. Vähemalt teaduse silmas. Tõsi, inimesi suudaks ta arvuliselt vastu võtta veel lõpmata rohkem, iseasi aga, kas see ongi kellelegi soovitatav. Eesti hilisem ilmumine teiste kultuurrahvaste külje alla, oma geograafiliselt kehva asendiga, ei ole kuidagi lasknud tema rahvaarvu tõusta palju üle miljoni. Kui taandudagi tagasi rahvustevahelise võistluse vaatekohtadele, tuleb kohe küsida, kas praegusel ajalootunnil on väljavaateid eesti rahvaarvu tõstmiseks tema tänaselt ebaküllaldaselt mõõdukt vähemalt 4–5 kordseks, s. o. suuruseni, mis laseks kõnelda mingist tänastegi olude tõeliselt rippumatust kultuurist. — Vist ei. Alles küll 175 aastat tagasi oli inglise keelt rääkivate rahvaste arv maailmas ainult 12 miljonit ja on tõusnud nüüd 200-ni, aga see, küll lähema mineviku näide, ei lase omakorda kuidagi teha analoogilist prognoosi, et ka eestlane paisuks välja Peipsi ja Läänemere randadelt.

Perspektiivid on tõesti kitsad. Kas ehk andagi viimati Märt Laarmanile õigus ja homseks valmis kirjutada surmatunnistus rahvale, kellest pole loota sensatsioonilisi sisemisi ekspansioone ega üleia maailmavallutamisi ei nüüd ega kunagi? Ehk ongi parem punastavatel ajudel vanduda maha enesest see õhuke orirahva veri, mis kõikide kestvate neerukatsumiste kiuste ei sigita enesest ühtki helledet Macchiavelli't, kes viiks rahva sukelduma mõnustusesse mingite tundmatult meloodiliste kõrguste rohumaadele, kus tal siis kord, aset andes mõnele uuele tõusiksoole, oleks viisakam kõrbuda oma mahladesse.

Elu edu ei veere vaid rahvaste kaupa. Mitte rinna etteajamisega ei saavutata püsivaid suutäisi.

Mind jätavad külmaks kõik kutsutud ja kutsumata päevapoliitikute oportunistlikud, tõelist eluisku lammutavad õssitamised, sihitud vaid selleks, et rahvusliku uhkuse taha peita oma isikliku enesearmastuse rumalat nägu. Eesti pöpsil tema kühmitsemistes haganatest leiba püüdes ei olnud tõesti aega määrata nendele kummalegi (leivale resp. haganatele) vastavat geenust, kuid ometi on ta nõnda kas või keeleliseltki tee vabamaks hoidnud sellele homsele inimesele, kes omal tõuvalikul ja sugupoole vahekordade piiritlemisel ektogeneetilise tootmise varal hakkab otsustama, kuipalju peaks siginema naisi, ja nimelt milliseid maksab paljundada märke.

Ma olen eestlane ja jään eestlaseks ka siis, kui eesti nimi ühes lugematute teistega tõesti kord ehk jälle on pühitud inimälestuste poliitikakaardilt. Ma tean, et ma pole halvem kui mõnegi teise rahvuse liige, ma tean, et see — tänane eesti keel — mida hakkab kõnelema minu laps (ehkki veel juhusliku kire vili) on tulevikus ühtlasi üldinimlik keel veelgi rohkem, — mida mõistavad nii eilne vend soomlane kui ka punahabemik „pärmibatsill“ — venelane, ühes teiste, kadestatavate „suurtega“.

„Ma ei saa olla teisiti kui vaid sõber sellele, keda ma tunnen.“ Ka need kaasaegsedki „suured“, oma olemasolu samavõrdse vastastikuse riisikoga, ei musta end hirmus. Jah, veelgi võib tulla taplusi, võib müri-seda müdi musti mullistusi, kuid liigagi koos on juba küünarnukid, liiaks on pilgud vastamisi, et võiks jääda tulemata ühine mõte.

On ka väikesele rahvale kõige mõistlikum rohi väljasuremishirmu vastu vaid see, et iga tema teadlik liige näeks põhjendatult enese verd väärilisena ja võimsana jätkuma tuleviku põlvedesse, — kuni kord kõikide sihid on tõesti ühised, usutavad, kuni paistab linnutee, mis viib jumala linna.

New-York, 1930.

HOMO PRIMIGENIUS

Oleg Berling

Mathias Haupti kummaline pääsemine

VALJULT pühkis soolast läbiimbunud tormiõhk algava talve esimesi lumehelbeid läbi Hamburgi sadamakvartaali kitsa kaubatäna, ajas piki pehkinud, halle maju, kolistas aknate kallal, rebis järske, vanamoelisi katuseid.

Matthias Haupt istus oma kitsas, sünges kontoris. Väike ning kuivetanud, kadus ta peaaegu oma suure kirjutuslaua taha ja kõrgete, tumedate kappide vahel. Kiirelt ning hääletult mängisid ta kondised sõrmed oma nahkse tugitooli kulunud korjal ja tema väikesed, hallid silmad vahtisid rahutult teravakortsulisest näost oma vastuistujale, kaupmehele Johannes Nottebohmile.

Nottebohm, tema kauaaegne ärisõber, — teisi sõpru ei olnud Matthias Hauptil, — tarvitas kogu oma kõneosavust, et veenda teda eelseisva äri suurtes kasudes. Ent Matthias Haupt oli kaunis tõrges ja tegi ühe märkuse teise järele.

„Ma ei tea tõesti, mis teisse on täna läinud,“ pahan-das Nottebohm. „Selge asi, ja teil on korruga hirmuga tegemist. Sest küljest ei tunne ma teid põrmugi.“

„Kõik on nii ebakindel... Börs on ka närvlik... Kriitiline aeg...“ vastas Matthias Haupt põiklevalt.

„Te olete närvlik ja mitte börs,“ rääkis vastu Nottebohm. „Ei võigi ju olla teisiti, kui ollakse nii põrunud kui teie. Ujute rahas ja nälgite sealjuures viisteistkümmend aastat, ainuüksi seepärast, et keegi arst on ajanud teile pähe, inimsoo õnnistus seisvat selles, et nii vähe kui võimalik süüa. Sellele ei pea pikapeale parimadki närvid vastu. Nüüd näen seda teie juures.“

„Lollus. Tunnen end suurepäraselt. Et ma kohe ei karga teie pakkumisest kinni, ei tõenda põrmugi, et minu närvid on otsas, — vaid vastuoksa — näitab, et mul on rahulik, selge pea, et mina — ise ikka kaine — olen seisukorras olukorra üle kainelt otsustama,“ kostis Matthias Haupt, nõrga katsega naljatada. „Igatahes lasen enesel selle asja veel kord läbi pea käia,“ lisandas ta. „Külastage mind homme samal ajal. Siis annan teile lõpliku vastuse.“

„Seä on pagana kaua,“ ümises Nottebohm. „Aga — minugi poolest — kuni homseni. Kuid ma annan teile

veel kord kõige paremat nõu: — sööge end vahepeal tublisti täis ja jooge üks hea lonks. — See viib teid jälle tasakaalu. Mis teie seal „kainusest“ kõnelete, on lollus. Teie näljutatud närvid ütlevad üles, armas härra Haupt. Sellepärast kardate teie lihtsalt, kardate niiväga, et teie enam selgelt näha ei suuda. Seda ütlen mina teile. Tjöh. Djöö.“ Vasturääkimist ära ootamata lipsas Nottebohm nii ruttu, kui ta tüse kuju seda talle lubas, läbi kitsa ukse, mille ta kaunis ebaõrnalt sulges.

Matthias Haupt jäi järelemõtlikult maha. Toas oli vaikne. Ainult nõrgalt kostis kirjutusmasinate klöbin bürooruumidest läbi kindla tammepuust ukse ning tugevate seinte. Kaua aega juba tarvitamata kamina simsil tiksus tasakesi vanamoeline pronksist lauakell. Moodsast gaasiahjust, mis põrmugi ei sobinud oma ümbrusse, voolas mõnusat soojust. Ent Matthias Hauptil oli vilu..

Hm... Mis see ometi oli?.. Kas peaks Nottebohmil tõesti olema õigus, kas ei ole ta tõepoolest ehk — mitte üsna terve?... Õieti võttes oli Nottebohmi ettepanek kindlasti „selge asi“... Veel mõne päeva eest, võib-olla eilegi, oleks ta kõhklemata kinni haaranud — seda tundis ta... Aga täna... Tema muidu nii selges peas lebas nagu rusuv, meelisegev udu ja tema kartis... Nottebohmil oli õigus... Imelik: — kuis tuli see ometi, et ta korraga kartis — tema, Matthias Haupt, kes seni oli osanud kinni haarata igast heast asjast ja seda kiirelt otsustades oma kasuks tarvitas?..

Välgukiirelt sähvas tal mõte läbi pea: — ta läheb ennustaja juure. Miks ei pidanud temagi enesele sel viisil nõu anda laskma? Ta oli kuulnud, et tänapäeval käib palju tõsiseid äriinimesi seda teed, kuigi nad seda varjavad. Lõpuks ei tarvitsenud ta ju tema nõuande järgi toimida; tal oli ju oma pea. Aga miks mitte kord katsuda: — nalja pärast. Matthias Haupt ei olnud kunagi käinud ennustaja juures, tal oli olnud selle „vananaiste lora“ jaoks vaid üleolev — põlglik naeratus. Nüüd korraga haaras teda uudishimu, õudne, piinav uudishimu, ja veel midagi muud haaras teda — kuri, näriv nälg, mis tungis talle äkki kallale salakavalast peiduurkast..

Sel hetkel elas Matthias Haupt üle oma nõrgema tunni..

Varem harilikult lahkus ta ärist. Imestanult pistsid ta ametnikud pead kokku. Tema pearaamatypidaja, kes oli äris juba kaheksateistkümmend aastat, ei mäletanud, et Matthias Haupt oleks tulnud kunagi liiga hilja või läinud liiga vara. Ta oli üks neid inimesi, kelle järele võib seada kella. —

Kartliku tundega istus Matthias Haupt kuulsa ennustaja, madame Astris vastas. Selle vastuvõttetoa moodne sisseesad ja hele valgustus kahandasid pisut ta kartust. Õieti oli ta kujutlenud enesele seda külaskäiku palju õudsemalt.

Ennustaja uuris luubiga kaua ja hoolikalt Matthias Haupti käejooni. Siis tõstis ta oma targa, mitte ebalusa näo, pööras oma kergesti looritud, nagu kaugusesse vaatavad silmad Matthias Hauptile ja ütles lühidalt ja selgelt: „Teie ettevõtte õnnestub hiilgavalt.“

„Oh!“ hüüdis tahtmatult Matthias Haupt väga õnnelikult.

„Jah,“ jätkas madame Astris, „ainult ähvardab teid lähemal ajal suur hädaoht... Kuid — nälg päästab teid.“

Matthias Haupt tundis, kuis õudsus tal korraga külmalt ning kleepuvalt üle selja hiilis. Ta vaatas ennustajale ehmunult otsa. Selle pilk oli temast üle kuhugi kaugusse juhitud, hiilgas selgelt, sügavalt — lõpmata kaugele..

„Milline hädaoht?“ küsis Matthias Haupt kähiseval häälel.

„Ma ei tea seda,“ vastas ennustaja. „Kuid — nälg päästab teid... jah...“ lisandas ta võõra, kauge häälega.

Tumma, kohmetu kummardusega pani Matthias Haupt viiekümmemargalise lauale ja läks.

Tunnetetorm läks temas lahti, rõõmu, mure, kartuse ja kahkluse keeris... Mis tähendasid ometi ennustaja sõnad: „Nälg päästab teid?“.. Pidi ta jääma oma aastatepikkuse nälgimise juure või pidi ta järgima Nottebohmi nõuande ja sööma, sellepärast et tal nälg oli?.. Kuis pidi ta seda nüüd otsustama?.. Kõige meelsamini oleks ta läinud tagasi ennustaja juure ja oleks veel kord püüdnud talt selgemini järele pärida, aga julgus jättis ta maha... Eile veel oleks see kindlasti olnud teisiti, sest Matthias Hauptil oli viisiks seda, mille eest ta maksis, lõplikult ära kasutada... Täna aga ei saanud ta enesest jagu ega suutnud sellele põhimõttele järgneda ka sel puhul, ja jättis esialgu kõik saatuse hooleks... Esiteks pidi ta õiendama äri. See õnnestuks. Niikaua ta siis igatahes elaks. Peale selle oli ikkagi veel aega ennustajat jälle üles otsida. Ka oma paastumispõhimõttele otsustas ta seni truuks jääda.

Juba järgmisel hommikul varasel tunnil teatas ta rõõmusetatud Nottebohmile telefoniliselt, et valmis on temaga äri tegema. Mõni tund hiljemini istus ta juba rongis, et külastada üht välismaa kaubamaja selles asjas.

Kuna ta märkmeraamat käes oma kupees agaralt arvestas, avanes korraga uks ja restoran-vaguni kelder hääle küsis lahkelt avatledes: „Kas härrased ei soovi lõunastada?“

Matthias Haupt tundis sisemist tõuget. Metsik nälg tuli tal korraga taltsutamatu jõuga. „Ja kuigi ma hukkun — ma pean sööma,“ mõtles ta ja kordas mõtetes: „Ma pean — ma ei või enam...“ Ta teatas end, kelner märkis üles ja kadus viisaka tänuga.

Matthias Haupt ei mõelnud enam ärist, ei võinud enam arvestada, ainult söök hõljus tal silme ees — kord end täis süüa, südame soovi järgi. Siis — tulgugi surm...

Kui lõunasöögi aeg oli lõpuks saabunud, tõttas Matthias Haupt söögivagunisse. Vaevalt oli ta astunud sellesse, kui ta tundis hirmsat tõuget. Talle näis, nagu kistaks põrand ta alt vägivaldse ägedusega, nagu lendaks ta läbi õhu. Kõvasti langes ta vastu värisevat, kolisevat põrandat...

Kui ta tõsis segaselt, valutavate, kriimustatud küünarnukkidega, ei olnud restoran-vagunis ainustki inimest. Ainult purustatud lauanõud ja söögijätised lamasid ümberringi. Ta märkas, et rong seisis, ja tõttas välja...

Ta otsis oma vagunit ja leidis — rusuhunniku...

Nõnda oli päästnud teda — nälg...

Autori loal tõlkinud BERNHARD LINDE

Uusi sõnu

Alljärgnevaist on mõned juba kirjanduses esinend, (näit. Looduse krooniseis romaanes), mõned aga alles ainult nende ridade kirjutaja tõlkeis (Bourget *Õpilane*, Aho *Laastud*, ja seerias *Hirmu ja õud. jutud*).

Lühendused: s — soome keelest, k — kunstlikult loodud.

ammendam s — „ammutama“ (saksa „schöpfen“); sõna **ammutama**, mida seni on esinend selles tähenduses, sobiks palju paremini hakata tarvitama tähenduses „ammuli lahti olema“, milline tähendus on tal ka soome keeles. Seepärast, valgustamaks seda näidetega: „need andmed oli ta ammendam eri allikaist; — ta ees ammutas põhjatu kuristik; — ammutav haav oli tal rinnas.“

luhistuma s — kokku langema, kokku varisema: „osa ehitust oli luhistund; — kõik need ilusad lootused luhistusid.“

luutma (luudan) k — välja sulgema, võimatumaks tegema (saksa „ausschliessen“); „iga eksimise võimalus on siin täiesti luudetud; — seesugune käitumine luutis igasuguse lähema tutvumise.“ Sellest luutlikult — (kõike muud) väljasulgevalt, aimuüksiselt (saksa „ausschliesslich“); „nad tegutsesid luutlikult majanduslike küsimustega.“

malnis (malni) k — juuresolev, säälolev (saksa „anwesend“, ingl. „present“): „koosoleku lõpupoole peaaegu kõik olid saalist lahkund, ainult mõned üksikud olid veel malnid“; **malnidus** — juuresolek: „ta tegi seda minu malniduses“; **malnitsema** — juures olema: „kõik, kes malnitsesid selles stseenis, olid sügavasti vapustet.“

neimama k — kätte maksuma; „kätte maksuma“ (samuti kui „kätte tasuma“) on halb ja naiivne sõna, sest et kahest koosnev. Siin on ühetüveline erisõna otse hädatarviline. Näit.: „mõnel on iseloom püüda neimata kõiki talle tehtud ülekohtuid.“ Sellest ka nimisõna **neim** (genit. neima) — kättemaks: „teda tabas ta vaenlase neim.“

Sõna „neimama“ on juba esinend Looduse krooniseis romaanes.

neste s — vedelik. Sõna „vedelik“ tundub mõnes juhtumis ja ühtumis labasena tarvitada. Niisugusel korral tundub suursugusem „neste“ kohasemana; näit.: „ta pisarate neste“ (võrreldagu: „ta pisarate vedelik“). Sõna „neste“ antakse ka juba Õigekeelsuse sõnaraamatus.

Joh. Aavik

Toimetusele saadetud kirjandus

MARIE UNDER: LAGEDA TAEVA ALL. Eesti Kirjanikkude Liidu Kirjastus 1930. Lhk. 62. Hind 2 kr. 50 s.

Marie Underilt on varemalt ilmunud järgmised luuletiskogud: *Eelõitseng*, *Sonetid*, *Sinine puri*, *Veri valla*, *Pärisosa*, *Hääl varjust*, *Rõõm ühest ilusast päevast*, *Õnnevarjutus*.

Käesolevas kogus on jälle võrratuid värsse meie paremalt luuletajalt.

NORA RAUDSEP et **PAUL de STOECKLIN: Le KALEWIPOËG. Légende épique Estonienne.** Paris. Les Presses Universitaires de France. 1930. Lhk. 126. Hind ?

Kuigi *Kalevipoja* käesolev tõlge prantsuse keelde on edasi antud ümberjutustavas proosas, kusjuures sissejuhatuses on pugenud mõningaid eksitavaid ebatäpsusi, tuleb Nora Raudsepa ja Stoecklini tööd hinnata ning kõigiti tervitada. Sest tänu sellele oleme samm lähemale viidud romaani maailmale, kus ei tunta Eestist niisasti kui mitte midagi.

TURUN YLIOPPILASLEHTI. N:o 1. 24. I 1931. Paavo A. Kuusisto — päätoimittaja. Antero Valtasaari — toimitussihteeri. Leht ilmub iga kuu 9. ja 24. päeval, kokku 15 nrit aastas. Tellimishind: 24 mk.

Sisu: Uran alkaessa. Aave: Jutun jatkoksi. Haastatteluvalähdyksiä ylioppilaskopoliitiikasta. Pikapiirtoja parista joulun kirjallisesta uutudesta. Peale selle kirjutisi prof. V. A. Koskenniemi'lt ja prof. Einar W. Juvelius'elt j. t.

RÜNNAK, noorsotsialistlik ajakiri. VI. aastakäik. 1 — jaanuar 1931. Hind 15 senti. Esinevad: Lii Karoll — Töötud. Orvusto — Töölisklassi enesekaitse. Hella Jalak — Töölisliikumine ja karskus. Erich Felix — Punase Viini ehituspoliitika. Erik Tuiman — Noorpölv poliitiliseks! j. t. Vastutav toimetaja **Lui Metslang**, väljaandja **Mihkel Mihkelson**.

Kontserte Tartus

VAIMULIK MUUSIKA Jaani kirikus Tartu vabastamise aastapäeval, 14. jaan. Kaastegevad olid Jüri Aleksandri, Üspenski, Peetri ja Maarja kiriku koorid ning Tartu Saksa MeestelauluSeltsi koor, kusjuures esineti võimaluste kohaselt heade tulemustega. Kontserdist võtsid osa *Musica sacra* orkester ja orelisoolooga Edg. Kiris, kelle instrumendikäsitus mitmeti huvi pakub.

LÄTI NAISKORPORATSIOONIDE PRESIDIUM-KONVENDI LAULUKOOR. JUHATAJA TEODOR KALNIN
Esines Tartus 20. veebr. s. a.

MIINA HERMANNI LAULUSELTSI KONTSERT *Vanemuises* 23. jaan. Võrdlemisi sisukas eeskava koosnes eesti helitöödest. Lauludest osa sooritati hea kordaminekuga, mõned aga ilmutasid vähemat läbitöötamist või osutusid vokaalselt raskeks. Koor esines uue juhatajaga, milline sündmus tingib ümberorienteerumisi: juba vastastikune suhtumine nõuab sisseelamist ajajooksul. Meeshääli kooris oli täiendatud, mis loob edukaks tegevuseks soodsamaid võimalusi.

Koorijuhtide vahetamine Tartus tähendab hra Tubini ja hra Karafini vahetamist, kes kasutavad regendiõigust ning konkureerivad peamiselt iseendaga. Aastavahetusel Miina Hermanni Lauluseltsi koorijuhi kohale asus hra E. Tubin, kes on ilmutanud kaunis häid treenerimise võimeid ja on rahuldatud endast kui interpreteerijast.

Kontserdil kaastegevana esines pr. Aav-Loo, kes oma lauluga ettekannetele pakkus väärtuslikku lisa.

SALME KANNI NAISKOORI KONTSERT *Vanemuises* 28. jaan. Koori tasapind oli silmapaistev, millele vastavalt arenes ka teoste ettekande tehniline külg. Eeskava koosseis kaldus aga suuresti kõrvale praegustest vaatekohtadest, suundudes enam möödunud aja huvi- ja maitsepiirkonda.

Solistina esines Helmi Kann rohkema õnnestumisega belcantos kui koloratuuris; Lembit Jürgenson ilmutas tähelepanu väärivaid eeldusi lauljana.

XENIA BELMAS'i KONTSERT *Vanemuises* 30. jaan. Laulja võimed kaldusid enam hingamisele ja ettekannet välisele artistlikkusele. Kõlava forte kõrval puudus tasasem hääldamise aste, mispärast nüansielevus jäi väheseks. Sumbutatud kaja väljaspool valjusid toone, ülemäärane vibraato ja ebaselge diktsioon takistasid tunduvalt suuremat mõjulapääsu. Klaveril saatis edukalt A. Kitchin.

TALLINNA TOOMKIRIKU KOORI KONTSERT ülikooli kirikus 8. veebr. Koor ilmutas võrdlemisi arenenud tehnilist tasapinda ja alluvust juhatajale teoste tõlgitsemisel. Üksikute häälte soleerivad väljapaistmised (sopr., ten.) ajuti tekitasid ebahütlust. Kava oli koostatud maitsekalt nii vokaalses kui ka lisanevas instrumentaalses osas.

H. Sallun'i ettekannet oli kõitev kõlalise selguse ja värvikuse poolest, kuna aga vibratsioon kahjustavalt mõjus; A. Tammerik (bariton) laulis võrdlemisi vähesel kooliga, kuid ilmutas head materjali, olgugi et ettekannet raskendas bassiosa käsitlemine. Koorijuht H. Lambert esines rea oreliisoolodega, mis kontserdi üldiseks eduks täiendavalt kaasa mõjusid.

CLAUDIO ARRAU KONTSERT *Vanemuises* 9. veebr. Võimalikkudesse peensustesse viidud tehnika ja laialdaselt haarav reprodutseerimisevõime andis esinemisele erilise avaruse. Kunstnik käsitas programmi suure usaldusvääruse ja kindlusega, mis põhjustas kontserdi vallutava jõu väikesemate üksikasjadeni. Claudio Arrau isikus võib näha üht silmapaistvamat esindajat pianistide keskel.

ED. V.

T. E. K. A. S. muusikajuht

H. LÄTTI

15-aastase lavategevuse puhul

LIINA REIMAN

20-aastase lavategevuse puhul

BALLERIIN KLAVDIA GOREVA

Esines Estonias ja Vanemuises veebr. s. a.

II AASTAKÄIK ILLUSTREERITUD KUUKIRI OLION

TELLIMINE 1931. A. PEALE ON AVATUD

„Olion“ ilmub iga kuu suures albumikaustas. — Tellijaile hinnata kaasandena

LAHTISED POOGNAD

romaanest ja novellest, mis moodustavad aasta jooksul väärtusliku kogumiku lugemisvara

„Kuukiri „Olion“ . . . on oma esimesel ilmumisaastal tõusnud tähelepanuväärivale kohale meie kuukirjade hulgas, nii oma valitud kirjandusliku sisuga kui ka kunstireproduktioonidega.

„Olion“ on „Loomingu“ kõrval teine algupärase ilukirjanduse avaldamiskoht, ühtlasi ka kirjandus-kultuuriline võitlusväli. . .]

„Olion“ on omale lühikese ajaga suutnud soetada tuntud kaastöölise hulga. Hulga aja järele on näiteks Tammsaaregi jälle ilmunud perioodikasse.

Teisest küljest „Olion“ on ilmutanud rea kunstiaartikleid ja kunstireproduktioone, mille laadiline materjal ilmus varem „Taides“.

Üldiselt „Olion“ on teinud end tarvilikuks eesti kirjanduse ja kunsti perioodikas.

„Olion“ ei ole siiski mitte puhas illustreeritud kuukiri, nagu seda võiks kujutella. „Olion“ sisaldab ka osalt nädalajakirja jooksvat materjali, mis on määratud laiematele hulkadele.“

Henr. V., „Vaba Maa“ nr. 255.

„Olioni“ kirjutised haaravad väga mitmesuguseid probleeme nii kirjandus-kunstiliselt kui poliitiliselt ja majanduslikkudeltki tööväljadelt. . . Kuna reproduktioonid on enamikus kriitpaberil ja tehniliselt kõigiti õnnestunud, siis moodustavad need väärtusliku kogumiku eesti ja välismaa kunstitöist. Juba see üksinda annab ajakirjale tunnustatava kandepõhja ja tõstab ta muude perioodiliste väljaannete seas esikohale. . .

. . . siis tohiks küll „Olion“ kokkuvõttes olla säärane väljaanne, mis igas kodus ja lugemislalau peaks olema käepärast. Ja mitte ainult ajaviitena, vaid tõsise kultuuriturina.“ Rj., „Postimees“ nr. 263.

„Olioni“ I aastakäik (1930) on müügil brošeeritult 8 kr., kalingurköites kullaga 10 kr.
Kaaned eraldi kr. 2,50

Toimetuse ja talituse aadress: Tartu, Riia tänav nr. 64—3. — Telefon nr. 5-42.

Tellimishind: aastas 6 krooni, poolaastas 3 kr.; välismaale 12 kr. Üksik nr. 75 senti
Tellimuste vastuvõtmine peale talituse ka kõigis postkontoreis ja paremates raamatukauplustes

Kevade hooajaks

moodsaid, villaseid ülikonna- ja palituriideid

inglise ja kodumaa vabrikutest

juba kohale jõudnud suures valikus,
mida soovitame mõõdukate hindadega

RIIDEKAUBALADU TSCHERNOV, LUKSEP & K^o

Tartus, Kaubahoov nr. 6/7 — Telef. 1-56

Kuulsad Itaalia I sordi paberossid

25 tükki 20 senti

Savoy

25 tükki 20 senti

Kollase ja valge kestaga

on oma aroomi ja headuse poolest väljaspool võistlust

MÜÜGIL IGALPOOL

MÜÜGIL IGALPOOL

Tubakatehas

A./S. Sirena

Hind 75 senti